JOYCE TOP a TAMARA SCHIPPERS

ECHTSCHEIDING
SLECHTS EEN ZAAK VAN OUDERS?

De behoeften van echtscheidingsjongeren als het gaat om hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL WINDESHEIM
MWD - MEI 2008

Beoordelaar 1 **Darwin Frieser**
Beoordelaar 2 **Ria Peters**

Voorwoord

Na precies een jaar komt er een einde aan onze afstudeerscriptie over de behoeften van jongeren van gescheiden ouders als het gaat om hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk. De scriptie is geschreven in het kader van de voltijd opleiding Maatschappelijk werk en dienstverlening aan de Hogeschool Windesheim te Zwolle.

De keuze voor dit onderwerp heeft even op zich laten wachten, maar uiteindelijk bleek het een heel logische keuze. Wij hebben beiden onze jaarstage afgerond bij het Algemeen maatschappelijk werk. Daarbij was het opvallend dat er relatief weinig jongeren zich aanmeldden. Dat gecombineerd met het gegeven dat echtscheidingsproblematiek vaak voorkomt bij het Algemeen maatschappelijk werk maakt het onderwerp relevant. Er is namelijk veel bekend over de gevolgen van echtscheiding voor jongeren, maar in de hulpverlening wordt er toch vooral met (ex)partners gewerkt.

Deze scriptie was niet tot stand gekomen zonder de dertien studenten van gescheiden ouders die wij mochten interviewen. Wij bedanken: Erica, Kim, Mandy, Ingrid, Kim, Nadia, Susanne, Sara, Elmer, José, Judith, Nick en Robin. Ook bedanken wij de maatschappelijk werkers van Maatschappelijke Dienstverlening Veluwe en Maatschappelijk Werk de Dsselkring te Doetinchem die de tijd namen voor het invullen van de enquête. Verder gaat onze dank uit naar een aantal medestudenten en in het bijzonder Bernine en Aletta die ons zo nu en dan nieuwe inzichten gaven. Ook mochten wij gebruik maken van hun rietwerk binnen Bureau jeugdzorg. Wij bedanken Ron, de vader van Joyce, voor zijn hulp tijdens het ontwerpen van de grafieken en Michiel voor het ontwerpen van de cover. En als laatste bedanken wij iedereen met wie wij onze gedachten mochten delen waaronder Paul en onze ouders.

Joyce Top en Tamara Schippers,
Maatschappelijk werk en dienstverlening.

21 miei 2008

Inhoudsopgave

VOORWOORD 1

1. INLEIDING JONGEREN IN ECHTSCHEIDINGSSÏTUATIES 7

1.1 INLEIDING VAN HET PROBLEEM 7
1.1.1 WIE EERVAART DIT ALS PROBLEEM? 7
1.2 VRAAGSTELLING 9
1.3 DOELSTELLING 9

2. WAT IS ECHTSCHEIDING? 11

2.1 INLEIDING 11
2.2 HET BEGRIP ECHTSCHEIDING 11
2.3 VERANDERENDE HUWELIJKSIDEALEN 11
2.4 CIJFERS 12
2.5 OUDERSCHAP, GEZAG EN OMGANG 13
2.5.1 JURIDISCH OUDERSCHAP 13
2.5.2 GEZAG 13
2.5.3 WOONSITUATIE 13
2.5.4 OMGANG 14
2.5.5 OMGANGSREGELINGEN 14
2.6 RECHTSPOSITIE VAN KINDEREN 15
2.7 HUIDIGE ONTWIKKELINGEN ECHTSCHEIDINGSRECHT 16
2.7.1 JEUGD EN GEZIN 16
2.7.2 WETSVOORSTEL: BEVORDERING VOORTGEZET OUDERSCHAP EN ZORGVULDIGE SCHEIDING 17

3. ECHTSCHEIDING EN DE GEVOLGEN 19

3.1 INLEIDING 19
3.2 UITEENVALLEN GEZIN 19
3.2.1 VERANDERENDE FAMILIERELATIES 19
3.2.2 VERANDERINGEN NA EEN SCHEIDING 20
3.3 FINANCIËLE SITUATIE 21
3.3.1 FINANCIËLE GEVOLGEN OP DE KORTE TERMIJN 21
3.3.2 FINANCIËLE GEVOLGEN OP DE LANGERE TERMIJN 21
3.3.3 ALIMENTATIE 22
3.4 PUBERTEIT 23
3.4.1 IDENTITEIT 23
3.4.2 LOYALITEITSCONFLICTEN 24
3.4.3 PARENTIFICATIE 26
3.5 ONDERWIJSNIVEAU 27
3.6 GEVOLGEN OP LATERE LEEFTIJD 29
3.6.1 GROTER EIGEN SCHEIDINGSRISICO 29

4. BIJZONDERE SITUATIES 31

4.1 INLEIDING 31
4.2 HET BELANG VAN EEN MOEDER ÉN EEN VADER 31
4.2.1 VROUWENCULTUUR 31
4.2.2 ALLEENSTAANDE MOEDERS 32
4.2.3 GESCHEIDEN VADERS 32

4.2.4 SCHADELIJKE GEVOLGEN ALS VADER ZICH TERUGTREKT 33
4.3 STIEFGEZIN 34
4.3.1 STIEFGEZIN CIJFERS 34
4.3.2 VORMING VAN HET KERNGEZIN TOT EEN STIEFGEZIN 35
4.4 PAS-SYNDROOM/ OUDERVERSTOTINGSSYNDROOM 36
4.4.1 WAT IS PAS? 36
4.4.2 PAS IN DE PRAKTIJK 37

4.4.3 INSTRUMENT VOOR HET METEN VAN PAS IN NEDERLAND 37

5. WET OP DE JEUGDZORG 39

5.1 INLEIDING 39
5.2 WAT EN VOOR WIE IS DE WET OP DE JEUGDZORG? 39
5.3 BUREAU JEUGDZORG SCHAKEL IN DE KETEN VAN JEUGDZORG 40
5.4 GEÏNDICEERDE ZORG (TWEEDELIJNS VOORZIENING) 40
5.4.1 ROL GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG 40
5.5 NIET- GEÏNDICEERDE ZORG (EERSTELIJNS VOORZIENING) 41
5.5.1 ROL GEMEENTELIJKE GEZONDHEIDSDIENST (GGD) 41
5.5.2 ROL ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK 41
5.6 WAT DOET BUREAU JEUGDZORG MET ECHTSCHEIDINGS- PROBLEMATIEK? 42

6. AANBOD HULPVERLENING 45

6.1 INLEIDING 45
6.2 TAKEN DIE WERKELIJK ZIJN TOEGESCHREVEN DOOR GEMEENTEN AAN HET ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK 45
6.3 ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK 46
6.3.1 WERKWIJZE ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK 46
6.3.2 EIGEN ONDERZOEK NAAR GEBRUIK METHODIEKEN BIJ ECHTSCHEIDING 47
6.3.3 ANDER ONDERZOEK NAAR HULPAANBOD VOOR ECHTSCHEIDING EN OMGANG BIJ INSTELLINGEN VOOR HET ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK. 48
6.4 ANDER BESTAAND HULPAANBOD 49
6.4.1 KIES 49
6.4.2 ZANDKASTELENPROGRAMMA 50
6.4.3 KINDERTELEFOON 51
6.4.4 INTERNETHULPVERLENING 52

7. DE BEHOEFTEN VAN JONGEREN fRESULTATEN VAN HET VELDONDERZOEK^ 53

7.1 INLEIDING 53
7.1.1 METHODE VAN ONDERZOEK 53
7.2 GEGEVENSANALYSE 54
7.2.1 OMGANGSREGELING 54
7.2.2 GEBEURTENISSEN DIE IMPACT HADDEN 54
7.2.3 ZWAARTE VAN IMPACT EN MANIER VAN OMGAAN 55
7.2.4 STEUN UIT HET SOCIALE NETWERK 56
7.2.5 MOEILIJKHEDEN WAAR JONGEREN 'ALLEEN' IN STAAN (GEEN STEUN) 57
7.2.6 HULPVERLENING TIJDENS DE ECHTSCHEIDING 58
7.2.7 BEWUST VAN HULPVERLENINGSMOGELIJKHEDEN 59
7.2.8 MENING OVER HET AANGAAN VAN HULPVERLENINGSGEESPREKKEN 59
7.2.9 HULPVERLENING AANGENOMEN WANNEER BEWUST VAN DE MOGELIJKHEDEN 60
7.2.10 DREMPELS DIE JONGEREN ERVAREN 60
7.2.11 IDEALE HULPVERLENING 61
7.3 CONCLUSIES 62
7.3.1 ECHTSCHEIDING EN DE GEVOLGEN VOOR DE JONGEREN 62
7.3.2 DE BEHOEFTEN VAN JONGEREN EN HUN BEELDVORMING OVER HULPVERLENING 63

8. AANBEVELINGEN §7

8.1 AANBEVELINGEN AAN HET ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJK WERK 67

LITERATUURLIJST 71

BIJLAGEN 715

BIJLAGE 1: ENQUÊTE OVER JONGEREN EN DE ECHTSCHEIDING VAN HUN OUDERS. 76
BIJLAGE 2: CASUS MARIA EN WIM. 77
BIJLAGE 3: CASUS JELLE EN ABE. 78
BIJLAGE 4: CASUS MARTON.BIJLAGE 5: CASUS RIANNE. 79
BIJLAGE 5: CASUS RIANNE. 80
BIJLAGE 6: CASUS MICHAEL. 81
BIJLAGE 7: INTERVIEW DRIELUIK OVER OUDERVIERSTOTING. 82
BIJLAGE 8: INTERVIEW BUREAU JEUGDZORG. 83
BIJLAGE 9: ANALYSE VAN DE VIJF FUNCTIES. 84
BIJLAGE 10: EMAIL KIES-COACH. 85
BIJLAGE 11: EMAIL ZANDKASTELENPROGRAMMA. 86
BIJLAGE 12: METHODE VAN ONDERZOEKBIJLAGE 13: INTERVIEWVRAGEN. 87
BIJLAGE 13: INTERVIEWVRAGEN. 88
BIJLAGE 14: OVERZICHT ANTWOORDEN OP HET VELDONDERZOEK 89

1. Inleiding jongeren in echtscheidingssituaties

1.1 Inleiding van het probleem

Jaarlijks maken 36 duizend kinderen en jongeren een echtscheiding mee van hun ouders (Steenbrink & Sprangers, 2006). Uit onderzoeken is gebleken dat een echtscheiding een grote impact heeft op het leven van een volwassene. Binnen onze stage bij het Algemeen Maatschappelijk Werk was echtscheiding een veel voorkomend probleem. De gesprekken waren gericht op (één van) de partners. Er speelden zich problemen af op verschillende niveaus: huisvesting, financiën, zoektocht naar identiteit en opvoedproblemen bij de kinderen.
Vooral de opvoedproblemen baren ons zorgen. Als maatschappelijk werker zien wij dat ouders al veel moeite hebben om goed voor zichzelf te zorgen. Hoe zit het dan met de zorg naar hun kinderen toe? En als ouders al zoveel moeite hebben met de veranderingen in hun leven, hoe gaat het dan met hun kinderen?
Sinds de wet op de jeugdzorg 2005 ligt er een grotere taak bij het Algemeen Maatschappelijk Werk wat betreft jeugdhulpverlening. Jongeren kunnen hier nu ook terecht.
Echter, wij zien maar weinig jongeren die hulp vragen bij het verwerken van de vele veranderingen in hun leven. De jongeren die zijn aangemeld worden meestal doorverwezen, bijvoorbeeld door school of de huisarts. Het valt bij deze jongeren op dat zij allerlei problemen hebben ontwikkeld waar zij in vastlopen. Zowel thuis als op school en met vrienden gaat: het niet goed. Na enig doorvragen blijkt dat de ouders in een scheiding zitten of al gescheiden zijn.
We hebben sterk het vermoeden dat er veel meer jongeren zijn die kampen met problemen door de echtscheiding van hun ouders, maar die om de een of andere reden niet in beeld zijn bij het Algemeen maatschappelijk werk.

1.1.1 Wie ervaart dit als probleem?

Minderjarigen

Volgens onderzoeker en socioloog Ed Spruijt blijkt dat kinderen van gescheiden ouders veel vaker problemen hebben dan kinderen uit gezinnen waarvan de ouders niet gescheiden zijn. Ze hebben eerder last van depressiviteit, presteren minder goed op school, roken, drinken en blowen vaker. Bovendien blijkt dat 'scheidingskinderen' eerder het verkeerde pad op gaan. Vooralsnog blijft dat beperkt tot kleine criminaliteit: van bushokjes vernielen tot brommers stelen.
Funest is volgens Spruijt de Vechtscheiding'. Na de wetswijziging in 1998, waarin staat dat partners voortaan samen verantwoordelijk zijn voor het ouderlijk gezag, maken scheidende ouders veel meer ruzie, signaleert Spruijt. *"Voorheen werd één van de ouders voogd. Die was verantwoordelijk voor de opvoeding. Maar volgens de nieuwe wet bemoeien beide ouders zich daar nu intensief mee en dat leidt tot meer conflicten. Voor kinderen zijn die ruzies fataal. Juist na een echtscheiding verlangen zij naar rust in de tent*, zegt Spruijt (Neefjes, 2007).

Maatschappelijk werkers

Maatschappelijk werkers werken in dienst van de overheid. De overheid vindt het belangrijk dat hulpverleners gezinnen ondersteunen die zichzelf niet goed kunnen redden in de samenleving. Na een scheiding verandert er veel in het leven van de ouders maar ook van de kinderen. Er wordt van de hulpverlening verwacht dat het deze problemen aanpakt.

Echter binnen het Algemeen maatschappelijk werk komen weinig aanmeldingen binnen van kinderen en jongeren die kampen met echtscheidingsproblematiiek,

terwijl uit onderzoek van het CBS (Steenbrink & Sprangers, 2006) blijkt dat ongeveer 45% van de 36 duizend minderjarige kinderen tussen de twaalf en de achttien jaar zijn. Dat zijn gemiddeld 16.200 jongeren per jaar. Alle maatschappelijk werkers zijn van mening dat het aantal echtscheidingsjongeren dat hulp vraagt minimaal is.[1] Om dit te illustreren hebben wij een enquête verspreid onder onze oud-collega's van de Maatschappelijke Dienstverlening Veluwe en het Algemeen maatschappelijk werk de Dsselkring te Doetinchem. Vijf maatschappelijk werkers hebben de enquête ingevuld. Op de vraag of er jongeren van twaalf tot achttien jaar bij het Algemeen maatschappelijk werk komen vanwege de echtscheiding van hun ouders, antwoordt vier van de vijf respondenten met een "ja'. Eén van hen noemt echtscheiding niet als reden van aanmelding, maar als een belangrijke omgevingsfactor die het welzijn van de jongeren beïnvloedt. De antwoorden op de vraag hoeveel echtscheidingsjongeren de maatschappelijk werkers in periode van januari 2007 tot januari 2008 in hun caseload hadden, lopen uiteen. Het aantal varieert van één tot vijf echtscheidingsjongeren. Gemiddeld heeft een maatschappelijk werker per jaar 3,4 jongeren in zijn caseload die kampen met echtscheidingsproblematiek.

Overheid

De overheid wil meer aandacht voor het gezin. Denk aan het beleid Jeugd en Gezin. Over het doel van de opvoeding bestaat in Nederland, zowel onder ouders en kinderen als binnen de jeugdsector grote overeenstemming. In het programma Jeugd en Gezin (2007-2011) staat dat er een vijftal voorwaarden zijn voor de goede ontwikkeling van kinderen. Die vormen het inhoudelijke richtsnoer voor allen die met kinderen te maken hebben. De voorwaarden gelden ongeacht de culturele achtergrond of f/sieke toestand van het kind. De overheid vindt dat kinderen:

- *Gezond moeten opgroeien.* Steekwoorden: lichamelijk gezond, geestelijk gezond, gezonde leefstijl, continuïteit in opvoeding en verzorging.
  Veilig moeten opgroeien. Steekwoorden: geborgenheid, onvoorwaardelijke liefde, respect, aandacht, grenzen, structuur en regelmaat, veilig thuis en buitenshuis.
- *Een steentje bij moeten dragen aan de maatschappij.* Steekwoorden: actieve betrokkenheid bij de maatschappij, meedenken en meedoen, actieve betrokkenheid bij de naaste omgeving, positief gedrag, burgerschap.
- *Talenten moeten ontwikkelen en plezier hebben.* Steekwoorden: onderwijs genieten en opleiding krijgen, mogelijkheid voor hobby's, sport, cultuur en ontspanning, vrijheid om te spelen.
- *Goed voorbereid moeten zijn op de toekomst.* Steekwoorden: diploma halen, werk vinden, in eigen levensonderhoud kunnen voorzien, stimulerende leefomgeving.

Een kind moet dus geestelijk gezond zijn, moet geborgenheid voelen, moet onvoorwaardelijke liefde en aandacht krijgen, moet grenzen ervaren en heeft een grote behoefte aan structuur en regelmaat. Allemaal mooie voorwaarden die, in het geval van echtscheiding, niet meer zo waarschijnlijk zijn. Want voelt een kind, van wie het leven op zijn kop staat, geborgenheid en onvoorwaardelijke liefde van zijn ouders als die door hun eigen emoties op dat moment heel onstabiel zijn geworden?

Economisch gezien is het ook belangrijk om voor deze kinderen te zorgen. Wanneer er niet of weinig naar de kinderen van gescheiden ouders wordt omgekeken, lopen zij een groot risico om problemen te ontwikkelen, die de staat veel geld kan kosten. Het is zorgelijk dat het aantal echtscheidingen toeneemt en dat daarmee ook het aantal kinderen toeneemt dat een echtscheiding meemaakt.

[1] Zie bijlage 1: Enquête over jongeren en de echtscheiding van hun ouders.

1.2 Vraagstelling

Wat zijn de behoeften van jongeren (tussen de twaalf - achttien jaar) van gescheiden ouders als het gaat om hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk?

Deelvragen

- Wat is echtscheiding?
- Wat zijn de gevolgen van echtscheiding voor jongeren tussen de twaalf en achttien jaar?
- Waarom past de doelgroep echtscheidingskinderen bij het Algemeen maatschappelijk werk?
- Wat biedt het Algemeen maatschappelijk werk?
- Wat zijn bestaande hulpverleningsmogelijkheden?
- Wat is de beeldvorming van jongeren over het Algemeen maatschappelijk werk en hoe beïnvloedt dit de gang naar het Algemeen maatschappelijk werk?

1.3 Doelstelling

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de behoeften van echtscheidingsjongeren als het gaat om hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk.

Aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek worden er aanbevelingen gedaan aan instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk. De aanbevelingen zijn erop gericht om de gang van echtscheidlingsjongeren naar het Algemeen maatschappelijk werk te bevorderen. Daarnaast worden er aanbevelingen gedaan om de hulpverlening zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de behoeften van deze jongeren. De aanbevelingen kunnen een bijdrage leveren aan bijvoorbeeld het ontwikkelen van een nieuwe methodiek die gericht is op hulpverlening aan jongeren van gescheiden ouders.

Het overstijgende doel is om deze problematiek vroegtijdig te signaleren en aan te pakken zodat problemen in de samenleving voorkomen kunnen worden. Dat kan alleen bereikt worden als echtscheidingsjongeren hulpverlening krijgen bij het verwerken van hun problemen.

De behoeften van echtscheidingsjongeren

2. Wat is echtscheiding?

2.1 Inleiding

Gemiddeld zijn er dus 16.200 jongeren per jaar die een echtscheiding meemaken. Het totale aantal echtscheidingen ligt nog hoger vanwege het aantal echtscheidingen waar geen kinderen bij betrokken zijn.
Om bij de bron van het probleem te beginnen wordt er in de komende paragrafen bekeken wat de redenen zijn die de toename van het aantal echtscheidingen kunnen verklaren. Door middel van cijfers w ordt er een blik geworpen op de omvang van het probleem in Nederland. Ook wordt er aandacht besteed aan de juridische kanten van een echtscheiding, omdat deze van grote invloed zijn op het leven na de echtscheiding. Niet alleen de positie van de ouders, maar ook de juridische positie van het kind komen hierin aan bod. Als laatste worden er, op het gebied van wetgeving rondom echtscheiding, enkele nieuwe ontwikkelingen besproken. Deze ontwikkelingen geven een indicatie van hoe het probleem in de nabije toekomst aangepakt zal worden.

2.2 Het begrip echtscheiding

Bij *een* echtscheiding wordt het huwelijk beëindigd. Alle juridische banden die partners met elkaar hebben, worden verbroken. Er kan opnieuw met iemand worden getrouwd of men kan opnieuw een geregistreerd partnerschap aangaan. Voor een echtscheiding heeft men een rechter en een advocaat nodig.
In Nederland kan er alleen een echtscheiding aangevraagd worden als het huwelijk duurzaam is ontwricht. Dit is de enige reden die de Nederlandse wet geeft voor echtscheiding. Er iis sprake van duurzame ontwrichting, als de verhouding binnen het huwelijk zo moeilijk is geworden, dat het niet mogelijk is om nog langer bij elkaar te blijven (Bunthof, 2006:a).

2.3 Veranderende huwelijksidealen

In de jaren vijftig bereikte de nadruk op de affectieve waarde van de relaties tussen gezinsleden een hoogtepunt. Vrije partnerkeuze op basis van romantische liefde, vriendschap in het huwelijk, trouw op seksueel gebied en een hecht, beschermd en intiem gezinsleven waren huwelijkidealen die alom leefden. Seksuele relaties voor en buiten het huwelijk werden doorgaans afgewezen en alleen binnen het huwelijk werd het krijgen van kinderen geaccepteerd.
Aan het eind van de jaren zestig veranderde de waardering voor huwelijk en gezin en namen andere samenlevingsvormen dan het standaard geszin van vader, moeder en kinderen snel in aantal toe.

Daarnaast noemt de Graaf (2000) nog een aantal andere redenen voor de toename van echtscheiding in onze samenleving:

- Ontkerkelijking heeft een rol gespeeld. Opvattingen over echtelijk geluk en duurzaamheid zijn gewijzigd. Was in 1965 nog ongeveer 50% van de bevolking van mening dat echtscheiding beslist ontoelaatbaar was, tien jaar later was dat nog maar 10% (SCP, 1998).
- Voor de Tweede Wereldoorlog moesten er nog duidelijke redenen zijn voor echtscheiding zoals verwaarlozing, geweld, moedwillige verlating of overspel, voordat men aan een echtscheiding kon denken. Maar vanaf 1960 worden 'langs elkaar heen leven' en "botsende karakters' langzamerhand aanvaardbare redenen.

Deze veranderende opvattingen hebben in 1971 geleid tot verandering in het echtscheidingsrecht. 'Duurzame ontwrichting van het huwelijk' werd toen als echtscheidingsgrond erkend.

- Emancipatie heeft invloed op echtscheiding. Veel vrouwen zijn, omdat ook zij betaalde arbeid verrichten, niet meer in materieel opzicht afhankelijk van hun man. Uit onderzoek blijkt dat in verhouding meer vrouwen met een hoog opleidingsniveau hun relatie verbreken dan lager opgeleide vrouwen.
  Een verschillende achtergrond van de partners kan mogelijk het welslagen van de relatie in de weg staan. Dat is in het bijzonder het geval wanneer de vrouw hoger is opgeleid dan de man. Als de man hoger opgeleid is dan de vrouw dan zal dit over het algemeen samengaan met een traditionele rolverdeling. Het huwelijk zal daardoor mogelijk langer stand houden. Gelijkheid in opleidingsniveau stelt de partners in staat een gezamenlijke leefstijl te ontwikkelen wat vaak de relatie ten goede komt.
- Daarnaast biedt de verzorgingsstaat waarborgen. In noodgevallen kan er een financieel beroep op de overheid worden gedaan.

2.4 Cijfers

Het CBS (2007:a) heeft onderzoek gedaan naar het aantal huwelijksontbindingen van 1950 tot nu. In 1950 was het aantal echtscheidingen 6.462. In 1980 waren er al 25.735 echtscheidingen. In 2006 was het aantal echtscheidingen 31.734. Het aantal scheidingen is vanaf 1950 drastisch toegenomen (zie figuur 1).

Perioden	Huwelijksontbindingen door echtscheiding				
	Echtscheidingen (absoluut)	Echtscheidingen Per 1.000 inwoners	Echtscheidingen per 1.000 echtparen	Gem. huwelijksduur bij echtscheiding (jaar)	Totaal echtscheidings-percentage
1950	6.462	0,64	3,0	11,2	-
1960	5.672	0,49	2,2	11,1	-
1970	10.317	0,79	3,3	11,8	-
1980	25.735	1,82	7,5	11,9	24,0
1990	28.419	1,90	8,1	12,7	28,1
2000	34.650	2,18	9,8	12,9	33,9
2005	31.905	1,95	9,1	13,8	33,4
2006	31.734	1,94	9,1	14,0	33,8

Figuur 1: Huwelijksontbindingen door echtscheiding.

Bij 20 duizend van de in 2005 uitgesproken echtscheidingen waren minderjarige kinderen betrokken (Steenbrink & Sprangers, 2006). Dit is ruim 61% van alle scheidingen. Het ging om bijna 36 duizend minderjarige kinderen (zie figuur 2). In 1995 was dit nog de helft.

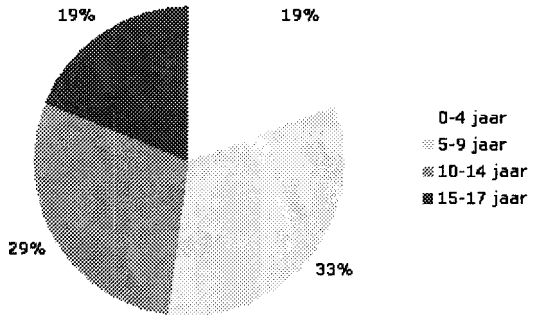

Bron: CBS

Figuur 2: Bij echtscheiding betrokken minderjarige kinderen naar leeftijd, 2005.

In 2005 bedroeg het aantal echtscheidingen waarbij één kind betrokken was 7,6 duizend, 24% van het totale aantal echtscheidingen. Het aantal scheidingen van echtparen met twee kinderen was 9,5 duizend, 30% van het totale aantal echtscheidingen. Dat is groter dan het aantal scheidingen van paren met één kind. Ruim 2,9 duizend paren, ongeveer 8%, hadden drie of meer kinderen (zie figuur 3).

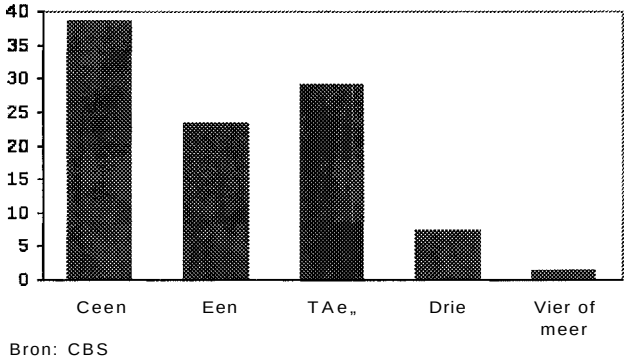

Figuur 3: Echtscheidingen naar aantal minderjarige kinderen, 2005.

2.5 Ouderschap, gezag en omgang

2.5.1 Juridisch ouderschap

In de Nederlandse samenleving bestaan verschillende vormen van ouderschap. Zo zijn er bijvoorbeeld juridische ouders, pleegouders, biologische ouders (verwekkers) enzovoort. Alleen juridische ouders hebben een familierechtelijke betrekking. Dit houdt in dat er een juridische relatie is tussen een ouder en een kind, zodat rechten en plichten ontstaan. Een kind kan nooit meer dan twee juridische ouders hebben. Er zijn verschillende manieren waarop een vader of een moeder juridisch ouder kan worden.

2.5.2 Gezag

Gezag over de kinderen is de plicht en het recht van de ouders om de kinderen te verzorgen en op te voeden (art. 1:247 BW). Onder verzorging en opvoeding worden mede verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijke en lichamelijke welzijn van het kind en het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In Nederland is ieder kind minderjarig totdat het achttien jaar is en iedere minderjarige moet onder gezag staan.

Op 1 januari 1998 heeft er in Nederland een belangrijke wijziging in de wet plaatsgevonden. In de wet is opgenomen dat ouders na een echtscheiding samen het gezag over hun kinderen blijven uitoefenen. Beide ouders blijven dus verantwoordelijkheid en zeggenschap behouden na de echtscheiding (van der Gun & de Jong, 2006).

2.5.3 Woonsituatie

Verreweg de meeste kinderen hebben na de scheiding hun vaste woonplek bij één van de ouders. Circa 85% van de kinderen blijft bij hun moeder wonen. Daarvan heeft: ongeveer 25% geen contact meer met de niet-verzorgende ouder. Ongeveer 10% van de kinderen woont bij hun vader.

De frequentie van het contact tussen de kinderen en de niet-verzorgende ouder hangt over het algemeen niet samen met het welbevinden van de kinderen, maar van de conflicten tussen de ouders.
Voor het welbevinden van de kinderen maakt het dan ook geen verschil of ze bij moeder of vader wonen (van der Gun & de Jong, 2006). Hierbij moet wel in acht worden genomen dat een vergelijking tussen beide situaties lastig is, doordat ook veel andere factoren meespelen. Zo zijn moedergezinnen meestal armer, wonen oudere kinderen en probleemkinderen vaak in vadergezinnen en onderhouden niet-verzorgende moeders meer contact met de kinderen (door middel van schrijven, e-mailen en bellen) dan niet-verzorgende vaders.

2.5.4 Omgang

Omgangsrecht is het recht op contact tussen de ouders en het kind. Dit betekent niet dat daarmee de omgang ook geregeld is. Vaak hebben de kinderen hun dagelijkse verblijfplaats bij één van de beide ouders. Ouders zullen onderling afspraken moeten maken over de contacten tussen de kinderen en de niet-verzorgende ouder (Bunthof, 2006:a).

Alleen de rechter kan een omgangsregeling ontzeggen. Het belang van het kind gaat voor de rechter voorop. In de wet staan vier gronden waarop de omgang met kinderen moet worden afgewezen. De jeugdige wordt dan beschermd tegen omgang met de betrokken ouder. De rechter ontzegt het recht op omgang indien (één van) de volgende situaties spelen (artikel 1:377a lid 3 BW):

- De omgang levert ernstig nadeel op voor de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van de jeugdige. Er is bijvoorbeeld sprake van geestelijke mishandeling of een vermoeden van incest;
- De ouders is kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat tot omgang. Er is bijvoorbeeld sprake van ernstige alcohol- of drugsverslaving;
  Het kind van twaalf jaar of ouder heeft ernstige bezwaren tegen de omgang met zijn ouders;
  De omgang is aan de andere kant in strijd met zwaarwegende belangen van het kind.

2.5.5 Omgangsregelingen

Wanneer het kind bij één van de ouders woont, is er in principe sprake van een omgangsregeling met de niet-verzorgende ouder. Bij het vaststellen van de omgangsregeling moet met twee essentiële punten rekening worden gehouden:

- De continuïteit van de relatie van het kind met beide ouders moet worden gewaarborgd;
- De orngangs- of bezoekregeling moet van dien aard zijn, dat de kinderen niet worden blootgesteld! aan echtelijke conflicten.

Met deze twee principcss voor ogen kun je diverse soorten regelingen treffen, elk met zijn sterke en zwakke punten (van der Gun & de Jong, 2006).

Co-ouderschap

Ongeveer 3% van de echtscheidingskinderen heeft een co-ouderschap (van der Gun & de Jong, 2006). Er zijn verschillende soorten regelingen omtrent de co-ouderschap. Onderzoek heeft uitgewezen dat de verzorgende ouder meer tevreden is met de woonregeling dan de andere ouder, bij wie de kinderen alleen maar op bezoek gaan. Er zijn drie soorten co-ouderschap:

Ongeveer een kwart van de gescheiden ouders heeft een wederzijds steunende en niet-confronterende co-ouderschapsrelatie. Deze ouders zijn in staat om samen te werken in het belang van het kind en ze slagen erin hun onderlinge problemen te scheiden van hun functie als ouder.

- De meerderheid van de paren die gezamenlijk opvoeden doen dit los van elkaar maar zijn niet geneigd tot ruzies. Deze ouders praten zelden met hun vroegere echtgenoot en doen geen poging om de activiteiten en regels in de twee huisgezinnen te coördineren. Ze regelen het bezoek soepel en de kinderen zien hun ouders niet: kibbelen of elkaar ondermijnen.
- Bij de derde categorie gescheiden paren die gezamenlijk opvoeden, heeft ongeveer een kwart aldoor ernstige ruzie, wat voor ouders en kinderen het leven vergalt. Een co-ouderschap regeling levert aanzienlijke problemen op voor kinderen. Deze ouders werken niet goed samen of communiceren niet goed en hun geruzie is voelbaar in de opvoeding. Hun kinderen hebben daar vreselijk onder te lijden. Ongeveer 15% is in doorlopende processen verwikkeld en zij hebben de slechtst aangepaste kinderen uit gebroken gezinnen (Teyber, 2006).

Van de gezinnen met co-ouderschap houdt 30% stand tot de kinderen uit huis gaan en 70% wordt vroegtijdig beëindigd (van der Gun & de Jong, 2006).

2.6 Rechtspositie van kinderen

De keuze om te gaan scheiden is een beslissing van ouders waar kinderen in principe geen invloed op hebben. De echtscheiding heeft echter wel een grote invloed op kinderen en is dus niet alleen een zaak van ouders.

Rechtspositie van het kind

De wet schrijft sinds de wetswijziging in 1998 (art. 1:251 lid 2 BW) voor dat kinderen boven de twaalf jaar door de rechter gehoord dienen te worden. Dit gebeurt indien de rechter een beslissing neemt over zaken die de minderjarige betreffen zoals omgang en gezag. Dit betekent dat de rechter deze kinderen oproept voordat hij tot een beslissing komt, dit gebeurt vaak door middel van een brief. Hierin staat informatie over hun rechten en over gezag en omgangsregelingen. De kinderen kunnen vervolgens kiezen uit drie mogelijkheden:

1. Praten met de rechter;
2. Niet praten en in plaats daarvan hun mening kenbaar maken door middel van een brief;
3. Afzien van beide mogelijkheden.

Kinderen jonger dan twaalf jaar mogen ook gehoord worden, maar de rechter is niet verplicht hen te horen. Deze jonge kinderen worden dan ook vaak niet betrokken bij beslissingen omtrent omgang en gezag (van der Gun & de Jong, 2006).

Positie van het kind in de praktijk

Sinds 1998 wordt slechts een relatief kleine groep echtscheidingskinderen boven de twaalf jaar door de rechter opgeroepen. Er bestaat wel een mogelijkheid voor kinderen om zich tot de rechter te wenden, door gebruik te maken van de "informele rechtsingang'. Dit houdt in dat kinderen zelf een brief naar de rechter kunnen sturen met het verzoek een beslissing te nemen over bijvoorbeeld gezag of omgang.

Deze mogelijkheid bestaat voor kinderen vanaf twaalf jaar, maar ook voor kinderen onder de twaalf jaar die de rechter in staat acht tot een redelijke waardering van hun belangen. Van deze mogelijkheid wordt echter weinig gebruik gemaakt, omdat veel kinderen het initiatief niet nemen om zich tot de rechter te wenden en veel minderjarigen zullen waarschijnlijk niet eens op de hoogte zijn van deze mogelijkheid.

Nog een reiden waarom kinderen minder worden gehoord is dat: er momenteel steeds meer echtscheidingen plaatsvinden zonder dat een rechter beslissingen neemt over gezag of omgang en er wordt in steeds bredere kring gebruik gemaakt van bemiddeling bij vaststelling van regelingen. Bemiddelaars zijn niet verplicht om deze kinderen te horen en bij sommige bemiddelaars is het zelfs hun beleid om kinderen niet bij de bemiddeling te betrekken (van der Gun & de Jong, 2006).

De rol van ouders in het versterken van positie kind

In de praktijk blijkt voldoende aandacht voor het kind moeilijk realiseerbaar. Over het algemeen beslissen ouders voor het kind en zij bepalen wat in het belang van het kind is. Zonder dat sprake is van opzet, vergeten ouders door hun eigen ellende vaak de boodschap gezamenlijk op een goede manier over te brengen en naar de wensen van de kinderen te informeren.

Om het kind een volwaardige positie te geven in het scheidingsproces is het belangrijk dat de ouders in de eerste plaats hun kinderen in een vroeg stadium betrekken bij besprekingen over de echtscheiding. Als ouders openlijk vertellen over hun beslissingen, hun plannen en over de gevolgen die deze zullen hebben, kunnen kinderen zich voorbereiden op wat hen te wachten staat. Ze hebben tijd en ruimte nodig om het nieuws te kunnen horen, begrijpen, er een mening over te vormen en erop te reageren. Op de tweede plaats kunnen ouders de positie van het kind versterken door ruimte te creëren om naar de beleving en visie van de kinderen te luisteren. Als actieve deelnemers in het gezin hebben zij evenals volwassenen het recht om betrokken te worden bij besluitvormingen. Kinderen hebben een mening en ouders moeten deze serieus nemen om vervolgens met de nodige flexibiliteit veranderingen in de regelingen aan te brengen.

Ook een scheidingsbemiddelaar heeft verantwoordelijkheid ten aanzien van de positie van de kinderen. Het blijkt echter uit onderzoek dat ouders en bemiddelaars vaak vinden dat kinderen niet bij de bemiddeling betrokken moeten worden (van der Gun & de Jong, 2006).

2.7 Huidige ontwikkelingen echtscheidingsrecht

Er zijn een aantal ontwikkelingen gaande op het gebied van echtscheidingsrecht. De belangrijkste ontwikkelingen zijn beschreven in de volgende subparagrafen.

2.7.1 Jeugd en gezin

Minister A. Rouvoet zegt in het programmaministerie Jeugd en Gezin (2007) het volgende:

> *"Een tand waar kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien, hun talenten kunnen ontwikkelen en plezier hebben, waar ze hun steentje leren bijdragen aan de maatschappij en goed voorbereid zijn op de toekomst: kortom, waar alle kinderen alle kans krijgen. Dat is de ambitie waar het kabinet de komende periode aan wil werken. Met het grootste deel van de jeugd en de gezinnen gaat het goed. Volgens internationaal vergelijkend onderzoek behoren de Nederlandse jongeren tot de gelukkigste ter wereld. Dat willen we graag zo houden. Maar tegelijk mogen we onze ogen niet sluiten voor bepaalde trends die ons verontrusten zoals: het stijgende aantal meldingen kindermishandeling, kinderen met gedragsproblemen, de ongezonde leefstijl van sommige jongeren, het aantal jongeren dat niet meer naar school gaat en ook niet werkt, en de (steeds jongere) jongeren, die overlast geven", p.5*

De programmamiinister voor Jeugd en Gezin is verantwoordelijk voor een kind- en gezinsvriendelijk beleid, dat wordt gedragen door ouders, families, onderwijzers, professionele hulpverleners, gemeenten en provincies. Met het programma voor Jeugd en Gezin kiest het kabinet bewust voor een nieuwe aanpak, die regie, samenwerking en het overstijgen van deelbelangen in het belang van de jeugd en hun gezinnen mogelijk maakt. Een aanpak die het gezin in positie brengt, inzet op preventie door eerder de problemen op te sporen en aan te pakken en de vrijblijvendheid voorbij is.

In navolging op de komst van het ministerie Jeugd en Gezin zijn er een aantal wetsvoorstellen ingediend die onder andere de pijlen richten op de echtscheidingsproblematiek bij kinderen.

2.7.2 Wetsvoorstel: 'Bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding'

De Tweede Kamer heeft op 12 juni 2007 een wetsvoorstel ingediend dat heet 'Bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding', een samenwerking van Justitie en Jeugd en Gezin. Wanneer ook de Eerste Kamer het wetsvoorstel aanneemt, zal de 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding' in werking treden (Linden, 2007). Volgens het wetvoorstel moeten ouders met kinderen een ouderschapsplan toevoegen aan het echtscheidingsverzoek dat zij aan de rechter richten. Op dit moment wordt er nog gepraat over het voorstel. Het is nog niet verplicht gesteld om een ouderschapsplan op te stellen (Postbus 51).

Ouderschapsplan

In het ouderschapsplan moeten in ieder geval afspraken opgenomen worden over:

- De wijze waarop de ouders de zorg- en opvoedingstaken verdellen of het recht en de verplichting tot omgang vormgeven;
- De wijze waarop de ouders elkaar informatie verschaffen en raadplegen over gewichtige aangelegenheden met betrekking tot de persoon en het vermogen van hun minderjarige kinderen;
- De kosten van de verzorging en opvoeding van hun minderjarige kinderen (kinderalimentatie).

Het ouderschapsplan geeft ook invulling aan de verplichting van de ouder om de ontwikkeling van de band van zijn minderjarig kind met de andere ouder te bevorderen. Het is immers in het belang van het kind dat het contact heeft met beide ouders. Het wetsvoorstel gaat ervan uit dat beide ouders na de scheiding gezamenlijk verantwoordelijk blijven voor de kinderen (Postbus 51).

Het ouderschapsplan moet ouders stimuleren om in gesprek te gaan en te blijven over de situatie van hun kinderen na de scheiding. Zij kunnen bemiddeling zoals mediation inzetten om goede afspraken te maken, zodat: een nieuwe stabiele gezinssituatie ontstaat. Er is ook een mogelijkheid voor de rechter om een forensische mediator te benoemen. De rechter benoemt dan een deskundige die de partijen verplicht moet bemiddelen bij een scheiding of omgang (Stichting Forensische Mediation, 2005). *"Als de ouders dus geen verantwoordelijkheid kunnen of willen nemen om tot een goed ouderschapsplan te komen, dan kan de rechter een forensische mediator inzetten om de beide partijen zo te 'dwingen' een goede omgangsregeling af te spreken".* Zo stelt staatssecretaris van Volksgezondheid Clémence Ross- van Dorp (2006).

Flitsscheiding

In maart 2007 is er door een meerderheid in de Tweede Kamer het voorstel aangenomen om de flitsscheiding af te schaffen. Het wetsvoorstel 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding' maakt: een einde aan de flitsscheiding. De mogelijkheid verdwijnt om een huwelijk om te zetten in een geregistreerd partnerschap en het vervolgens zonder tussenkomst van de rechter te beëindigen. In de praktijk levert de procedure grote problemen op, bijvoorbeeld omdat de flitsscheiding in het buitenland niet wordt erkend. Bovendien zou de positie van het kind worden verbeterd, volgens minister Rouvoet, die denkt dat vooral kinderen de dupe worden van een snelle procedure. De mogelijkheid een geregistreerd partnerschap om te zetten in een huwelijk blijft wel bestaan (notaris, 2007). Het voorstel is voor zover bekend nog niet opgenomen in de wet.

De behoeften van echtscheidingsjongeren

3. Echtscheiding en de gevolgen

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is besproken hoe een echtscheiding juridisch in elkaar steekt en wat dit betekent voor ouders en hun kinderen. In dit hoofdstuk wordt er bekeken wat de gevolgen zijn van echtscheiding voor de ouders en daardoor ook voor de kinderen. Het is zeer belangrijk om stil te staan bij de gevolgen die in vrijwel ieder gezin voorkomen. Juist omdat scheiding zo vaak voorkomt worden de gevolgen hiervan snel gebagatelliseerd. Wie kijkt er tegenwoordig nog op van een echtscheiding in zijn familie- of kennissenkring?

Om te kunnen stellen waarom hulpverlening zo belangrijk is voor echtscheidings-jongeren is het belangrijk om de meest voorkomende processen in een gezin in kaart: te brengen. Vooral de interne processen die omgaan in een jongere zijn belangrijk. In dit hoofdstuk wordt daarom aandacht besteed aan de echtscheiding en hoe dit de ontwikkeling van een jongere in zijn puberteit beïnvloedt. Daarnaast worden er andere gevolgen van een echtscheiding op een rij gezet zoals het uiteenvallen van het gezin, de financiële gevolgen, het onderwijsniveau en de gevolgen op latere leeftijd.

3.2 Uiteenvallen gezin

Van der Gun en de Jong (2006) beschrijven dat het uiteenvallen van het gezin veruit als de meest lastige kant van het leven na de scheiding wordt genoemd. Voor veel jongeren is dit feit het meest moeilijke of verdrietige van de scheiding. Kinderen omschrijven hun beleving bij het uiteenvallen van het gezin op verschillende manieren, die samengevat kunnen worden in drie hoofdlijnen.
Ten eerste zeggen veel kinderen dat ze het heel moeilijk vinden dat ze hun ouders nooit meer in één huis bij elkaar zullen zien. Ten tweede beschrijven ze de gezamenlijke activiteiten die ze vroeger als gezin met elkaar ondernamen. Ze missen de dagelijkse dingen die ze altijd samen deden, zoals gezamenlijk televisie kijken of op vakantie gaan en het vieren van feest- en verjaardagen. Ten slotte geven veel kinderen aan dat ze regelmatig de aanwezigheid van een van beide ouders missen. Ze missen de vader als ze bij de moeder zijn en de moeder als ze bij de vader zijn, ze missen de ouder om mee te praten, mee naar de sport te gaan of om te helpen bij het huiswerk.

3.2.1 Veranderende familierelaties

Voor kinderen is de scheiding de eerste klap die ze te verwerken krijgen. De relatie tussen hun ouders verandert, maar daardoor vaak ook de relatie met bijvoorbeeld familie of schoonfamilie. Voor jongeren is het erg moeilijk om hiermee om te gaan.

Nieuwe relatie ouder, beleving jongere

Pubers en adolescenten reageren vaak hevig op een echtscheiding. Als de jongere een scheiding meemaakt dan kan deze verwarring hem boven het hoofd stijgen. Pubers hebben van hun ouders emotionele rust nodig om de chaos in hun eigen hoofd aan te kunnen. Als een ouder dan met een nieuwe liefde thuiskomt, kan dat erg verwarrend werken (Heybroek-Hessels & Overgaauw, 2004).
Kinderen zien een "nieuwe geliefde' op verschillende manieren. Neuman & Romanowski (2006) noemen er vier:

- De nieuwe geliefde vernietigt een stille hoop op de hereniging van de ouders;
  Het kind zal de ouder moeten delen met een ander;

- Het kind voelt zich minder belangrijk en is bang dat hij/zij niet goed genoeg is om zijn ouder gelukkig te maken;
  Het kind heeft moeite om zich aan de nieuwe partner te binden en is bang voor (opnieuw) een afwijzing.

Er kan geconcludeerd worden dat wanneer al deze emoties genegeerd worden het kind negatieve overlevingsstrategieën kan ontwikkelen miet blijvende schade. Het komt bijvoorbeeld voor dat kinderen gaan stelen, vechten, spijbelen of ziek worden, in een gemaskeerde poging om hun ouders weer als paar te laten samenwerken.

Ervaringen van jongeren met betrekking tot de nieuwe partner

Uit het onderzoek van Van der Gun en De Jong (2006) naar de ervaringen van de kinderen met betrekking tot een nieuwe partner bij een of beide ouders, wordt er een globale driedeling gemaakt in de wijze waarop de aanwezigheid van een nieuwe partner door kinderen wordt er-varen.
De eerste groep kinderen spreken zich positief uit over de nieuwe partners. Ze vinden de nieuwe partners aardig en zijn blij voor hun ouders dat ze een nieuwe vriend of vriendin hebben.
De tweede groep kinderen spreekt zich negatief uit over de nieuwe partners van hun ouders. Ze vinden dat de nieuwe partner onaardig en chagrijnig is en dat ze het moeilijk vonden dat er ineens iemand anders in huis was of dat ze graag nog eens met de ouder alleen zouden zijn.
De derde groep kinderen geeft aan dat ze aanvankelijk negatief stonden tegenover de nieuwe partners. Ze hadden er moeite mee en wilden hen niet leren kennen. Ze zeggen echter gewend te zijn en de nieuwe partners best aardig te vinden nu ze hen beter kennen.

3.2.2 Veranderingen na een scheiding

Als het gezin uiteenvalt vanwege een scheiding, betekent het vaak dat de ene ouder of beide ouders verhuizen. Vaak wordt onderschat wat de impact van een verhuizing op een kind kan hebben. Een verhuizing betekent immers niet alleen een ander huis, maar ook een andere school. Als de ouder(s) ver uit de buurt, waar de jongere is opgegroeid, gaan wonen dan betekent het voor jongeren ook dat ze hun sociale netwerk niet meer in de buurt hebben (van der Gun & de Jong, 2006).

Verhuizen en spullen verdellen

Een moeilijke kant aan de verhuizing is dat de jongere vaak met: zijn spullen heen en weer moet tussen moeder en vader. Uit het onderzoek van van der Gun en de Jong (2006) blijkt dat jongeren het onhandig vinden om steeds met hun spullen te moeten sjouwen. Dit geldt voor zowel jongeren die alleen een weekend naar de andere ouder gaan als voor jongeren die op basis van co-ouderschap langer naar een ouder gaan.

School

Na een scheiding en verhuizing moeten jongeren naar een nieuwe school. Een nieuwe school betekent veel voor een jongere. Hij moet zijn plaats veroveren in een nieuw en ander systeem.

Uit: een onderzoek naar verhuizing en de daaruit voortvloeiende schoolverandering blijkt dat: verhuizen een negatief effect kan hebben op schoolprestaties van kinderen. Een leerling die op een nieuwe school terecht komt krijgt vaak te maken met ander lesmateriaal en lesmethoden en nieuwe klasgenoten en docenten. Jongeren kunnen zich geïsoleerd en eenzaam voelen. Daardoor is de kans groter dat ze in aanraking komen met leerlingen die betrokken zijn in asociale activiteiten of al buitengesloten zijn van het leerproces (Vlot, 2006).

Uit hetzelfde onderzoek is geconcludeerd dat leeftijd een rol speelt bij de effecten die verhuizing hebben op een kind. Jongeren die aan het begin van de middelbare schoolperiode verhuizen ondervinden op korte termijn negatieve gevolgen hiervan. Op lange termijn blijken zij juist beter te presteren dan jongeren die niet van school veranderen. Jongeren die later in hun middelbare school periode verhuizen is er geen positief effect merkbaar. In het laatste geval heeft het veranderen van school juist een negatieve invloed op de cognitieve groei van de leerlingen. Zij hebben zelfs grotere kans op gedragsproblemen. Tevens blijkt dat: verhuizen tijdens de tienerjaren meer negatieve effecten heeft op de schoolresultaten dan op een andere leeftijd. Dit hangt samen met het gegeven dat verhuizen voor jongeren een grote invloed heeft op het onderhouden van vriendschappen. Zij hebben in der loop der jaren vaak al veel geïnvesteerd in bestaande vriendschappen en vinden het extra moeilijk dit in hun nieuwe leefomgeving weer te doen (Vlot, 2006).

3.3 Financiële situatie

Als mensen scheiden, verandert ook de financiële situatie. Hieronder worden de gevolgen op korte en lange termijn besproken.

3.3.1 Financiële gevolgen op de korte termijn

Uit de berekeningen van het CBS (Bouwman, 2004:a) blijkt dat vrouwen er door een echtscheiding gemiddeld 23% op achteruitgaan, terwijl mannen er gemiddeld 7% op vooruit gaan. Zelfs als de kinderen bij de vader wonen, zullen vrouwen er in koopkracht op achteruit gaan en zullen de mannen 6% winst in koopkracht behouden (Bouman, 2004:b). Als de kinderen bij de moeder wonen dan is het positieve financiële gevolg voor de man, +33%. Dit overtreft in dit geval het negatieve effect voor de vrouw, -21% (Zie figuur 4).

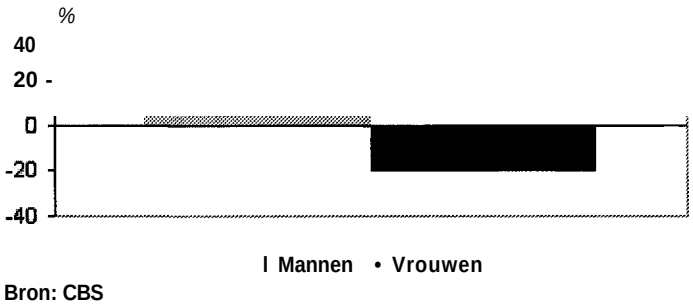

Figuur 4: Koopkrachtverandering na echtscheiding als het kind bij de moeder gaat wonen, 1989-2000.

Uit het onderzoek van het CBS (Bouman, 2004:b) blijkt dat de gemiddelde koopkracht van vrouwen met inwonende kinderen na de echtscheiding, nog maar weinig boven het minimuminkomen van 10 duizend euro ligt. De meeste van deze vrouwen ontvangen dan ook een bijstandsuitkering.
Bij de onderzoeken van Bouman is geen rekening gehouden met de betaling en ontvangst van alimentatie. De nadelige gevolgen voor vrouwen met kinderen worden overschat met ongeveer 7% en de positieve gevolgen die mannen ondervinden als hun kinderen bij de moeder gaan wonen, worden overschat met ongeveer 9%. Desondanks blijft er een verschil bestaan.

3.3.2 Financiële gevolgen op de langere termijn

Uit onderzoek van het CBS (Bouman 2004:c) blijkt dat na ongeveer zeven a acht jaar de koopkracht van vrouwen terug is op het niveau van vóór de echtscheiding.

De koopkracht van mannen blijft na de echtscheiding rond hetzelfde niveau. De koopkracht van gescheiden mannen ligt iets hoger dan die van gehuwde mannen, terwijl de koopkracht van gescheiden vrouwen onder het niveau van gehuwde vrouwen blijft.
Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat een groot aantal vrouwen opnieuw een partner heeft met wie ze gehuwd of ongehuwd samenwonen. De koopkracht van vrouwen die binnen vijf jaar na de echtscheiding een nieuwe partner vinden, ligt zelfs aanzienlijk hoger dan in het jaar vóór de echtscheiding. Vrouwen zonder een nieuwe partner hebben, vijf jaar na de echtscheiding, een koopkracht die gemiddeld ongeveer 3,5 duizend euro lager ligt dan in het jaar vóór de echtscheiding.

3.3.3 Alimentatie

Ouders zijn verplicht om de kosten van de opvoeding, verzorging en studie van hun kinderen te betalen. Deze onderhoudsplicht: geldt voor de moeder, de juridische vader, voor een stiefouder en voor een niiet-ouder die samen met een van de ouders het ouderlijk gezag heeft. Kinderalimentatie wordt vastgesteld door de rechter (scheidingsmakelaar).
De kinderalimentatie wordt opgebouwd uit een onderhoudsdeel en een verzorgingsdeel. Het vertrekpunt is dat beide ouders evenveel verzorgingstijd leveren. De niet-verzorgende ouder moet de verzorgingstijd financieren. Er zijn verschillende beleidsvarianten om de hoogte van de alimentatie vast te stellen. De eerste variant kent een vaste minimumnorm, de tweede variant houdt rekening met het inkomen van de niet-verzorgende ouder en de laatste variant kent vaststellingsmomenten als het kind vier, twaalf en achttien jaar is. Uitgangspunt is dat de levensstandaard van het kind na de echtscheiding niet zou moeten dalen. Kinderalimentatie loopt door tot het kind 21 jaar wordt. Op het moment dat het kind achttien jaar wordt dient de afspraak tussen de ouders vervangen te worden door een afspraak tussen de betalende ouder en het kind (KSU uitgeverij).

Het blijkt dat tussen de 43% en 65% van de gescheiden alleenstaande moeders met kinderen onder de achttien jaar geen kinderalimentatie ontvangt. Vaak wordt er geen kinderalimentatie vastgesteld en vaak wordt de inning niet afgedwongen (werkgroep alimentatiebeleid, 2002).

Alimentatie en het belang voor kinderen

In Nederland maakt de werkgroep alimentatiebeleid (2002) o.a. gebruik van de gegevens uit het onderzoek 'Scheiden in Nederland'. Uit het onderzoek blijkt dat er in Nederland een verband is tussen alimentatie en omgang. Van de 26% van de vrouwen die geen alimentatie ontvangt en 16% van de mannen die geen alimentatie betaalt, wordt vastgesteld dat er geen omgangsregeling is. De groep vrouwen die wel alimentatie ontvangt, maar geen omgangsregeling heeft is veel kleiner, namelijk maar 8%. Net als de 5% betalende vaders, die zeggen dat er geen omgangsregeling is. Als er geen goede omgangsregeling is dan wordt de alimentatie dus niet goed geregeld. Als niet-verzorgende ouders (vaker) contact hebben met hun kinderen betalen zij meer en regelmatiger.

Amato en Gilbreth (in Spruijt e.a., 2002) benadrukken het positieve effect op kinderen van het ontvangen van kinderalimentatie. Voor het welbevinden van kinderen maakt het geen verschil of zij bij vader of bij moeder wonen. Wat wel verschil maakt, is of de uitwonende ouder kinderalimentatie betaalt. Het vergroot niet alleen de financiële mogelijkheden, maar het geeft kinderen ook het gevoel dat de uitwonende ouder hen belangrijk vindt. Kinderen die geen alimentatie ontvangen scoren lager op diverse kenmerken als er gebrek aan geld en dus minder kans op allerlei voorzieningen is.

3.4 Puberteit

Iedereen is het erover eens dat het niet meevalt om een puber te zijn. Zelfs onder de meest gunstigste omstandigheden worden pubers heen en weer geslingerd tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid en ze zijn voortdurend op zoek naar de balans tussen zelfstandigheid en goedkeuring (van ouders, vrienden, vriendinnen en verkeringen). Jongeren kunnen zich een voorstelling maken van hun toekomst en hebben uitgesproken ideeën over wat ze willen en wie ze willen zijn (Neuman & Romanowski, 2006).

De puberteit gaat vaak gepaard met hesftige emoties. Een reden waarom heel wat tieners "niet thuis geven' in geval van een echtscheiding. Het kan gebeuren dat ze zich terugtrekken van ouders en medegezinsleden, vrienden of anderen. Ze hebben misschien geen zin meer om 'geluk' te veinzen en zien er ook het nut niet van in om er zelfs maar op te hopen. Men is snel geneigd te denken dat jongeren hun ouders ontlopen en bekritiseren en in zekere mate doen zij dat ook. Recent onderzoek heeft echter uitgewezen dat ouder- kindconflicten in de puberteit nog wel eens het gevolg zijn van de vaak onbewuste vervreemding van de ouder ten opzichte van de puber, juist in de periode dat hij zijn ouders het hardst nodig heeft (Neuman & Romanowski, 2006).

De pubertijd is een verwarrende periode. Jongeren die daarbij ook nog eens een scheiding van hun ouders meemaken raken erg in de stress. In de volgende paragrafen worden de meest voorkomende probleemsituaties beschreven waarin jongeren verzeild kunnen raken.

3.4.1 Identiteit

Erikson (1963) stelt dat de meest cruciale stappen op weg naar een goed gevormde identiteit[2], specifiek tijdens de adolescentie worden genomen. De adolescentie[3] kan beschouwd worden als een periode van uitgebreide exploratie (verkenning van onbekend gebied), sociale rollen, gedragspatronen en denkbeelden. Daarin krijgt de jongere de tijd en de ruimte om zich een beeld te vormen van wie ze zijn, hoe ze in relatie staan tot anderen, achter welke waarden en ideologieën ze staan en wat ze in de toekomst willen doen. Hierbij fungeert de sociale omgeving van de jongere (zoals ouders, leeftijdgenoten en andere belangrijke omgevingsfiguren) als een spiegel die informatie terugkaatst naar de explorerende jongere.

Dromen aan diggelen

Omdat jongeren met hun ontluikende seksualiteit worstelen en houvast zoeken in de woelige wereld van verliefdheid en romantiek, brengt een echtscheiding diverse serieuze risico's met zich mee. Afhankelijk van de omstandigheden leert de jongere van de scheiding dat liefde ook oneerlijkheid, bedrog, pijn, vernedering en ellende betekent. Jongeren van wie de ouders scheiden, verliezen vaak het vermogen om verwachtingsvol weg te dromen over de liefde.

Hoewel jongeren zich sneller losmaken van de ouders dan verwacht en een sterker besef van zichzelf heeft als onafhankelijk individu, is datgene wat zijn ouders doen en hoe zij leven iets wat hem bijblijft. Om die reden vragen jongeren zich vaak af of ze door de scheiding van hun ouders voorbestemd zijn om later ook ongelukkige relaties aan te gaan en ze maken zich zorgen of ze ooit in staat zijn om gelukkig te worden met iemand. Het is voor jongeren niet ongebruikelijk te denken dat de scheiding van hun ouders hen als een noodlot zal achtervolgen (Neuman & Romanowski, 2006).

[2] Van Dale: dat wat eigen is aan een persoon.

[3] Van Dale: periode van het volwassen worden,,

3.4.2 Loyaliteitsconflicten

Loyaliteit houdt in dat mensen trouw zijn aan andere mensen. De Hongaars-Amerikaanse psychiater Ivan EJoszormenyi-Nagy beschrijft twee soorten loyaliteit:

- Horizontale loyaliteit.
  Dit is de loyaliteit in zelfgekozen, wederkerige relaties zoals die met vrienden, partners en collega's. Hoe sterker de verbintenis tussen mensen is, des te sterker is de loyaliteit. Mocht men te weinig terugkrijgen voor de inspanningen, dan kan ervoor gekozen worden om de relatie te verbreken.
- Verticale loyaliteit.
  Dit is de loyaliteit tussen ouder en kind. Met onze ouders zijn we existentieel verbonden en het is onmogelijk om die band ongedaan te maken. De loyaliteit aan ouders is daarom onvoorwaardelijk en altijd aanwezig. Verticale loyaliteit gaat in de regel voor horizontale loyaliteit (Gieles, 2006).

Loyaliteitsconflicten

Wanneer kinderen geprest worden om tussen hun ouders te kiezen, krijgen ze te maken met loyaliteitsconflicten. Hoewel gescheiden ouders hun kinderen moeten toestaan met hen allebei een even nauwe band te hebben, geven ze de kinderen meestal te verstaan dat ze de kant van één van de ouders moeten kiezen,. De moeder laat op subtiele wijze blijken, door haar blik of haar toon, dat ze gekwetst of teleurgesteld is als haar zoontje te kennen geeft dat hij naar zijn vader wil. Of de vader zegt openlijk: "Best, *als je dan zo graag bij je moeder wilt wonen, je gaat je gang maan Jullie zoeken het samen maar uit".* Soms uiten ouders zich zo openlijk, maar meestal bedekt, zonder dat ze zich daar zelf bewust van zijn. In beide gevallen is het pijnlijk voor de kinderen, omdat intimiteit met de ene ouder dan automatisch inhoudt dat ze de andere ouder ontrouw zijn.

Kinderen willen een band met hun beide ouders en vinden het akelig als ze zich geprest voelen om de ene ouder te verkiezen boven de andere. Hoe sterker het beroep dat op hen wordt gedaan om partij te kiezen en een van hun ouders te prefereren, hoe groter hun conflicten en hoe slechter ze zich aanpassen. Loyaliteitsconflicten bezorgen de kinderen op lange termijn problemen en ze komen vooral voor als de ouders in een boze machtsstrijd verwikkeld zijn (Teyber, 2006).[4]

Waarom ouders willen dat hun kind voor hen kiest

Sommige ouders zien in dat hun ex-echtgenoot net zo belangrijk voor hun kinderen is als zijzelf. Deze ouders voelen zich niet bedreigd door de behoefte van hun kind aan de andere ouder en steunen hun onderlinge contact. Het andere uiterste wordt gevormd door ouders die niet willen inzien hoe belangrijk de andere ouder voor hun kinderen is en exclusieve loyaliteit eisen. De meeste gezinnen waar loyaliteits-conflicten in voor komen bevinden zich ergens tussen deze twee uitersten. Veel ouders die hun kind een loyaliteitsconflict bezorgen, hebben niet door hoe ze bezig zijn het kind op bedekte wijze te beïnvloeden, door hun teleurstelling of gekwetstheid te laten blijken als het kind de andere ouder wil zien.

Er zijn zes veel voorkomende redenen waarom ouders hun kinderen bedoeld of onbedoeld met een loyaliteitsconflict opzadelen (Teyber, 2006):

- Boosheid jegens de ex-echtgenoot.
  Dit is de meest voorkomende oorzaak van loyaliteitsconflicten bij kinderen. De woede en wraaklust die soms door een scheiding worden opgewekt, lijken gerechtvaardigd als het gevoel overheerst dat je verraden en vernederd bent door diegene die is weggegaan. Helaas worden deze ouders vaak gesteund door mensen uit hun netwerk. Zo zorgen zij ervoor dat de kinderen meer problemen krijgen.

[4] Zie bijlage 2: Casus Maria en Wim.

- Rivaliteit tussen de ex-echtgerioten.
  Omdat de opvoeding van de kinderen het voornaamste terrein is waarop de ex-echtgenoten nog met elkaar te maken hebben, kunnen ze hun competitie voortzetten door te vechten om de affectie of loyaliteit van het kind.
- Bevestiging zoeken.
  De positieve gevoelens van het kind ten opzichte van de ex-echtgenoot kunnen ervoor zorgen dat ouders zich nodeloos schuldig gaan voelen over hun beslissing om te scheiden. Zulke ouders proberen hun schuldgevoel de baas te worden door te proberen het kind ervan af te brengen dat het de andere ouder mist of naar hem toe wil. Ook kunnen ouders sterk de behoefte hebben om van hun kinderen goedkeuring te krijgen dat zij een goede ouder zijn.
- Controle willen uitoefenen.
  Sommige ouders drijven hun kind tot loyaliteitsconflicten door hun behoefte het leven van hun kind tot in de kleinste details te regelen. Zij hebben geen controle over de regels en gewoontes bij de ex-echtgenoot thuis, waardoor zij die regels aan de kinderen voorstellen als Verkeerd' in plaats van gewoon 'anders'.
- Gevoelens van verlies.
  Sommige ouders ervaren de wens van het kind om bij de andere ouder te zijn als alweer een verlies dat zij moeten lijden. Zonder het te beseffen geven sommige ouders hun kinderen op subtiele wijze te verstaan, door hun houding, gelaatsuitdrukking of toon, dat het hen kwetst als het kind naar de andere ouder toe wil.
  De gevoelens van het kind niet kunnen onderscheiden van eigen gevoel.
  Sommige ouders pressen de kinderen partij te kiezen omidat ze geen duidelijke scheiding weten te maken tussen hun eigen negatieve gevoelens voor hun ex-partner en de behoeften van de kinderen aan een blijvende relatie met de andere ouder ("als je moeder slecht is voor mij, is ze ook slecht voor jou').

Actualiteit

In februari 2008 zond de NCRV een tweedelige serie uit over de loyaliteitsconflicten die kinderen kunnen ontwikkelen in stiefgezinnen (Dokument, 2008).

> *Jelle en Abe zijn na de scheiding door de rechter toegewezen aan hun moeder Cathy en haar echtgenoot Paul. Een weekend in de twee weken vertoeven de jongens bij hun vader Ewoud en zijn echtgenote Nicole. Abe en Jelle groeien op in twee werelden, met verschillende opvoedkundige opvattingen. Naar wie moeten ze luisteren? In ieder huis hebben de jongens een kamer met eigen spullen die ze niet naar het andere huis mogen meenemen. Na een ruzie met zijn moeder over zijn beltegoed loopt Jelle boos weg.*
> *Vader Ewoud is het niet eens met de rechter dat de kinderen zijn toegewezen aan de moeder Cathy. Hij schakelt het Algemeen Meldpunt Kindermishandeling in.*

In de documentaire is duidelijk te zien hoe snel kinderen met een loyaliteitsconflict worstelen. Beide ouders zijn in het eerste deel nog politiek correct en laten hun emoties zien als het kind naar de andere ouder toe gaat. Er wordt daarbij niet slecht gepraat over de andere ouder.
Echter in het tweede deel van de serie komen er steeds meier zaken boven water drijven. Om een helder beeld te geven van de manipulaties geven wij een fragment weer waarin duidelijk zichtbaar wordt: hoe snel kinderen een loyaliteitsconflict ontwikkelen.[5]

Teyber (2006) vermeldt in zijn boek: *"In mijn dertigjarige klinische praktijk herinner ik me niet één kind met langdurige ernstige aanpassingsproblemen na een scheiding, dat niet worstelde met loyaliteitsconflicten".*
Daarom wordt aangenomen dat de serie de pijnlijke strijd laat zien die vele duizenden jongeren op dit moment met zichzelf voeren.

[5] Zie bijlage 3: Casus Jelle en Abe.

3.4.3 Parentificatie

In een gezond gezin is te zien dat de volwassenen de kinderen koesteren en leiden en dat de kinderen ontvangen en volgen. In een goed functionerend gezin, of het nu een éénoudergezin, een intact gezin of een stiefgezin is, hebben de ouders met succes een scheiding aangebracht tussen dingen die een zaak van de volwassenen zijn (rollen en verantwoordelijkheden) en dingen die en zaak van de kinderen zijn. Gezinstherapeuten noemen dat duidelijke "grenzen tussen de generaties' (Teyber, 2006).

Casus Eva (caleidoscoop)

De moeder van Eva heeft, sinds haar huwelijk is stukgelopen, vaak migraine. Ze wordt dan heel somber. Dan zit zij in de woonkamer met de gordijnen dicht. Als Eva aan komt fietsen en ziet dat de gordijnen dicht zijn, weet ze dat ze muisstil moet zijn. Ze doet wat ze kan om haar moeder te helpen. Om haar moeder te ontlasten, praat ze niet met haar over haar eigen probleempjes. Die vindt ze maar onbenullig in vergelijking met die van haar moeder,

Het basismodel voor het gezinsleven wordt door een echtscheiding vaak uit zijn voegen gerukt. Veel eenoudergezinnen komen in de problemen als er geen duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de rol van de volwassene en de rol van het kind, als de grenzen tussen de generaties vervagen en als de volwassene te veel persoonlijke behoeften door het kind laat bevredigen. Dat kan ook in kerngezinnen en stiefgezinnen gebeuren, maar treedt meestal op in de fase waarin het gezin een eenoudergezin is.
In gezinnen waarin dit gebeurt, neemt het kind zoveel taken van de volwassene over, of probeert het aan zo veel emotionele behoeften van de ouder te voldoen, dat de rollen van ouder en kind worden omgedraaid. Gezinstherapeuten noemen deze rolomkering parentificatie (Teyber, 2006).

Soorten parentificatie

Teyber (2006) noemt drie soorten parentificatie:

- Geborgenheid geven.
  Als reactie op de stress die echtscheiding teweeg brengt en de hogere eisen die aan een alleenstaande ouder worden gesteld, laten sommige ouders te veel van hun volwassen behoeften door hun kinderen bevredigen. Op het eerste gezicht lijken die competentie en zorg iets positiefs, maar bij nader inzien zijn ze hoogst problematisch. In het voorbeeld van casus Martijn[6] heeft een heel volwassen jongetje uitstekend geleerd om op zijn moeder te passen, ook al is hij pas negen.
- Voor intimiteit en kameraadschap zorgen.
  Als een huwelijk wordt ontbonden, verliezen volwassenen meestal de vriendschap en affectie die ze hebben gehad in de verhouding met hun echtgenoot. Ouders die de relatie met hun kind als "beste vriend(in)' of "steunpilaar' typeren, zoeken meestal bevrediging voor hun emotionele behoeften bij hun kinderen, terwijl ze die zouden moeten zoeken in relaties met andere volwassenen. Deze vorm treedt gewoonlijk op bij dochters. In het voorbeeld van casus Rianne[7] is te lezen hoe opwindend het voor een meisje is om de volwassen rol van vriendin en vertrouweling van haar moeder toebedeeld te krijgen.
- Het huishouden doen.
  Bij deze vorm van rolomkering wordt van de jongere gevraagd dat ze taken van de volwassenen op zich nemen door voor de kinderen te zorgen en het huishouden te doen als de ouder het laat afweten. Deze jongeren kunnen depressief worden en in de adolescentie worden ze vaak boos en opstandig.

[6] Zie bijlage 4: Casus Martijn.
[7] Zie bijlage 5: Casus Rianne.

In casus Michael[8] is te zien hoe Michael van vijftien boos rebelleert tegen zijn ouderrol.

Nadelige gevolgen van parentificatie

De problematische gevolgen van het parentificeren van jongeren worden pas op de lange termijn duidelijk. Als de rollen worden omgedraaid, worden de emotionele behoeften van de jongere niet vervuld. Aanvankelijk genieten jongeren van zo'n speciale relatie met hun ouders, maar eenmaal volwassen geworden, voelen ze zich gebruikt en beroofd van hun jeugd.
Op de lange termijn geeft het aanzienlijke problemen als jongeren de emotionele behoeften van hun ouders moeten bevredigen. Ze gaan zich overdreven verantwoordelijk voelen voor anderen, worden bang om van een ander afhankelijk te zijn of om hulp te moeten vragen en ze voelen zich schuldig als hun eigen behoeften worden bevredigd. Het enige relationele model dat deze jongeren kennen, is het zorgen voor een ander. Omdat ze niet goed grenzen weten te trekken zijn ze geneigd zich te veel met anderen, die problemen hebben, te identificeren zodat ze het risico lopen om op te branden.

Geparentificeerde kinderen als Rianne[9] kunnen als volwassenen moeilijk slagen. Ze hebben nog steeds het gevoel dat ze aan de behoeften van hun ouder en van anderen moeten voldoen, in plaats van hun eigen plannen en dromen in vervulling te laten gaan. Als jongvolwassene zal Rianne zich in verschillende opzichten door dit bindende schuldgevoel beheerst voelen. Ze zal geneigd zijn zich schuldig en depressief te voelen en ze zal denken dat ze zelfzuchtig en slecht is als zij krachtiger optreedt, zelfstandiger is, meer succes heeft, of doorzet in plaats van zich te voegen naar wat anderen willen. Rianne weet misschien jarenlang niet wat zij wil worden en is niet blij en trots, maar angstig of depressief als ze slaagt.

Dit is een impressie van de problemen die geparentificeerde jongeren kunnen ondervinden. Er zijn nog vele andere gevolgen te noemen die schadelijk zijn voor de jongere (Teyber, 2006).

3.5 Onderwijsniveau

Voor jongeren van gescheiden ouders betekent school erg veel. Voor sommigen lijkt de school nog het enige onderdeel in hun leven dat niet verandert vanwege de scheiding. School kan voor vele jongeren een veilige haven zijn.
Toch kan de scheiding een ongunstig effect hebben op de werkhouding, prestaties en gedrag van de jongere. Het is bekend dat een stabiele, ondersteunende omgeving thuis van cruciaal belang is voor de schoolprestaties. Een scheiding kan op dat terrein verwoestend zijn. Op het persoonlijk vlak kunnen hevige gevoelens van boosheid, verwarring en verdriet leiden tot dagdromen, concentratieproblemen, gebrek aan motivatie, het uitspelen van gevoelens of het emotioneel afhaken van school (Neuman & Romanowski, 2006).

Enkele cijfers

Uit het onderzoek van Stroucken (2008) blijkt dat jongeren uit een eenoudergezin of een gezin met lagere inkomsten na de brugklas relatief vaak overstappen naar een schooltype van een lager niveau. Met respectievelijk 12% en 13% lag het aandeel afstromende leerlingen in deze groepen een stuk hoger dan gemiddeld (zie figuur 5).

[8] Zie bijlage 6: Casus Michael.
[9] Zie bijlage 5: Casus Rianne.

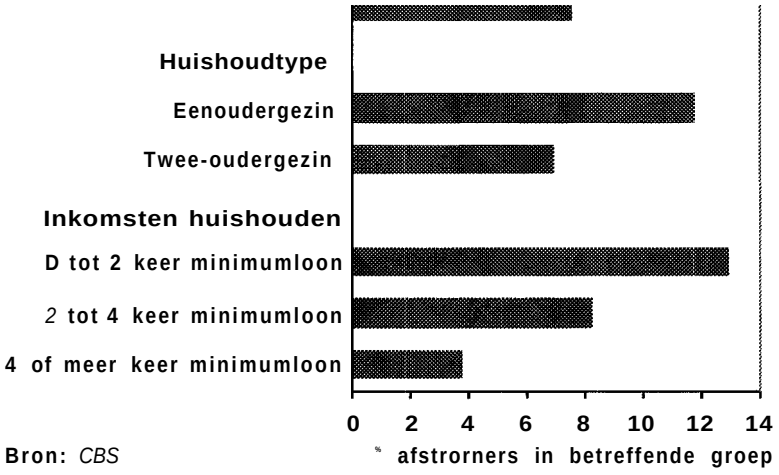

Figuur 5: Afstroom van de niet-zittenblijvers van brugklasjaar 2003/04 in leerjaar 4.

Ook blijkt dat kinderen uit twee-oudergezinnen vaker voor een hoger niveau kiezen dan kinderen uit éénoudergezinnen. Waar 12% van de kinderen uit een gezin met twee ouders het beroepsgericht vmbo[10] omruilde voor avo[11], lag dit bij kinderen die bij één ouder wonen op nog geen 8% (zie figuur 6).

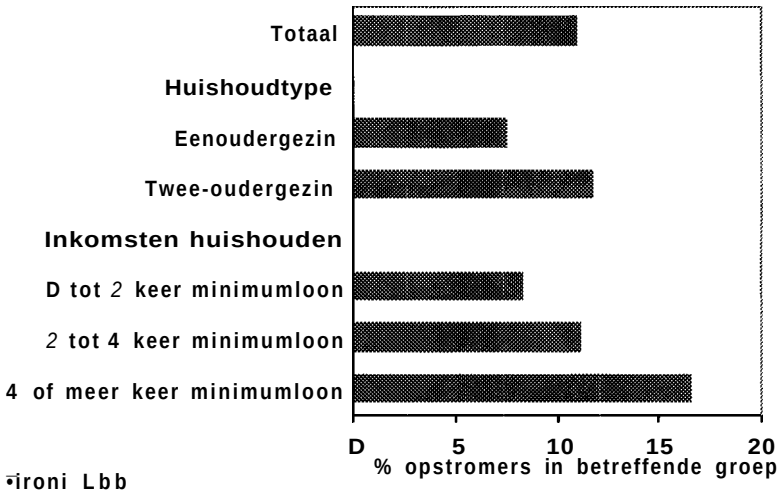

Figuur 6: Opstroom van de niet-zittenblijvers van brugklasjaar 2003/'04 in leerjaar 4.

Uit een proefschrift van Fischer (2004) blijkt ook dat een echtscheiding van invloed op de schoolprestaties van het kind is. Kinderen die na een echtscheiding in een instabiel stiefgezin terecht komen doen het slechter op school dan kinderen die in een stabiel eenoudergezin leven. Kinderen van economisch zelfstandige en hoogopgeleide moeders ondervinden op school minder nadeel van een scheiding dan kinderen van laagopgeleide moeders.

[10] Voortgezet middelbaar beroepsonderwijs.
[11] Vmbo gemengde leerweg /theoretische leerweg, havo, vwo.

3.6 Gevolgen op latere leeftijd

Naast de directe gevolgen voor jongeren van gescheiden ouders is er ook veel bekend over de lange termijn effecten van een echtscheiding.,

De meeste onderzoekers zijn van mening dat kinderen in de eerste twee jaar na de scheiding de meeste negatieve gevolgen ondervinden. Daarna neemt het leven veelal weer min of meer zijn normale loop. Voor een aantal kinderen blijven de problemen echter bestaan en voor sommigen zelfs voor lange tijd. Er is herhaaldelijk vastgesteld dat de scheidingseffecten voor een aantal jongeren tot ver in de volwassenheid voortduren. Vooral als jongens en meisjes in de fase van eigen partnerkeuze en gezinsvorming komen, steken de scheidingsherinneringen opnieuw de kop op. Er wordt dan gesproken van een sluimereffect. Ander onderzoek maakt eveneens melding van lange termijneffecten. Kinderen die een scheiding meegemaakt hebben tonen hogere ziektecijfers op volwassen leeftijd dan hun leeftijdgenoten uit intacte gezinnen. Ook blijken vrouwen uit scheidingsgezinnen zwaardere drinkers en rokers te zijn en mannen vooral zwaardere rokers. Adolescenten en jong volwassenen uit scheidingsgezinnen roken vaker en gebruiken vaker softdrugs dan leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen. Volwassen kinderen van gescheiden ouders scheiden significant vaker clan kinderen uit intacte gezinnen. Zij verbreken ook vaker een samenwoonrelatie dan volwassenen uit intacte gezinnen. Verder blijkt de huwelijkskwaliteit van scheidingskinderen minder goed te zijn dan die van kinderen uit twee-oudergezinnen. Dit heeft verschillende redenen: scheidingskinderen trouwen jonger, hebben liberale opvattingen over het huwelijk maar vertonen bovenal problematisch huwelijksgedrag. Dat wil zeggen dat hun communicatie slechter is, ze meer faalangst hebben en vaker jaloers zijn (Spruijt e.a. 2002).

3.6.1 Groter eigen scheidingsrisico

Ook uit onderzoek van het CBS (Steenhof, 2005) blijkt dat kinderen die een echtscheiding van hun ouders hebben meegemaakt een twee keer zo grote kans hebben om later ook te scheiden dan kinderen van wie de ouders bij elkaar zijn. Vorig jaar zagen bijna 36.000 thuiswonende minderjarige kinderen het huwelijk van hun ouders op de klippen lopen. Deze kinderen maken later dus meer kans dat hen hetzelfde overkomt. Volgens het onderzoek treedt een sterk verhoogde kans op echtscheiding ook op bij kinderen die zelf geen echtscheiding van hun ouders hebben meegemaakt, maar van wie minstens één van de ouders wel ooit een eerder huwelijk ontbonden zag worden.

Als beide partners gescheiden ouders hebben, is de kans op echtscheiding nóg hoger. Ruim de helft van deze paren maakt een echtscheiding mee, drie keer zo veel als paren zonder gescheiden ouders.
Ook het meemaken van een echtscheiding op jonge leeftijd verhoogt de kans om later zelf ook te scheiden. Bijna 50% van de kinderen die jonger dan vijf jaar waren, toen hun ouders scheidden, zijn binnen twintig jaar zelf ook gescheiden, tegen iets minder dan 40% van de kinderen die al volwassen waren toen hun ouders uit elkaar gingen (zie figuur 7).

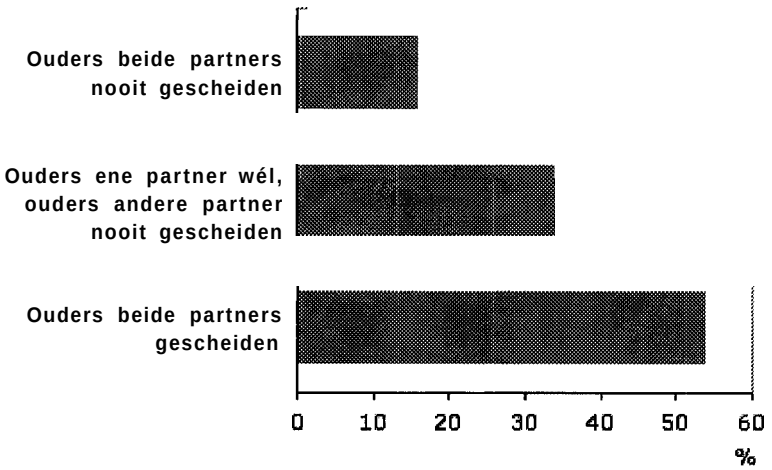

Bron; CBS

Figuur 7: Echtscheiding na 20 jaar naar huwelijksgeschiedenis ouders beide partners.

4. Bijzondere situaties

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn er gevolgen benoemd die in vrijwel ieder gezin voorkomen. In dit hoofdstuk worden bijzondere situaties besproken die vaak voorkomen, maar die niet in ieder gezin herkenbaar zullen zijn. Dit zijn situaties die opgeteld worden bij de gevolgen uit het vorige hoofdstuk waardoor er vaak complexe echtscheidingssituaties ontstaan. Sommige bijzondere situaties kunnen het welzijn en de ontwikkeling van de jongere ernstig tegenwerken. In hulpverleningssituaties is het belangrijk om hierop alert te zijn.

In dit hoofdstuk wordt er daaromi aandacht besteed aan de bijzondere situaties die relatief het meeste voorkomen en aan situaties die relatief weinig voorkomen, maar toch ernstig genoeg zijn om toch te behandelen.
Onderwerpen die besproken worden zijn: het belang van beide ouders bij de opvoeding, het leven in een stiefgezin en het nog vrij onbekende PAS-syndroom.

4.2 Het belang van een moeder én een vader

Spruijt en Iedema berekenden het percentage 'geen contact met de uitwonende ouder' direct na de scheiding op 19% en tien jaar later op gemiddeld 32%. Het betreft hier een onderzoek van kinderen van twaalf jaar en ouder. Andere onderzoekers komen tot vergelijkbare cijfers: ruim een kwart van alle echtscheidingskinderen hebben geen contact met de uitwonende ouder (Spruijt e.a. 2002). In de meeste gevallen betreft dit: het contact met de vader, aangezien 85% van de kinderen bij de moeder woont (subparagraaf 2.5.3).

4.2.1 Vrouwencultuur

Waarom bemoeien de meeste vaders zich na de scheiding zo weinig met hun kinderen? Als het eerste kind van het paar wordt geboren, krijg je vaak een vrouwencultuur die de nieuwe moeder ondersteunt en de geboorte viert. Grootmoeders en zusters, verpleegsters of vroedvrouwen en vriendinnen die al moeder zijn, delen allemaal intens in deze grote nieuwe vreugde en leren haar met zijn allen hoe ze de pasgeborene moet voeden en verzorgen. Helaas maken niet zoveel vaders deel uit van die liefdevolle kring die de nieuwe moeder en haar baby omgeeft en koestert. Als ze erbij worden gevraagd, staan veel vaders zichzelf niet toe de hulp en steun die worden aangeboden te accepteren. Hoewel onze cultuur bezig is te veranderen en er beslist toenemende steun is voor het actieve vaderschap, wordt door veel vaders nog steeds niet die ingrijpende stap naar de rol van verzorger gezet. In plaats van zich te laten aanmoedigen om in gelijke mate deel te nemen aan het ouderschap en zich te laten leren hoe ze plezier kunnen beleven aan het baden, verschonen en sussen van de baby, beginnen veel vaders zich te distantiëren van deze nieuwe verzorgende rol, waar ze zich niet op voorbereid voelen en waarvan ze denken dat ze die niet goed kunnen vervullen.
Veel mensen maken zich niet druk om het gebrek aan betrokkenheid van de vader na de scheiding. Ze maken zich alleen maar druk om de alimentatie. De culturele norm dat de vrouw en niet de man voor de kinderen moet zorgen, geldt nog steeds. In de volgende paragrafen wordt: de rol van moeders en vaders besproken en wat de gevolgen zijn als de vader zich terugtrekt (Teyber, 2006).

4.2.2 Alleenstaande moeders

In paragraaf 3.3 wordt besproken dat vrouwen er na de echtscheiding vaak financieel op achteruit gaan. Daarnaast hebben ze een grotere werkdruk en ze verhuizen vaak naar een slechtere buurt met arme scholen, weinig recreatiemogelijkheden en meer criminaliteit. Daarnaast wordt de vrouw na de scheiding vaak ook in beslag genomen door persoonlijke zorgen. Veel moeders zijn door de breuk veel langer en veel ernstiger in de war dan ze hadden verwacht, zelfs als ze het initiatief ertoe hebben genomen. Doordat ze zo worden opgeslorpt door hun persoonlijke en financiële zorgen hebben ze vaak geen aandacht voor de behoeften van het kind en ze vervullen hun taak als ouder minder goed. Ook worstelen ze met de vele eisen die aan een alleenstaande ouder worden gesteld. Bijvoorbeeld een nieuw steunnetwerk opbouwen en in veel gevallen een baan zoeken en gaan deelnemen aan het arbeidsproces. Als de vader niet bij het gezin betrokken is dan moet de moeder ook enkele van zijn taken overnemen, zoals de opvoeding van de zoons. Daarmee hebben veel alleenstaande moeders moeite, omdat zoons zowel in volledige als in gebroken gezinnen hun moeder meestal slechter gehoorzamen dan hun vader. De aanwezigheid van een vader is dus erg belangrijk. Juist in de tijd waarin de alleenstaande moeder zich probeert aan te passen aan de zwaardere eisen van haar nieuwe rol, hebben de kinderen een verhoogde behoefte aan een goed georganiseerd gezinsleven, een voorspelbare dagelijkse routine, consequente discipline en emotionele betrokkenheid van hun ouders (Teyber, 2006).

4.2.3 Gescheiden vaders

Scheiding betekent maar al te vaak dat het contact tussen vader en kind zowel kwantitatief als kwalitatief blijvend achteruit gaat. De moeder heeft tegen de tijd dat de scheiding twee jaar oud is meestal wel een hernieuwd gevoel van eigenwaarde en nieuw zelfvertrouwen gekregen. Ze is weer net zo'n goede moeder als vroeger en ze staat emotioneel weer meer open voor haar kinderen. Helaas is dat met vaders niet het geval. Meestal bestaat er na drie jaar na de scheiding weinig of geen contact tussen de vader en kind. Dat is een bedroevende uitslag omdat de aanpassing van het kind sterk afhankelijk is van de mate van betrokkenheid van de vader.
Gescheiden vaders blijven persoonlijk en financieel verantwoordelijk voor hun kinderen, maar ze voldoen vaak niet aan die verplichting. Te vaak wordt dat uitsluitend aan de vader geweten. Hij zou te zelfzuchtig en te onverschillig zijn om aan zijn verplichtingen tegenover de kinderen te voldoen. Soms is die beschuldiging terecht.
Het is verontrustend als een vader zich onttrekt aan het vaderschap, maar dit gecompliceerde sociale probleem kan niet domweg worden afgedaan door eenzijdig de schuld bij de man te leggen. Gescheiden vaders die wel een actieve vaderrol willen spelen, worden met enorme hindernissen geconfronteerd.

Teyber (2006) geeft drie hoofdredenen waarom zoveel vaders onverschillige ouders worden:

- Culturele invloeden.
  De traditionele moederrol is in het begin van de twintigste eeuw geïnstitutionaliseerd als gevolg van de industriële revolutie. De vader kreeg meer macht in de beroepssfeer, terwijl de moeder meer bedekte macht kreeg op het terrein van opvoeding. Sindsdien leeft bij veel mannen en vrouwen nog steeds het idee dat kinderen meer van hun moeder dan van hun vader zijn. Als gevolg van deze mentaliteit hebben veel vaders niet: het gevoel dat ze een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van hun kind. Helaas delen veel moeders dit idee.

- Boosheid tussen de ouders.
  De gekwetstheid en boosheid die door de breuk in het huwelijk worden opgewekt en de haat die gevoed wordt door de gerechtelijke acties met het uitspreken van het vonnis verdwijnen niet na het uitspreken van het vonnis. Alle onderzoeken komen tot hetzelfde resultaat, namelijk dat de helft van de moeders die het gezag over hun kinderen hebben, melden dat zij uit boosheid en/ of wraak het bezoek van de kinderen aan de vader actief belemmeren of tegenhouden. De vader neemt natuurlijk wraak door het overmaken van de alimentatie wat: uit te stellen. Hoewel er gelukkig steeds meer pressie op de vaders wordt uitgeoefend om alimentatie voor de kinderen te betalen, wordt er niet zoveel moeite gedaan om hen persoonlijk bij hun kinderen te betrekken.
  Kinderen lijden er sociaal, emotioneel en intellectueel ondier als hun vader geen interesse voor hen heeft. Kinderen denken egocentrisch en voelen zich verantwoordelijk voor zijn gebrek aan medeleven ('er moet iets mis met me zijn, anders zou vader me wel willen zien'). Zo geven de kinderen zichzelf meestal de schuld van zijn vertrek en lijden ze aan een sterk verminderd gevoel van eigenwaarde en gebrek aan initiatief, dat zich uit in depressie, slechte prestaties op school, mislukkingen in de vriendschap en seksuele promiscuïteit (Spruijt e.a., 2002).
- Traditionele mannenrollen.
  Ook de traditionele mannenrol beperkt de betrokkenheid van de man bij de kinderen. In plaats van tedere gevoelens en invoelende ontvankelijkheid als iets positiefs te beschouwen, voelen mannen zich door die eigenschappen bedreigd en ze kijken er soms zelfs op neer. De meeste mannen en vrouwen vinden emotionele ontvankelijkheid voor kinderen geen typisch mannelijk gedrag. Deze ongelukkige socialisatie beperkt de betrokkenheid van de man bij zijn kinderen in kerngezinnen en in de gezagsregelling na een echtscheiding.

4.2.4 Schadelijke gevolgen als vader zich terugtrekt

Als de vader na de scheiding geen actieve rol speelt in de opvoeding, is er meer kans dat jongens en meisjes op de lange termijn aanpassingsproblemen ontwikkelen (Teyber, 2006). De gevolgen verschillen naargelang de leeftijd en het geslacht van het kind. Maar over het algemeen uiten de gevolgen van het niest beschikbaar zijn van de vader zich speciaal in leerproblemen, sociale problemen en emotionele problemen (vooral depressie).

Leerproblemen en sociale problemen

Amerikaans onderzoek heeft steeds weer aangetoond dat kinderen die in feite door de scheiding hun vader verliezen, in veel opzichten minder presteren op school of op het sociale vlak dan kinderen met een vader die emotioneel beschikbaar is. Kinderen van afwezige vaders hebben bijvoorbeeld slechtere cijfers, scoren lager in schoolvorderingentests en verzuimen vaker van school.

Uit een groot opgezet onderzoek blijkt dat kinderen zonder vader, jongens meer dan meisjes;, lager scoren bij gestandaardiseerde intelligentietesten dan kinderen met vaders. Jongens met een vader die weinig of geen belangstelling heeft voor zijn kinderen, behalen een lagere score bij numerieke onderwerpen en wiskunde dan jongens met een meer geïnteresseerde vader. Door de afwezigheid van de vader neemt het abstractievermogen zowel bij jongens als bij meissjes af, maar er is een grotere achterstand bij jongens, en deze is het grootst als de vader zich heeft teruggetrokken toen de zoon nog geen vijf was.
Jongens die wat ouder zijn als zij hun vader verliezen reageren vaak door te rebelleren tegen het gezag van volwassenen. Deze jongens worden agressiever, impulsiever en ongehoorzamer (Ladan, 1985).

Meisjes krijgen ook problemen. De problemen van meisjes uiten zich al in de puberteit.

Meisjes die in hun tienerjaren hun vader door echtscheiding zijn kwijtgeraakt, hebben er bijvoorbeeld meer moeite mee een verhouding met iemand van de andere sekse aan te gaan die bevredigend is en waarin je elkaar respecteert. Onderzoekers concluderen, treurig genoeg, dat meisjes met een afwezige vader mannelijke personen assertiever benaderen, op jongere leeftijd seksueel actief worden en meer seksuele partners hebben dan meisjes van wie de vader een actieve rol speelt in hun leven.
Helaas zetten deze in de puberteit optredende problemen met heteroseksuele relaties zich voort in de vroege volwassenheid en in het huwelijk. Dochters met een afwezige vader kiezen vaak een egocentrische onvolwassen partner die niet in staat is goed op hun behoeften en zorgen te reageren. Hun vooroordeel dat 'mannen niet deugen' wordt vaak bevestigd door hun partnerkeuze. Daarentegen is een bevestigende, aanmoedigende vader één van de beste voorspellers van succes in de studie en op het werk voor jonge volwassen vrouwen (Teyber, 2006).

Emotionele problemen

Als de vader zich na de scheiding onttrekt aan de verantwoordelijkheid voor zijn kinderen, voelen die zich meestal verdrietig en boos en velen van hen worden ten slotte depressief.

Verdriet wordt vooral ervaren door kinderen beneden de acht jaar. Jongeren en adolescenten voelen in het begin vooral boosheid, hoewel alle kinderen ook verdriet hebben. Als de vader zich terugtrekt en geen actieve ouder is, ervaren kinderen een pijnlijk verlies dat ze niet wensen en niet kunnen begrijpen. Jongens uiten deze boosheid maar al te vaak door hun moeder en onderwijzer horendol te maken.
Het verdriet en de boosheid die kinderen voelen als ze het contact met: hun vader verliezen, zijn beangstigend en zorgen voor verdere onzekerheid. Een ernstiger reactie is de jeugddepressie. Alle jongens en meiden van alle leeftijden die door echtscheiding hun vader verliezen, lijden een ernstig persoonlijk liefdesverlies, dat meestal nog wordt verergerd doordat een overbelaste alleenstaande moeder minder kan geven. Dat leidt tot een scherpe daling van het gevoel van eigenwaarde en loopt vaak uit op een jeugddepressie. Deze depressie kan zich uiten in diverse gedragssymptomen en kan nog jaren aanhouden (Teyber, 2006).

4.3 Stiefgezin

4.3.1 Stiefgezin cijfers

Uit onderzoek van Bouman (2004:c) is gebleken dat bijna een derde van de gescheiden personen binnen een jaar na de echtscheiding weer een nieuwe partner heeft. Binnen drie jaar heeft meer dan de helft een nieuwe partner en binnen zes jaar heeft meer dan twee derde een nieuwe partner. Mannen vinden vaker een nieuwe partner dan vrouwen, soms al kort na de echtscheiding.

Sinds 1998 is het aantal stiefgezinnen in Nederland met bijna 255 duizend toegenomen, tot 149 duizend in 2007. Het aantal eenoudergezinnen is in die periode gestegen tot 459 duizend, ter-wijl het aantal 'traditionele' twee-oudergezinnen juist daalde tot 1,9 miljoen. Van alle Nederlandse stellen met kinderen vormde 7% een stiefgezin in 2007. Deze stiefgezinnen telden 282 duizend kinderen (zie figuur 8).
In ruim 80% van de stiefgezinnen komen alle stiefkinderen uit een eerdere relatie van de moeder. In bijna 15% van de stiefgezinnen zijn alle stiefkinderen afkomstig uit een eerdere relatie van de vader. In nog geen 5% van de stiefgezinnen komen kinderen voor uit eerdere relaties van de vader en de moeder. Overigens hebben, in ongeveer één derde van alle stiefgezinnen, de ouders ook gezamenlijke kinderen (Steenhof, 2007).

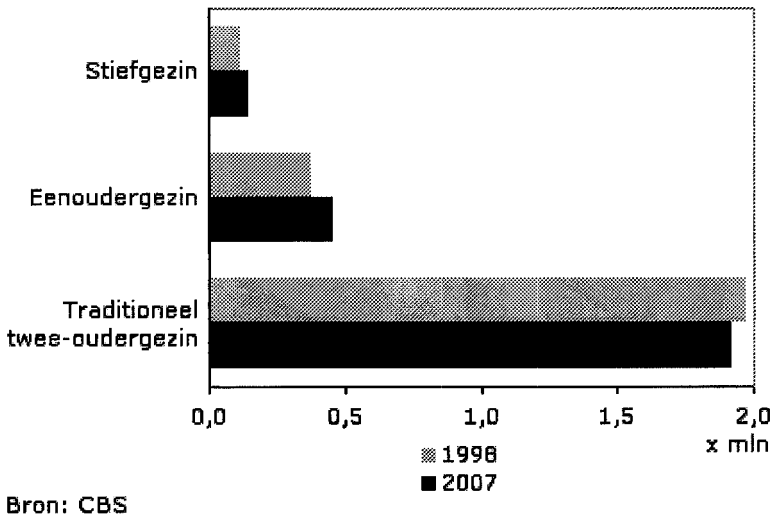

Figuur 8: Aantal gezinnen op 1 januari 1998 en 2007 (CBS, 2008:b).

4.3.2 Vorming van het kerngezin tot een stiefgezin[12]

Het vormen van een stiefgezin kent vele verschillende hobbels en obstakels, zowel voor ouders als voor kinderen. De relatie die ouders in een stiefgezin aangaan is anders, omdat ze verliefd op elkaar worden, gaan samenwonen of trouwen en dan kinderen krijgen. Partners hebben de tijd om aan de leuke- en minder leuke gewoonten van elkaar te wennen en ze ontwikkelen samen een gezinsculltuur. Ze hebben sarnen dezelfde normen en waarden bepaald. In een stiefgezin is er meestal weinig tijd om aan de relatie te wennen en te werken. Kinderen worden direct onderdeel van het leven in die relatie; soms parttime, soms volledig. Daarnaast zijn er nog een aantal belangrijke kenmerken van een stiefgezin te benoemen (Heybroek-Hessels &Overgaauw, 2004):

Fundament van verdriet.
Bij een scheiding hebben kinderen tijd nodig om te wennen aan de nieuwe relatie of het nieuwe gezin. Het is belangrijk als ouder en stiefouder de andere ouder niet af te vallen. Het kind is vaak loyaal aan beide ouders.
Eigen positie moet worden herbepaalld.
In het kerngezin heeft elk kind en ouder een vaste positie gehad. Met een nieuw gezin moet deze positie worden herbepaald.

- Cultuurschok.
Het vormen van een stiefgezin lijkt op reizen door landen waar de cultuur, taal, de sfeer en de gewoonten anders zijn. Kortom: het geeft een cultuurschok. Twee gezinnen kennen zelden dezelfde levensstijl en elk gezin heeft zijn eigen manier van doen en normen en waarden. Al die kleine of grote verschillen kunnen leiden tot kleine of grote ergernissen, die op een gegeven moment weer tot een explosie kunnen leiden, als er niet op tijd over gepraat wordt.
Relatie tussen ouder en kind bestaat eerder dan ouder en nieuwe partner.
De relatie tussen ouder en kind bestond eerder dan de relatie tussen ouder en de nieuwe partner. Het kind kan zich afgewezen voelen, omdat: zijn ouder een nieuwe partner heeft, maar ook de nieuwe partner kan zich kan zich een Vijfde wiel aan de wagen' voelen door de band die de ouder en het kind met elkaar hebben.

[12] Van Dale omschrijft het kerngezin en een stiefgezin als volgt: het kerngezin is het gezin dat bestaat uit moeder, vader en één of meer kinderen. Het stiefgezin is het adoptiefgezin.

Biologische ouder blijft aanwezig.
Na een scheiding blijft de andere ouder in het leven van het kind aanwezig. Het is belangrijk dat het kind de andere, biologische ouder kan blijven zien en het gevoel krijgt van heim of haar te mogen blijven houden.
Kind vaak onderdeel van twee huishoudens.
Het kind groeit vaak op in twee huishoudens. Het is daarom belangrijk om duidelijke regels te stellen, want daardoor blijft de situatie veiliger voor het kind.

Beoordeling stiefouders

Uit het onderzoek van de Graaf (2007) is geconcludeerd dat bijna de helft van de kinderen de stiefvader als goed beoordeelde. Een kwart van de kinderen beoordeelde de nieuwe situatie met de stiefvader als redelijk en een derde slecht. De aanwezigheid van een stiefmoeder wordt negatiever ervaren. Slechts een kwart van de kinderen beoordeelde de thuissituatie goed. Deze negatievere ervaring is vooral het gevolg van een slecht contact met de stiefmoeder.
Vooral wanneer gescheiden ouders met een nieuwe partner gaan hertrouwen of samenwonen, heeft de nieuwe gezinssituatie invloed op het welbevinden van de kinderen. Gaat het goed in het nieuwe stiefgezin, en dan in het bijzonder in het contact met de stiefouder, dan gaat het ook goed met de kinderen. Het welbevinden van de kinderen hangt sterker samen met de band met de stiefouder dan met de band met de biologische ouder die niet meer bij het gezin woont (Spruijt, 2007). Kinderen in stiefgezinnen hebben iets vaker last van angst- of depressieve gevoelens dan kinderen in een eenoudergezin. Stiefkinderen halen echter wel hogere schoolcijfers. De komst van een stiefouder en meer structuur in het gezin zijn hier wellicht de stimulerende factor.

4.4 Pas-syndroom/ ouderverstotingssyndroom

Spruijt, Kormos, Burggraaf en Steenweg, onderzoekers van de Universiteit Utrecht, schreven een rapport over recente sociaal wetenschappelijke literatuur met betrekking tot omgang na scheiding in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming. In het rapport 'het verdeelde kind' (Spruijt e.a. 2002) wordt aandacht besteed aan het in Nederland vrij onbekende fenomeen Parental Alienation Syndrome (PAS), ofwel het ouderverstotingssyndroom. In de volgende paragrafen worden die bevindingen samengevat.

4.4.1 Wat is PAS?

PAS is volgens de definitie van Gardner een stoornis die primair optreedt in het kader van een juridische strijd om het ouderlijk gezag. Voornaamste blijk ervan is een ongerechtvaardigd denigrerende houding van het kind tegenover de uitwonende ouder. Deze komt voort uit een combinatie van indoctrinatie door een programmerende ouder én een eigen bijdrage van het kind aan de lasterpraat over de andere ouder. Wanneer er sprake is van werkelijke mishandeling of verwaarlozing door een ouder, kan de vijandigheid van het kind gerechtvaardigd zijn en geldt PAS niet.
Gardner onderscheidt drie niveaus van PAS, namelijk mild, gematigd en ernstig. Vooral ernstige PAS heeft volgens hem een negatieve invloed op de psychologische ontwikkeling van het kind. De Amerikaanse psychiater noemt in zijn boek de acht belangrijkste, veelvuldig door hem waargenomen, symptomen van het verschijnsel. Die luiden als volgt (Spruijt e.a. 2002):

- Er is een lastercampagne tegen de andere ouder (meestal de vader) aan de gang;
- De argumenten waarmee de kinderen de laster verklaren zijn zwak en absurd;
- Het ontbreekt de kinderen aan ambivalente gevoelens. Zij zien de uitwonende ouder als 100% slecht en de programmerende ouder als 100% goed;

- Zij beweren dat het hun eigen besluit was de gehate ouder af te wijzen en de geliefde ouder ondersteunt deze 'onafhankelijke houding' nadrukkelijk;
- Andersom steunen de kinderen de laatstgenoemde ouder krachtig. Dat kan zo ver gaan dat een kind overtuigende bewijzen van een andere werkelijkheid afwijst;
- De kinderen hebben geen schuldgevoelens over wreed gedrag tegenover de afgewezen ouder;
- De kinderen lijken in hun afwijzing van de uitwonende ouder ingestudeerde, niet bij hun leeftijd passende teksten op te zeggen;
- De vijandigheid heeft zich uitgebreid naar de familie van de vervreemde ouder.

4.4.2 PAS in de praktijk

In de praktijk is er allerlei kritiek op de definitie van Gardner. Zo zou de aanpak van PAS berusten op een ongetoetste theorie, is de programmerende ouder de aanstichter van het kwaad, negeert het model andere gewichtige factoren en voldoet de juridische status van PAS in de Verenigde Staten niet volgens de eisen van toelaatbaarheid van wetenschappelijk bewijs in een rechtszaak.
Ondanks allerlei kritiek dringt PAS toch geregeld door in rechtbanken in de Verenigde Staten. Het rechtssysteem heeft daar veel moeite mee. Advocaten en hun cliënten gebruiken het etiket PAS in de hoop dat dit leidt tot de overwinning wat 2^ou leiden tot gezagsoverdracht. PAS wordt ingezet als soort 'kernwapen in de gezagsoorlog'. Er zijn tragische gevallen bekend waarin rechtbanken, steunend op advies van onprofessioneel handelende deskundigen, tot gezagsoverdracht besloten zonder rekening te houden met de gevoelens en belangen van het kind. PAS is een eigen leven gaan leiden (Spruijt e.a. 2002).

Herformulering van het probleem

Vanwege alle moeilijkheden en kritiek rondom PAS is er een nieuw model ontwikkeld. Het uitgangspunt is niet langer het schadelijke gedrag van de programmerende ouder maar 'het vervreemde (alienated) kind in de context van zijn gezinssysteem'.
De nieuwe definitie van Kelly en Johnston (in Spruijt e.a. 2002) luidt als volgt:
"het vervreemde kind is een kind dat openlijk en voortdurend onredelijk negatieve gevoelens en opvattingen (zoals boosheid, haat, afwijzing en/of angst) over een ouder uit Deze gevoelens staan niet in verhouding tot de feitelijke ervaringen van het kind met die ouden "

De aandacht is nu meer gericht op het kind, zijn waarneembare gedragingen en de ouder-kind relaties. Het is cruciaal het vervreemde kind te onderscheiden van kinderen die na een scheiding geen contact willen om normale, realistische en/ of ontwikkelingspsychologisch te verwachten redenen (bijvoorbeeld een jong kind met normale tijdelijke verlatingsangst). Als een echtscheidingskind omgang weigert of een ouder de waarde van omgang in twijfel trekt, wordt te vaak aangenomen dat het om allienation (vervreemding) gaat. Dat is slechts in zeer specifieke omstandigheden het geval. Het vervreemden van de ouder gebeurt zeer waarschijnlijk pas wanneer processen van vervreemding intensief en langdurig zijn (in Spruijt e.a. 2002).

4.4.3 Instrument voor het meten van PAS in Nederland

Er is in Nederland onderzoek geweest om te zien of het mogelijk was een instrument te ontwikkelen voor het meten van PAS bij echtscheidingskinderen. Daartoe onderzochten Koningsberger en Voskamp (in Spruijt e.a. 2002) via een analyse van dossiers bij cle Raad voor de Kinderbescherming, hoe PAS (beter) kan worden gemeten. In alle dossiers was een psychologisch rapport aanwezig.

De auteurs selecteerden elf dossiers met vermoedens van ouderverstoting en elf dossiers zonder deze vermoedens. Op basis van de literatuur over PAS, de indeling van Gardner en de lijst ontwikkelden de auteurs een onderzoeksinstrument om de mate van ouderverstotiing in de 22 dossiers vast te stellen. De kinderen uit de elf geselecteerde Vermoedelijk PAS'-dossiers scoorden op alle kenmerken hoger dan de andere kinderen. Het grootst waren de verschillen voor de kenmerken: eigen besluit om vader af te wijzen, geen schuldgevoelens hebben en het steunen van de moeder in alles (Spruijt e.a. 2002).

In het boek van Spruijt (2007) wordt vermeld dat in Nederland vervolgens onderzocht is in welke mate PAS volgens echtscheidingsbemiddelaars en volgens gescheiden uitwonende ouders zelf voorkomt (zie figuur 9).

	Niet	Soms	Meerdere Keren	Vaak
Volgens bemiddelaars	55%	41%	4%	
Volgens gescheiden ouders	61%	26%	13%	
Totaal	58%	33%	9%	

Figuur 9: Frequentie van PAS in Nederland.

Als je deze gegevens bekijkt moeten we vaststellen dat volgens gemiddeld 9% van de respondenten PAS in Nederland "meerdere keren' voorkomt. Geen enkele respondent scoorde in de categorie Vaak'. In termen van Gardner zou je kunnen zeggen dat PAS in Nederland in 33% van de gevallen in milde vorm voorkomt en in 9% in matige vorm. Hoewel PAS in ernstige vorm in Nederland dus gemiddeld niet of nauwelijks voorkomt, is 9% voor 'meerdere keren' toch aanzienlijk, gezien de ernst van de problematiek.

Praktijkvoorbeeld van PAS

Joep Zander is van beroep kunstenaar en pedagoog. Zander (2004) publiceerde het boek 'Moeder- kind- vader, een drieluik over ouderverstoting'. Hij heeft een moeder, een vader en een kind geïnterviewd dat slachtoffer werd van het PAS-Syndroom zoals Gardner dat ooit beschreef.[13]

[13] Zie bijlage 7: Interview drieluik over ouderverstoting.

5. Wet op de jeugdzorg

5.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken is er besproken welke gevolgen er zijn voor jongeren van gescheiden ouders. Ook zijn de bijzondere situaties besproken die een echtscheiding nog moeilijker kunnen maken dan het al is. Dat de gevolgen enorm zijn mag nu duidelijk zijn. Dat hulpverlening noodzakelijk is aan deze jongeren is inmiddels ook duidelijk, maar waarom instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk die hulpverlening moeten bieden is nog niet besproken.

Om die reden komt in dit hoofdstuk de Wet op de jeugdzorg aan bod. Deze wet heeft als belangrijk gevolg dat de uitvoering van de jeugdhulpverlening is verschoven naar andere disciplines. Bureau Jeugdzorg heeft in de jeugd-hulpverlening een stap naar achteren gezet.
In dit hoofdstuk wordt er daarom aandacht besteed aan de plaats van verschillende aanbieders van hulp binnen de keten van jeugdzorg, zodat de rol van het Algemeen maatschappelijk duidelijk wordt. Instellingen voor geïndiceerde en niet-geïndiceerde hulpverlening komen aan bod. Ook wordt de rol van Bureau jeugdzorg besproken. Zo wordt er duidelijk welke gaten er nog zijn in de hulpverlening.

5.2 Wat en voor wie is de Wet op de jeugdzorg?

De Wet op de jeugdzorg is op 1 januari 2005 van kracht geworden. De wet moet leiden tot meer cliëntgericht werken in de jeugdzorg; de werkelijke behoefte van de jongere en zijn opvoeder moet meer centraal staan. Het moet tot minder bureaucratie en (daardoor) betere prestaties leiden. Althans, als alle partijen de uitvoering van de wet goed oppakken. Samenwerking tussen provincies, gemeenten, zorgverzekeraars, zorgaanbieders en de bureaus jeugdzorg is noodzakelijk. Het kabinet heeft in 1994 beslist dat er in iedere provincie één toegang tot alle voorzieningen van jeugdzorg moet komen: het Bureau jeugdzorg (MinVWS[14], 2005).

In de Wet op de jeugdzorg is vastgelegd dat Bureau jeugdzorg de toegangspoort is voor de jeugdzorg. Jeugdzorg is voor jeugdigen tot 18 jaar[15] met ernstige opgroei- en opvoedproblemen en die niet te helpen zijn via de algemene voorzieningen zoals onderwijs, jeugdgezondheidszorg of het Algemeen maatschappelijk werk. De jeugdzorg is er ook voor hun ouders of opvoeders. De medewerkers van Bureau jeugdzorg beoordelen elk verzoek om hulp. Ze stellen vast welke zorg nodig is. Bureau jeugdzorg kan zelf kinderen, jongeren en ouders:

- (Beperkt) begeleiden en informatie geven;
- Doorverwijzen naar het lokale veld;
- Doorverwijzen naar geïndiceerde zorg.

Tot slot heeft Bureau jeugdzorg tot taak toezicht te houden op en begeleiding te verzorgen bij het hulpverleningstraject dat gezinnen doorlopen (MinVWS, 2005).

[14] Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
[15] Jeugdzorg aan oudere jongeren (tot 23 jaar) is mogelijk wanneer het bureau jeugdzorg het noodzakelijk vindt om de hulp bij opgroei- en opvoedproblemen voort te zetten (MinVWS, 2005).

5.3 Bureau jeugdzorg schakel in de keten van jeugdzorg

In de informatiebrochure van het MinVWS (2005) wordt de zorg voor jeugdigen in de keten beschreven. De keten bestaat uit verschillende schakels (zie figuur 10). Wanneer problemen ontstaan kan het Bureau jeugdzorg om hulp gevraagd worden. Het Bureau jeugdzorg beoordeelt het verzoek en beslist of er een indicatie voor jeugdzorg nodig is. Als dit het geval is dan wordt de zorg uitgevoerd door een zorgaanbieder. Het Bureau jeugdzorg stelt de indicatie voor:

- Zorg gefinancierd door provincies (voorheen 'jeugdhulpverlening');
- Jeugd geestelijke gezondheidszorg;
- Civiele plaatsingen in justitiële jeugdinrichtingen;
- En op termijn zorg voor licht gehandicapte jeugdigen.

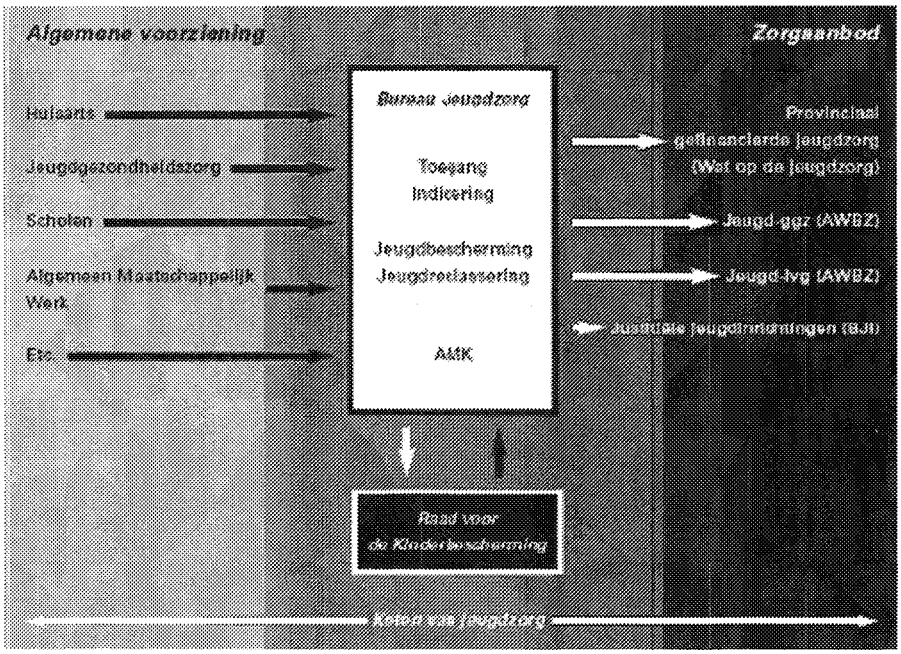

Figuur 10: De keten van jeugdzorg.

5.4 Geïndiceerde zorg (tweedelijns voorziening)

Wanneer Bureau jeugdzorg een indicatie geeft voor jeugdzorg wordt er doorverwezen naar een tweedelijns voorziening. In geval van echtscheiding wordt er slechts doorverwezen naar de Geestelijke Gezondheidszorg wanneer er sprake is van 'complexe' problematiek.

5.4.1 Rol Geestelijke Gezondheidszorg

Een instelling voor geestelijke gezondheidszorg (GGZ) biedt tweedelijns hulpverlening. Geestelijke Gezondheidszorg Nederland beschrijft dat instellingen voor geestelijke gezondheidszorg er zijn voor mensen met psychiatrische stoornissen en psychische problemen. De GGZ-instellingen bieden behandelingen, zorg en begeleiding. Door alle verschillen in oorzaak en uiting van psychische problemen, zijn er zeer veel soorten instellingen en organisaties voor geestelijke gezondheidszorg.
Binnen de GGZ kan een cliënt geholpen worden door een GGZ-instelling of een vrijgevestigde psychiater of psychotherapeut.

Deze laatste twee zijn niet aangesloten bij GGZ Nederland. Het regionale Bureau jeugdzorg is een belangrijke partij die (jonge) mensen naar een GGZ-instelling doorverwijst.

Wanneer de hulpvraag specifiek gericht is op ondersteuningsaanbod bij echtscheiding en omgang, wordt zelden doorverwezen naar de tweedelijns hulpverlening als GGZ. Desondanks biedt ongeveer een kwart van de instellingen enige vorm van hulpverlening aan op dit terrein. Deze hulpverlening omvat gespreksgroepen voor kinderen, oudercursussen, en incidenteel en wanneer de problematiek van de cliënt daarom vraagt, relatietherapie en bemiddeling. Het ondersteuningsaanbod in de regio is volgens respondenten niet altijd adequaat. Omdat er verwevenheid is tussen allerlei problemen, worden de problemen rondom echtscheiding niet gericht aangepakt. Daarnaast is het belangrijk dat er overleg is tussen verschillende mogelijke aanbieders. Het is een mankement wanneer er geen afstemming plaatsvindt (Vermeij e.a. 20(35).

5.5 Niet- geïndiceerde zorg (eerstelijns voorziening)

Wanneer Bureau jeugdzorg geen indicatie geeft voor jeugdzorg wordt er terugverwezen naar de hulpverlening in de eerste lijn. De GGD en het Algemeen maatschappelijk werk zijn eerstelijns voorzieningen die hulp kunnen bieden bij echtscheidingsproblematiek.

5.5.1 Rol Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD)

De Gemeentelijke gezondheidszorgdiensten voeren in opdracht van hun gemeenten taken uit in de openbare gezondheidszorg voor alle inwoners van Nederland. De GGD'en hebben een signalerende functie. Ouders kunnen bij de GGD'en terecht voor algemene opvoedingsvragen. Deze vragen kunnen ook betrekking hebben op echtscheiding en omgang (Vermeij e.a. 2005).

Uit onderzoek blijkt dat het aanbod van de GGD op het gebied van echtscheiding en omgang in de meeste gevallen onderdeel is van hun reguliere aanbod. Twee van de achttien onderzochte GGD'en hebben een verdergaand afgestemd aanbod voor echtscheiding. Hierbij gaat het om leskisten die ontwikkeld zijn voor scholen, en om het opzetten en organiseren van bijeenkomsten over kinderen en echtscheiding bestemt voor ouders en omstanders. De meeste GGD'en hebben echter geen specifiek aanbod voor ouders en kinderen die te maken krijgen met echtscheiding. De informatie die men in huis heeft, blijft beperkt tot brochures, boekjes en folders (Vermeij e.a. 2005).

5.5.2 Rol Algemeen Maatschappelijk Werk

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het aanbod van basisvoorzieningen op het terrein van jeugdwelzijn, Algemeen maatschappelijk werk en voorzieningen voor opvoeding en ondersteuning. De voorzieningen op dit terrein kunnen de volgende functies hebben: informatie, signalering, praktische pedagogische hulp, toegang tot het gemeentelijk hulpaanbod en coördinatie. Een aantal eerstelijns instellingen zoals: consultatiebureaus, onderwijsbegeleidingsdiensten en thuiszorgorganisaties bleken geen specifiek hulpaanbod te hebben. Zij kunnen alleen voldoen aan de signaleringsfunctie.
Vermeij e.a. (2005) beschrijven dat instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk op alle vijf de functies van de gemeentelijke voorzieningen een aanbod kunnen hebben op het gebied van echtscheiding:

- *Informatie*
  Ouders kunnen in geval van vragen bij echtscheiding en omgang informatie krijgen van een maatschappelijk werker over hoe ze hiermee met hun kinderen om moeten gaan. Bijvoorbeeld wanneer vertel je het je kind?
- *Signalering*
  Maatschappelijk werkers of schoolmaatschappelijk werkers signaleren kinderen die in de knel komen vanwege een echtscheiding.
- *Praktische pedagogische hulp*
  Maatschappelijk werkers kunnen licht pedagogische hulp bieden in geval van een echtscheiding. Hierbij kan gedacht worden aan pedagogische adviezen over hoe ouders kinderen zoveel mogelijk zekerheid kunnen bieden in de verwarrende situatie die is ontstaan.
- *Toegang tot het gemeentelijk hulpaanbod*
  Het Algemeen maatschappelijk werk kan ook een toegangsfunctie hebben naar meer gespecialiseerde hulp op het gebied van echtscheiding.
- *Coördinatie*
  Met name voor zwakke gezinnen kan een maatschappelijk werker een coördinerende rol hebben, als het bijvoorbeeld gaat om de verschillende stappen die moeten worden ondernomen in geval van een echtscheiding.

Knelpunten in de verschuiving van de taken van jeugdzorg

Als gevolg van de nieuwe Wet op de jeugdzorg worden extra taken naar de voorliggende voorzieningen geschoven die daarvoor geen extra middelen hebben gekregen., Er is hierdoor een heel grote druk op de voorliggende voorzieningen komen te liggen. Het capaciteitsprobleem doet zich vooral voor bij het Algemeen maatschappelijk werk. De nieuwe taken komen vooral bij deze instellingen terecht, terwijl er vaak al sprake is van ondercapaciteit bij het Algemeen maatschappelijk werk. Doordat het Algemeen maatschappelijk werk aan de ene kant gedwongen wordt om meer op het preventieve vlak actief te zijn en zich aan de andere kant juist moet specialiseren op crisissituaties heeft het onvoldoende capaciteit om haar reguliere werkzaamheden uit te voeren zoals spreekuren en behandeling van cliënten. De licht ambulante hulp is dus eigenlijk het kind van de rekening en van een sluitende keten is geen sprake (Weerd & Krooneman, 2004).

5.6 Wat doet Bureau jeugdzorg met echtscheidings-problematiek?

Uit onderzoek van Vermeij e.a. (2005) blijkt dat meer dan de helft van de Bureaus jeugdzorg aangeeft dat vrijwillige hulp rondom echtscheiding en omgang niet via hen verloopt. Mensen met vragen en problemen rond echtscheiding worden direct doorverwezen.
Uit: eigen onderzoek[16] blijkt dat er geen jongeren bij Bureau jeugdzorg komen met een hulpvraag over echtscheidingsproblematiek. Jongeren die wel komen worden verwezen naar het Algemeen maatschappelijk werk. *"Daar zijn gespreksgroepen voor jongeren van gescheiden ouders. Vaak zie je wel dat er problemen zijn ontstaan door de echtscheiding. Maar specifieke hulp voor deze specifieke vraag geeft Bureau jeugdzorg niet".* Aldus de medewerker Aanmeldpunt en Crisisinterventieteam Bureau Jeugdzorg Overijssel.
Bij andere bureaus wordt wel gemeld dat er gespreksgroepen zijn voor ouders en kinderen of bemiddelingsgesprekken voor ouders. Wat betreft de verwijzingen wordt in meer dan de helft van de gevallen het Omgangshuis[17] genoemd.
Bij lichte problemen verwijzen de Bureaus jeugdzorg, sneller en vaker dan voorheen, naar het lokale veld zoals het Algemeen maatschappelijk werk.

[16] Zie bijlage 8: Interview Bureau Jeugdzorg.
[17] Het omgangshuis is een neutrale ontmoetingsplaats voor gescheiden ouder en kind. Vaak is daarbij een begeleider aanwezig. Ouders kunnen via bureau jeugdzorg en/of na een uitspraak van de rechter bij een omgangshuis terecht (Gorp & Coenen).

Bij zwaardere problemen kan verwezen worden naar de geïndiceerde zorg, bijvoorbeeld de *GGZ* en andere zorgaanbieders. In de geïndiceerde zorg komen problemen rond echtscheiding veelvuldig voor, maar vrijwel altijd als onderdeel van een meer omvattende problematiek.

De behoeften van echtscheidingsjongeren

6. Aanbod hulpverleningi

6.1 Inleiding

In hoofdstuk vijf is gebleken dat het Algemeen maatschappelijk werk een grote taak heeft in de keten van jeugdzorg. Hoe de zaken er in de realiteit voor staan is niet bekend. Daarom is het van belang om aandacht te schenken aan taken die nu al worden opgepakt door het Algemeen maatschappelijk werk, zodat de taken die nog niet opgepakt zijn op deze manier aan het licht komen. Deze inzichten zijn van belang om uiteindelijk een aanbeveling te kunnen doen aan instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk.

In dit hoofdstuk wordt besproken wat de capaciteit is van het Algemeen maatschappelijk werk. Er wordt: specifiek gekeken naar de taken die door de gemeenten zijn toegeschreven aan het Algemeen maatschappelijk werk en welke werkwijze het Algemeen maatschappelijk werk hanteert bij het bieden van hulpverlening. Daarbij wordt er gebruik gemaakt van de antwoorden uit de enquête die onder maatschappelijk werkers is gehouden. Als laatste wordt er aandacht besteed aan andere vormen van (particuliere) hulpverlening die worden gebruikt bij echtscheidingskinderen, maar die niet grootschalig bekend zijn.

6.2 Taken die werkelijk zijn toegeschreven door gemeenten aan het Algemeen maatschappelijk werk

Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau naar de voortgang en uitkomsten van het lokale jeugdbeleid blijkt dat het overgrote deel van de gemeenten algemeen preventief jeugdbeleid voert. Het aantal gemeenten dat zich ook richt op jongeren met problemen is veel kleiner (Weerd & Krooneman, 2004).

Weerd & Krooneman (2004) hebben voor elk van de vijf functies[18] tabellen opgesteld waarin duidelijk wordt welke afspraken er tussen gemeenten en eerstelijnsvoorzieningen zijn gemaakt. Ook zijn de taken per voorziening beschreven. De gegevens zijn, met het Algemeen maatschappelijk werk als uitgangspunt, opnieuw beschreven.[19] Na bestudering van de analyse zijn er conclusies getrokken die hieronder zijn uitgewerkt.

Conclusie na analyse met Algemeen maatschappelijk werk als uitgangspunt
Het valt op dat bij alle vijf de functies het consultatiebureau en de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen het vaakst taken krijgen toegewezen door gem€ienten. Op de derde plaats komt vaak pas het Algemeen maatschappelijk werk. Echter het consultatiebureau is voor kinderen van 0-4 jaar (consultatiebureau). En de Jeugdgezondheidszorg voor 4-12 jarigen. Jongeren vanaf twaalf jaar kunnen dus het vaakst bij het Algemeen maatschappelijk werk terecht.

Informatiefunctie
51% van de gemeenten hebben afgesproken dat het Algemeen maatschappelijk werk een belangrijke taak heeft in de informatievoorziening. 36% van de gemeenten hebben daadwerkelijk afspraken gemaakt over prestaties die door het Algemeen maatschappelijk werk geleverd moeten worden. Omdat er verwacht mag worden dat informatievoorziening tot een basisfunctie Algemeen maatschappelijk werk behoort, wordt er waarschijnlijk geen extra budget voor vrijgemaakt.

[18] Zie paragraaf 5.5.2 voor uitleg.
[19] Zie bijlage 9: Analyse van de vijf functies met het Algemeen maatschappelijk werk als uitgangspunt.

Signaleringsfunctie
50% van de gemeenten geven aan dat het Algemeen maatschappelijk werk een grote taak heeft in de signaleringsfunctie. 28% van de gemeenten hebben met het Algemeen maatschappelijk werk afspraken gemaakt op het gebied van prestaties. 32% van de gemeenten willen zelfs rapportages zien over de prestaties.
Daarentegen hebben 24% van de gemeenten een specifiek budget aan het Algemeen maatschappelijk werk toebedeeld met betrekking tot de signaleringsfunctie. Er zijn dus meer gemeenten die hoge verwachtingen van het Algemeen maatschappelijk werk hebben, terwijl een beperkt aantal van die gemeenten daar geld beschikbaar voor stelt.

Toegangsfunctie
47% van de gemeenten geven het Algemeen maatschappelijk werk de toeleidingsfunctie, terwijl maar 19% van de gemeenten een specifiek budget beschikbaar stelt. Wel verwacht 22% van de gemeente prestaties te zien met betrekking tot de toeleidingsfunctie. Hieruit blijkt dat er meer gemeenten prestaties verwachten, terwijl een beperkt aantal van die gemeenten daar een budget beschikbaar voor stelt.

Pedagogischehulpfunctie
41% van de gemeenten geven het Algemeen maatschappelijk werk de pedagogischehulpfunctie. 22% van de gemeenten verwachten prestaties van het Algemeen maatschappelijk werk met betrekking tot de pedagogischehulpfunctie. 22% van de gemeenten stelt daar ook een specifiek budget beschikbaar voor. Dit loopt gelijk aan elkaar.

Coördinatiefunctie
23% van de gemeenten hebben vastgelegd dat het Algemeen maatschappelijk werk de taak heeft de zorg voor gezinnen met meerdere problemen te coördineren. Slechts 35% van de gemeenten hebben een specifiek budget voor het uitvoeren van de coördinatietaak. 11% van deze gemeenten geven dit budget aan het Algemeen maatschappelijk werk. 11% van de gemeenten verwachten prestaties van het Algemeen maatschappelijk werk. Dit houdt in dat ongeveer de helft van de gemeenten die de coördinatiefunctie bij het Algemeen maatschappelijk werk neerleggen, prestaties verwachten en daar ook een specifiek budget voor vrijmaken.

6.3 Algemeen maatschappelijk werk

In deze paragraaf wordt beschreven welke werkwijze het Algemeen maatschappelijk werk hanteert en van welke methodieken er gebruik worden gemaakt in geval van problemen rondom echtscheiding.

6.3.1 Werkwijze Algemeen maatschappelijk werk

Bij een Algemeen maatschappelijk werk instelling wordt er gewerkt met een aanmeldsysteem. Mensen kunnen tussen bepaalde tijdstippen contact opnemen met de instelling. Zij kunnen een vraag stellen en zich aanmelden. Ook kan men naar het inloopspreekuur om op die manier een afspraak te maken.
Tijdens die aanmelding, per telefoon of inloopspreekuur, wordt er in het kort besproken wat het probleem van de cliënt is. De maatschappelijk werker legt uit wat er van het maatschappelijk werk verwacht kan worden en geeft advies voor de aanpak van het probleem.

Taken van de cliënt

Het Algemeen maatschappelijk werk biedt vrijwillige hulpverlening[20] aan. Dat houdt in dat cliënten zich vrijwillig aan kunnen melden. Het betekent ook dat er geen gedwongen hulpverlening[21] wordt verleend.
Van de dient wordt er verwacht dat hij/zij met een eigen hulpvraag komt. Dat houdt in dat de cliënt een probleem ervaart en kan benoemen wat dat met hem/haar doet. Tijdens de aanmelding, en daarna in de intakefase, wordt er een hulpverleningsdoel vastgesteld. Dit doet de maatschappelijk werker samen met de cliënt.
Na de intakefase gaat de hulpverlening van start. De cliënt komt één keer in de week of in de twee weken op afspraak bij de maatschappelijk werker. In ongeveer een uur wordt er besproken wat er intussen is gebeurd en hoe de cliënt is omgegaan met de situatie. Na ongeveer zes gesprekken is de hulpverlening ten einde en is de cliënt weer in staat om voortaan zelf een oplossing te vinden voor zijn/haar probleem. Indien nodig kan er ook doorverwezen worden naar een psycholoog.

Wachtlijst

Bij de meeste instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk is er in drukke perioden[22] sprake van een wachtlijst. De wachttijd kan per instelling variëren. In ieder geval is mogelijk dat mensen wat langer moeten wachten op de hulp die zij nodig hebben. Mocht het in het uiterste geval toch lang gaan duren dan wordt er bijvoorbeeld al een intakegesprek afgenomen, of zijn de cliënten welkom op het aanmeldspreekuur om zo de crisissituaties te verlichten.

6.3.2 Eigen onderzoek naar gebruik methodieken bij echtscheiding

Er zijn interviews gehouden onder maatschappelijk werkers van Maatschappelijke Dienstverlening Veluwe en Maatschappelijk Werk de IJsselkring te Doetinchem. Er is gevraagd welke methodieken zij toepassen in de hulpverlening aan jongeren die kampen met echtscheidingsproblematiek.[23] De resultaten zijn verwerkt in figuur 11.

Methodiek	Aantal keer genoemd
Contextuele therapie/ systeemgericht	3x
Luisterend oor/ inzichtgevende gesprekken	2x
Genogram/ netwerkgericht	2x
Sociale vaardigheden aanleren/ herschikken	2x
Rouwverwerking (evt. d.m.v. activiteiten)	2x
EPST[24]/ Kortdurende hulp in het hier en nu	2x
Ontspanningsoefeningen voor uiten van emoties (evt. spelenderwijs)	2x
Ervaringsgericht werken	Ix
Verwijzing naar groep	Ix
Informatie en advies	Ix

Figuur 11: Overzicht antwoorden van vijf respondenten van het Algemeen maatschappelijk werk.

Het valt op dat iedere maatschappelijk werker op een andere manier de echtscheidingsproblematiek aanpakt.

[20] Binnen de vrijwillige hulpverlening staat het werken met vrijwillige cliënten centraal.
[21] Binnen de gedwongen hulpverlening staat het werken met onvrijwillige cliënten centraal.
[22] Perioden na leuke gebeurtenissen: in donkere dagen na de zomer, na de feestdagen enzovoort.
[23] Zie bijlage 1: Enquête over jongeren en de echtscheiding van hun ouders.
[24] Experiëntiële Psychosociale Therapie: methodiek kortdurende hulpverlening.

Er zijn verschillen in aanpak die gebaseerd zijn op persoonlijke visies. Er ontbreekt een eenduidige aanpak vanuit de instelling. Wel is er een populaire methodiek te ontdekken in de verschillende antwoorden. Zo wordt de contextuele en systeemgerichte benadering relatief vaak genoemd (gezinsgesprekken). Voor de rest worden er vooral methodieken genoemd die op het individu zijn gericht. Kortdurend, luisterend oor bieden en inzichtgevende gesprekken zijn kenmerkende methoden.

Eén maatschappelijk werker merkt op dat zij ook een signalerende taak hebben. Als ouders zich melden omdat ze willen scheiden. Kunnen zij ook kijken of er kinderen in dat gezin zijn en daar meteen een aanbod voor doen. Bijvoorbeeld door middel van groepswerk. Ook noemt zij het belang van lotgenotencontact. *"Ik ben echt een voorstander van het opzetten van een groep voor kinderen van gescheiden ouders".*

6.3.3 Ander onderzoek naar hulpaanbod voor echtscheiding en omgang bij instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk.

Vermeij e.a. (2005) hebben onderzoek gedaan naar het hulpaanbod voor echtscheiding bij dertig instellingen voor het maatschappelijk werk. Uit dit onderzoek bleek dat er vier instellingen waren met een specifiek aanbod voor echtscheiding en omgang en allen in eerste instantie gericht op de ouders. Eén Algemeen maatschappelijk werk instelling heeft een echtscheidingsspreekuur, waar ouders met al hun vragen over een echtscheiding terecht kunnen.
Bij de drie andere Algemeen maatschappelijk werk instellingen bestaat de hulpverlening uit bemiddeling tijdens of na een echtscheiding. De omgang met de kinderen vormt meestal een belangrijk onderdeel van deze bemiddeling. De maatschappelijk werkers hebben hiervoor een mediation[28]training gehad of een andere soort training waar men bemiddelingsvaardigheden heeft geleerd.
In één van de vier gemeenten waar het Algemeen maatschappelijk werk een omschreven hulpaanbod heeft bij echtscheiding, is dit aanbod specifiek gericht op de omgang met kinderen. Zij bieden een module "ouderschapsreorganisatie' aan. Dit aanbod is bedoeld voor ouders die gaan scheiden en die niet op eigen kracht tot werkbare afspraken over de omgangsregeling kunnen komen. Ouders ontvangen maximaal zes gesprekken. Deze hulpverlening is echter zeer tijdsintensief en brengt daardoor relatief hoge kosten met zich mee. Gemeenten moeten extra financiën inzetten als ze dit hulpaanbod willen gebruiken. De hulpverlening is erg gewild. Men staat op het punt er wachtlijsten voor in te voeren.
Er zijn in de benaderde gemeenten twee instellingen voor maatschappelijke dienstverlening die zelf een 'dochteronderneming' hebben opgezet, waar mensen met hun hulpvraag rondom echtscheiding terechtkunnen. Deze ondernemingen worden niet gesubsidieerd door de gemeente en mensen die van de hulp gebruik willen maken moeten dan ook voor het grootste gedeelte zelf voor de financiering ervan zorgen. Ook hierbij gaat het voornamelijk om mediation.
Vier instellingen voor maatschappelijk werk geven aan plannen te hebben om een specifiek hulpaanbod op te zetten. Twee voorzieningen geven aan dat er in het verleden een groep was voor kinderen, maar dat dit aanbod vanwege bezuinigingen opgeheven is. Eveneens twee voorzieningen geven aan dat incidenteel een groep wordt opgezet voor kinderen van gescheiden ouders als hieraan behoefte is, maar dat die op dit moment niet actief zijn.

Mediation is een vorm van conflicthantering, waarbij een onafhankelijke neutrale derde, de mediator, partijen begeleidt om vanuit hun werkelijk belangen tot een gezamenlijk gedragen en een voor ieder van heb optimale oplossing van hun conflict te komen (Mediation Trainingsinstituut MTI).

6.4 Ander bestaand hulpaanbod

6.4.1 KIES

KIES betekent: Kinderen In Echtscheiding Situatie. KIES is een preventief en curatief hulpverleningsprogramma speciaal ontwikkeld voor kinderen en ouders die thuis een echtscheiding meemaken of meemaakten. KIES draagt zorg voor het voorkomen van zoveel mogelijk gevolgen die kinderen kunnen ondervinden van het meemaken van de scheiding van hun ouders (de Kort & Snels).

Uit onderzoek van de effecten van het volgen van KIES benoemt Spruijt (2005) een aantal algemene doelen van KIES. De algemene doelen van het overkoepelende zorgplan KIES zijn: preventief werken en hulp bieden, herkenning vinden, participeren (weer grip krijgen op je eigen leven), handreikingen bieden, normale ontwikkeling bevorderen, ontlasten van zowel kind als ouder en leerkracht, problemen signaleren, schooluitval tegen gaan, hulp uit eigen omgeving activeren, verwerken van de scheiding, bewust worden van de positie van het kind, beter communiceren over de scheiding en het sterker maken van zowel kind als ouder.

Het programma

De belangrijkste punten van de KIES-methode:

- KIES helpt kinderen en ouders bij de verwerking en omgang met veranderingen die er door de scheiding zijn;
- KIES geeft professionals en in het onderwijs en hulpverlening de mogelijkheid om kinderen en hun ouders een betere begeleiding te bieden en tijdig te signaleren waar meer zorg en hulp nodig is Ouders kunnen door deelname van hun kind aan KIES leren welke effecten de situatie van scheiding op hun kind kan hebben;
- Door deelname aan KIES leren kinderen beter om te gaan met hun gevoelens en ervaringen en alle veranderingen in de verschillende situaties waarin zij verkeren door de scheiding;
- Kinderen leren beter te communiceren met hun ouders en andere belangrijke personen in hun omgeving door ik-boodschappen te geven;
- Kinderen en hun ouders leren beter om te gaan met alle zorgen en stress die men bij een scheiding kan ervaren;
- Kinderen en hun ouders leren en ervaren dat respectvol omgaan zonder oordeel het best kan werken voor alle partijen.

De uitvoering van KIES vindt plaats (de Kort & Snels):

- O p school onder schooltijd;
- In Brede school[26] verband;
- Eventueel naschools (dit heeft geen voorkeur);
- Met toestemming van Klassenwerk[27] bij uitzondering elders.

De KIES-coach

KIES kent verschillende begeleidingstrajecten begeleid door gecertificeerde KIES-coachen. Er kan voor professionals uit het onderwijs, hulpverlening vanuit organisaties en freelancers een training tot gecertificeerd KIES-coach gevolgd worden.

De KIES-coach is speciaal opgeleid om als specialist te werken rondom kinderen en echtscheidingsproblematiek en vanuit het belang van het kind. De coach heeft kennis en ervaring van de problematiek van scheiding en weet samen met het kind,

[26] Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap beschrijft de Brede School als volgt: brede scholen hebben allemaal gemeen dat de school samenwerkt met andere instellingen zoals kinderopvang, welzijnswerk of muziekschool. Het doel is in het algemeen de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten.

[27] Klassenwerk is een samenwerkingsverband tussen Nelly Snels- Dolron en Maaike de Kort. Vanuit Klassenwerk werken zij aan het tot stand brengen van meer zorg in het aanbod op school.

de ouder, de school of de andere partij, te zoeken naar de best mogelijke oplossing. Daarnaast begeleidt de coach groepen kinderen binnen de mogelijkheden die certificering[28] de coach bieden. Er zijn KIES programma's voor groepen kinderen en jongeren, ouders en kinderen en jongeren individueel.

Financiering

M. de Kort, één van de oprichters van KIES, laat via e-mail correspondentie[29] weten dat WSNS-verbanden[30], schoolbesturen, maatschappelijk werk en GGD'en subsidie aan kunnen vragen voor KIES. De gemeente betaalt dit uit het 'potje' preventief jeugdbeleid. Deze organisaties huren dan KIES-Coaches in of ze laten mensen intern trainen tot KIES-Coach. Zo worden de KIES-Coaches betaald en het kost de ouders niets. Op deze manier is KIES-methode voor alle kinderen mogelijk.

6.4.2 Zandkastelenprogramma

Het Zandkastelenprogramma van G. Neuman (2006) werd geïntroduceerd in Miami-Dade County in Florida en is daar nu verplicht gesteld, evenals in een tiental andere rechtsgebieden (districten) in de Verenigde Staten. In deze districten wordt de echtscheiding van echtparen met kleine kinderen pas officieel uitgesproken als ze aan het Zandkastelenprogramma hebben meegedaan.

Het programma

Het Zandkastelenprogramma is een drieënhalf uur durende, eenmalige groepsbijeenkomst voor kinderen van gescheiden ouders in de leeftijd van zes tot zeventien jaar. In het laatste halfuur worden ook de ouders uitgenodigd en richt de aandacht zich op een verbetering van de communicatie tussen ouders en kinderen. Het Zandkastelenprogramma past een aantal vernieuwende technieken toe die speciaal voor kinderen zijn ontwikkeld:

- Vaardigheden opdoen op het gebied van zelfexpressie en probleemoplossing;
- Boosheid en andere intense emoties op een goede manier leren uiten;
- Meer inzicht in de realiteit van een echtscheidingssituatiie krijgen;
- De unieke eigenschappen en sterke kanten van jezelf leren kennen.

Elk kind krijgt een werkboek dat op zijn leeftijd is toegesneden en waar hij anoniem in werkt. Aan kinderen wordt: gevraagd om tekeningen of gedichtjes te maken, brieven aan hun ouders te schrijven, vragen te beantwoorden over hun ervaringen met de scheiding, enzovoort. Daarnaast worden de deelnemers begeleid bij activiteiten als rollenspel, discussie, en het interviewen van groepsgenoten. In het laatste half uur leren ouders samen met hun kinderen interactietcïchnieken om hun gevoelens over de scheiding te uiten. Aan het einde van elke bijeenkomst schrijven de deelnemers een evaluatie over hun ervaring met het Zandkastelenprogramma. Dit geldt ook voor de ouders, die dat achteraf in een veirvolgvragenlijst afronden (Neuman, 2006).

Zandkastelen in Nederland

In Nederland is het Zandkastelenprogramma nog niet erg bekend. Het boek van Neuman is een hulpboek waaruit de ouders specifieke hoofdstukken, korte fragmenten of opdrachten kunnen halen die over problemen gaan waar je als gescheiden ouders met kinderen mee kampt.

De KIES-coach (basis KIES-coach) kan een speciale bijscholing volgen voor een specifieke aanpak of specifiek aanbod (bijvoorbeeld KIES-coach +jongeren, KIES-coach+ het jonge kind of bijzondere kinderen in het regulier of speciaal onderwijs).

Zie bijlage 10: Email KIES-Coach.

Weer Samen Naar School (WSNS) bestaat vanaf 1992. Sinds de invoering verplichten alle scholen zich om leerlingen meer zorg op maat te bieden. Om landelijk dekkende netwerken voor die extra hulp te kunnen garanderen stelde de minister vanaf de start van WSNS dat alle basisscholen aangesloten moe(s)ten zijn bij een samenwerkingsverband. Daarin moet minstens een school voor speciaal onderwijs deelnemen (Sopogo, 2005).

Het boek gaat op de eerste plaats over de kinderen; over de impact die de scheiding op hen heeft vanaf de geboorte tot de eerste jaren van volwassenheid en hoe je daar als ouder het beste mee omgaat.

Bureau Visser & van Lith

In Nederland geeft Bureau Visser & van Lith (2002) de cursus Zandkastelenprogramma. Bureau Visser & van Lith is een onafhankelijk bureau in Alkmaar, dat gespecialiseerd is in echtscheidingsproblematiek. In Nederland zijn zij de enigen die trainers mogen opleiden en de licentie hebben voor het Zandkastelenprogramma. Het is een geregistreerd programma.

Het bureau biedt naast mediation ook individuele- en groepsbegeleiding aan ouders en kinderen. Deelnemers aan de cursus zijn zelf verantwoordelijk voor de kosten. Deze worden niet vergoed.,[31]
Daarnaast ontwikkelt en verzorgt het Bureau cursussen en trainingen voor professionals die beroepsmatig met scheiding te maken hebben.

Visser & van Lith (2002) werken met vier leeftijdsgroepen. Kinderen van verschillende leeftijden vragen om een andere benadering, waarbij er met verschillende thema's wordt gewerkt. De vier leeftijdsgroepen worden als volgt verdeeld:

- Zes en zeven jaar;
- Acht tot en met tien jaar;
- Elf tot en met dertien jaar;
- Veertien tot en met zeventien jaar.

Elke groep bestaat uit acht tot tien kinderen met twee cursusleiders: een man en een vrouw. De cursusleiders zijn professioneel geschoold op minimaal Hbo-niveau. Ze hebben de training van de cursus 'Zandkastelen' gevolgd en krijgen twee keer per jaar een follow-up. De basistraining wordt door Gary Neuman gegeven. Bureau Visser & van Lith verzorgt de follow-ups.

6.4.3 Kindertelefoon

De Kindertelefoon is een onderdeel van Bureau Jeugdzorg. Verspreid over achttien locaties voeren een aantal parttime beroepskrachten, maar veelal vrijwilligers gesprekken met kinderen en jongeren tot achttien jaar. De Kindertelefoon biedt een luisterend oor, hulp, advies en informatie. De Kindertelefoon kan kinderen ook doorverwijzen naar professionele hulpverleningsinstellingen.

Over de Kindertelefoon

De Kindertelefoon is dé specialist in gespreksvoering met kinderen en jongeren in Nederland. Naast telefonische gespreksvoering heeft de Kindertelefoon zich ook gespecialiseerd in online hulp via de chat.
Om deze reden is in 2007 de Kindertelefoon Academie opgericht door het Landelijk Bureau Kindertelefoon, onderdeel van de Maatschappelijk Ondernemersgroep. Alle vrijwilligers die bij de Kindertelefoon de telefoon en chat beantwoorden, zijn opgeleid door Kindertelefoon trainers. Deze trainers zijn allemaal opgeleid en gecertificeerd door de Kindertelefoon Academie.

Training

De Kindertelefoon biedt een tweetal in company-trainingen aan voor beroepsbeoefenaren binnen de jeugdzorg en aanpalende werkterreinen.
In de training "Gesprekvoering met kinderen en jongeren' besteed de Kindertelefoon aandacht aan hoe er echt geluisterd kan worden naar datgene wat kinderen en jongeren zeggen.

[31] Zie bijlage 11: Email Zandkastelenprogramma.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van het vijf-fasen gespreksmodel (zie figuur 12) en luistertechnieken die de Kindertelefoon al bijna dertig jaar succesvol toepast.

Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4	Fase 5
Contact maken	Verhaal van het kind verhelderen	Doel van het gesprek bepalen	Doel van het Gesprek uit-werken	Afronden

Figuur 12: Het gespreksmodel van de Kindertelefoon (Fukkink & Hermanns, 2007).

In de 'chattraining' wordt geleerd om via de chat effectief, efficiënt en 'bij de tijd' te communiceren met kinderen en jongeren. De chatmethodiek die hiervoor wordt gebruikt is tot stand gekomen op basis van literatuurstudie over online hulpverlenen, gesprekken met deskundigen en de input van vrijwilligers en beroepskrachten van de Kindertelefoon die sinds 2003 chatgesprekken voeren en analyseren.

6.4.4 Internethulpverlening

Internethulpverlening is gratis hulpverlening voor jongeren die daar veilig en anoniem hun verhaal willen doen. De site www.internethulpverlening.nl is een voorbeeld! van internethulpverlening die gratis hulpverlening aanbiedt. Jongeren kunnen zich op de site aanmelden en een account aanmaken, waarna ze vragen kunnen stellen aan medewerkers van maatschappelijk werk instellingen. Daarnaast biedt de site informatie en advies en de jongeren kunnen deelnemen aan het forum. Op het forum kan er gediscussieerd worden over onderwerpen als school, pesten en seksualiteit. Jongeren kunnen per hoofdonderwerp een eigen discussieonderwerp aanmaken, of ze kunnen op een onderwerp reageren.

Op dit moment bieden vijftien instellingen hulpverlening aan op de website. Als een maatschappelijk werkinstelling in de desbetreffende buurt van de jongere geen hulp aanbiedt, dan wordt ervoor gezorgd dat de vraag van de jongere toch bij een hulpinstelling in de buurt terechtkomt,.

7. De behoeften van jongeren (resultaten van het veldonderzoek)

7.1 Inleiding

Tot nu toe is er geschreven over de juridische kanten van echtscheiding en hoe dit het leven van het gezin na de echtscheiding kan beïnvloeden. Ook is bekend wat de gevolgen van echtscheiding zijn en welke bijzondere situaties zich kunnen voordoen. Vervolgens is de rol van het Algemeen maatschappelijk werk bekeken om zo te illustreren welke taak zij nu al hebben en uitvoeren en welke taken er nog opgepakt kunnen worden.

Uit de vorige hoofdstukken kan geconstateerd worden dat er veel problemen zijn die jongeren kunnen ervaren. Ook is duidelijk geworden dat het Algemeen maatschappelijk werk dé instelling is die geschikt is om hulpverlening aan te bieden. In het eerste hoofdstuk staat dat er zeer weinig jongeren met echtscheidingsproblematiek hulp zoeken bij het Algemeen maatschappelijk werk. Echtscheidingsjongeren hebben dus problemen, maar zoeken geen hulp. Hoe komt het dat zij de stap naar het Algemeen maatschappelijk werk niet zetten?

Om te weten te komen hoe het Algemeen maatschappelijk werk aansluiting kan vinden bij de echtscheidingsjongeren is het nodig om te onderzoeken wat de behoeften aan hulpverlening van deze jongeren zijn. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet. Er zijn dertien jongeren geïnterviewd[32] die terugkeken op de periode waarin hun ouders zijn gescheiden. De resultaten van het onderzoek zijn vervolgens weergegeven. Er wordt direct een conclusie weergegeven om zo het overzicht te behouden.

7.1.1 Methode van onderzoek[33]

Het onderzoek is een kwalitatief beschrijvend onderzoek. Er is overwegend gebruik gemaakt van gegevens van kwalitatieve aard met als doel zicht te krijgen op de beeldvorming van jongeren over het Algemeen maatschappelijk werk en hoe dit de gang naar de hulpverlening beïnvloedt.

Voor het onderzoek is er gekozen voor een interview, omdat er dan zicht ontstaat op de aard, de waarde en de factoren die de gang van echtscheidingsjongeren naar het Algemeen maatschappelijk werk beïnvloeden. Het is belangrijk dat de werkelijkheid, zoals de betrokkenen die ervaren, juist wordt beschreven.
In het onderzoek wordt er niet tot een enkele casus beperkt, maar er wordt gekeken naar een groter aantal onderzoekseenheden zoals: locatie, situatie en groep. De doelgroep van het onderzoek betreft jongeren tussen de twaalf en de achttien jaar (groep), die een echtscheiding hebben meegemaakt (situatie) en hoe zij omgaan miet de mogelijkheid tot hulpverlening bij het Algemeen maatschappelijk werk (locatie). Echter, voor het interview zijn er studenten tus>sen de twintig en de dertig jaar oud geselecteerd. Het vermoeden bestaat dat deze doelgroep een groter reflectief vermogen heeft dan jongeren tussen de twaalf en achttien jaar oud die de echtscheiding (pas) hebben meegemaakt.

Het interview wordt afgenomen aan de hand van een topiclijst. De dataverzameling is hierdoor semi-gestructureerd. Alleen vragen met open antwoordmogelijkheden geven een goed beeld van het onderzoeksprobleem.

Zie bijlage 12: Interviewvragen.
Zie bijlage 13: Methode van onderzoek (voorde volledige uitwerking).

Om de onderzoeksconclusies controleerbaar en inzichtelijk te krijgen wordt er gebruik gemaakt van een bandrecorder. Ook is er tijdens de interviews peer-debriefing toegepast. Dat houdt in dat beide onderzoekers aanwezig zijn. Eén van hen neemt altijd een observerende rol aan. Dit maakt dat er controle is op de kwaliteit van het interview (Baarda, De Goede en Teunissen, 2005).

7.2 Gegevens analyse

De antwoorden op de vragen zijn gerangschikt[34]. Per onderwerp is bijgehouden hoe vaak een bepaalde situatie voorkomt. In de volgende subparagraaf worden de opgedane gegevens geanalyseerd.

7.2.1 Omgangsregeling

Twee jongeren hadden geen omgangsregeling. Zij waren op het moment van scheiden achttien jaar. Eén jongere had een co-ouderschap. En vier jongeren hadden een duidelijke omgangsregeling. Zes jongeren hadden geen duidelijke afspraken. In totaal gaven acht jongeren aan er zelf een invulling aan te geven.

Tien jongeren gingen na de echtscheiding bij hun moeder wonen. Twee van hen noemen boosheid naar de vader als reden. Zij zien hem als veroorzaker van de echtscheiding.
Twee jongeren woonden bij beide ouders en slechts één jongere woonde bij de vader (zie figuur 13).

Figuur 13: Woonplek jongeren (per aantal).

7.2.2 Gebeurtenissen die impact hadden

De jongeren noemen uiteenlopende gebeurtenissen die impact op hen hebben gehad. Toch zijn er gelijkenissen te onderscheiden. De meest gehoorde gebeurtenissen zijn weergegeven in figuur 14.

[34] Zie bijlage 14: Overzicht antwoorden op het veldonderzoek.

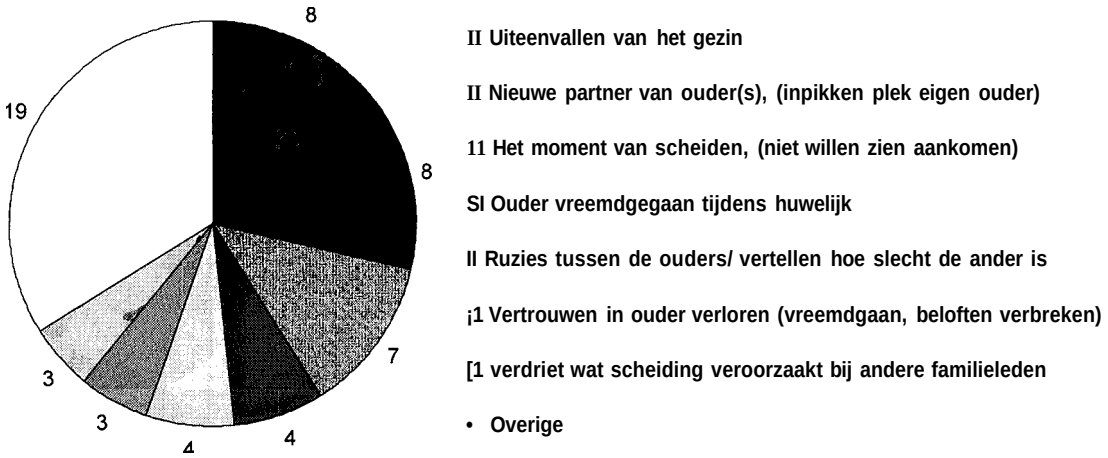

Figuur 14: Gehoorde uitspraken van dertien jongeren (per aantal meest gehoord).

Overige genoemde gebeurtenissen

Gebeurtenissen die één tot twee keer benoemd zijn:

- Boodschapper tussen ouders zijn;
- Het gevoel schuldig te zijn aan de scheiding;
- Veel heen en weer moeten reizen;
- Gemis van ouders (bijvoorbeeld bij feestdagen);
- Verhuizen (soms meerdere keren);
- Verantwoordelijkheid op zich nemen (zorg dragen voor gezinsleden en huishouden);
- Vader niet meer zien (voor lange tijd);
- Komst halfzusje/broertje;
- Vader moeten aanspreken m.b.t. financiering studiekosten;
- Slechte schoolprestaties/ blijven zitten;
- Fysieke en lichamelijke uitlaatklep zijn van ouders;
- Het scheiden van andere familieleden;
- In één geval mecliabemoeienis rondom de scheiding.

7.2.3 Zwaarte van impact en manier van omgaan

De jongeren hebben op een schaal van één tot tien aangegeven hoe zwaar zij de impact van bovenstaande gebeurtenissen hebben ervaren. Eén is niet zwaar en tien is heel zwaar. Zeven jongeren geven een acht of hoger voor de impact. De andere zes jongeren gaven een cijfer variërend van vijf tot zeven. Eén van die jongeren gaf een vijf (zie figuur 15).

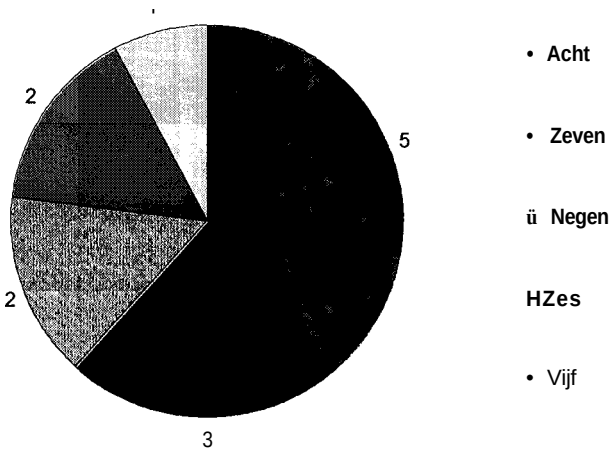

Figuur 15: Zwaarte die dertien jongeren aan de impact van scheiding geven.

Uit de interviews blijkt dat de jongeren verschillende overlevingsstrategieën hanteren.

Meest gehoorde overlevingsstrategieën

Overlevingsstrategieën die drie tot zes keer gehoord zijn (zie figuur 16):

- Het flexibel omgaan met de scheiding/ aanpassen aan de situatie (kameleon);
- Het zichzelf wegcijferen (om de ouder te ontlasten);
- Zorg overnemen van huishouden en gezinsleden;
- Kant van één van de ouders kiezen (emotioneel steunen en verdedigen);
- Het ombuigen van negatieve- naar positieve aspecten *("ik ben er wel sterker door geworden"* of *"bij elke verhuizing kon ik mijn kamer opnieuw inrichten").*

Vier jongeren noemen dat zij er totaal niet mee om konden gaan. Twee jongeren zeggen: *"Ik zakte gewoon door de grond".*

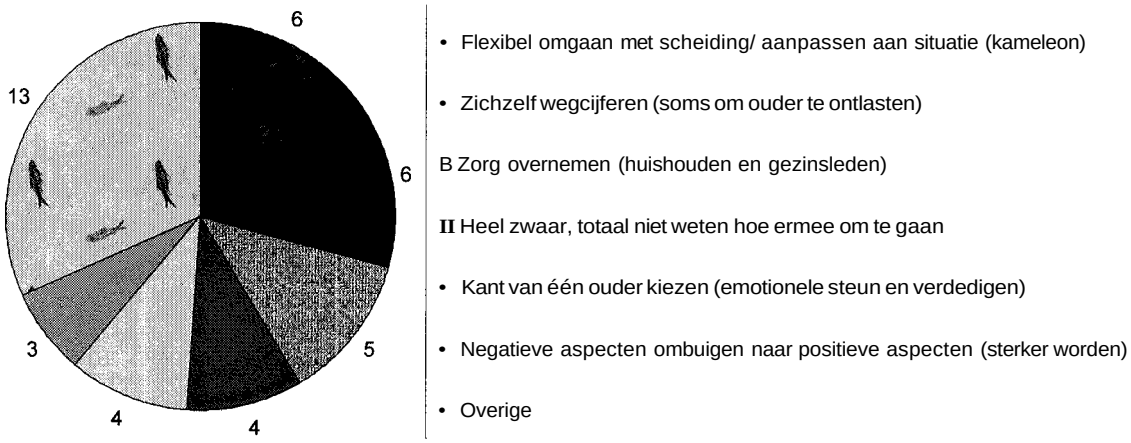

Figuur 16: Meest gehoorde overlevingsstrategieën (per aantal meest gehoord).

Overige genoemde overlevingsstrategieën

Overlevingsstrategieën die één of twee keer zijn gehoord (van hoog naar laag):

- Depressief geworden na echtscheiding van ouders;
- Ontwikkelen van een eet- of angststoornis;
- Kwaadheid tonen naar vader (als schuldige aanwijzen);
- Kwaadheid tonen naar de nieuwe vriendin van vader;
- Afwachtende houding aannemen;
- Sterk willen blijven (over eigen grens heen gaan);
- Niet praten over de scheiding;
- Opstandig zijn;
- Grip krijgen op scheiding door eigen conclusie te trekken;
- Emoties opschrijven in dagboek.

7.2,4 Steun uit het sociale netwerk

Vijf jongeren geven aan steun te krijgen van hun broer(s) en/of zus(sen). Eveneens vijf jongeren halen steun uit het contact met vrienden of vriendinnen. Het gaat om het doen van leuke dingen.
Praten met: vrienden en vriendinnen, omdat zij herkenning hebben bij elkaar, wordt drie keer genoemd. Net als het praten met de ouders en docenten, dat wordt ook drie keer genoemd.
Mensen die één of twee keer worden genoemd zijn: moeder, tante, partner, ouders van vrienden (voorbeeldvaders) en opa en oma (zie figuur 17).

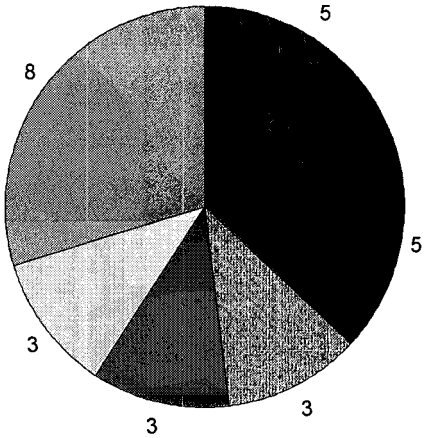

- Broer(s) en/of zus(sen)
- Praten en dingen ondernemen met (goede) vriend(innen)en

H Ouder(s)

ü Herkenning vinden bij vriend(in)/en (ook scheidingsproblemen)

E Docenten/ vertrouwenspersoon op school

E3 Overige

Figuur 17: Steun uit het sociale netwerk (per aantal meest gehoord).

7.2.5 Moeilijkheden waar jongeren alleen' in staan (geen steun)

Acht jongeren noemen dat zij het gevoel hadden geen ruimte te krijgen voor hun gevoelens en gedachten. Vier van hen noemen ook nog het gebrek aan aandacht. Vier jongeren keuren het gedrag van hun ouders af omdat zij zijn vreemdgegaan of een belofte hebben verbroken. En drie van de jongeren noemen dat zij de ouders graag tevreden willen houden en daarom op hun tenen lopen.

Specifieke moeilijkheden die één of twee keer worden genoemd zijn: het gebrek aan sturing, regels en voorlichting van de ouders, oorzaak van scheiding niet weten, geheim moeten houden (naar andere ouder en broers/zussen) dat ouder nieuwe partner heeft, moeite om mensen te vertrouwen, het gevoel altijd één van je ouders teleur te moeten stellen, angst dat onverwerkte problemen terugkomen en angsten in de eigen relatie met de partner (figuur 18).

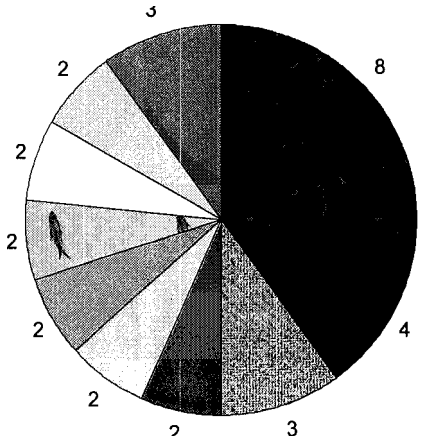

- Geen ruimte ervaren voor gevoelens en gedachten
- Gebrek aan aandacht

ü Graag ouder(s) tevreden willen houden

H Afkeuren van moeders handelen (m.b.t. vreemdgaan vader).

- Afkeuren van vreemdgaan vader,

ü Gebrek aan sturing en regels

11 Geheim houden dat ouder nieuwe partner heeft

- Het gevoel altijd één van je ouders te moeten teleurstellen

11 Angsten in relatie met eigen partner

H Overige

Figuur 18: Moeilijkheden waar jongeren 'alleen' in staan (per aantal meest gehoord).

Redenen voor het niet ervaren van steun

Zes jongeren noemen dat zij moeite hebben om zich te uiten en dat zij hun problemen vinden meevallen *("er zijn zoveel jongeren van gescheiden ouders").* Zes jongeren noemen als oorzaak dat ouders teveel met zichzelf bezig zijn. Vier jongeren zeggen niet bij vrienden terecht te kunnen omdat zij een gebrek aan voorstellingsvermogen zouden hebben.

Redenen die allen drie keer worden genoemd zijn: tijd nodig hebben om het vertrouwen in de ouders; terug te winnen, angsten om ouders te kwetsen, loyaal aan beide ouders willen zijn en geen openheid ervaren om binnen het gezin over de scheiding te praten (figuur 19).

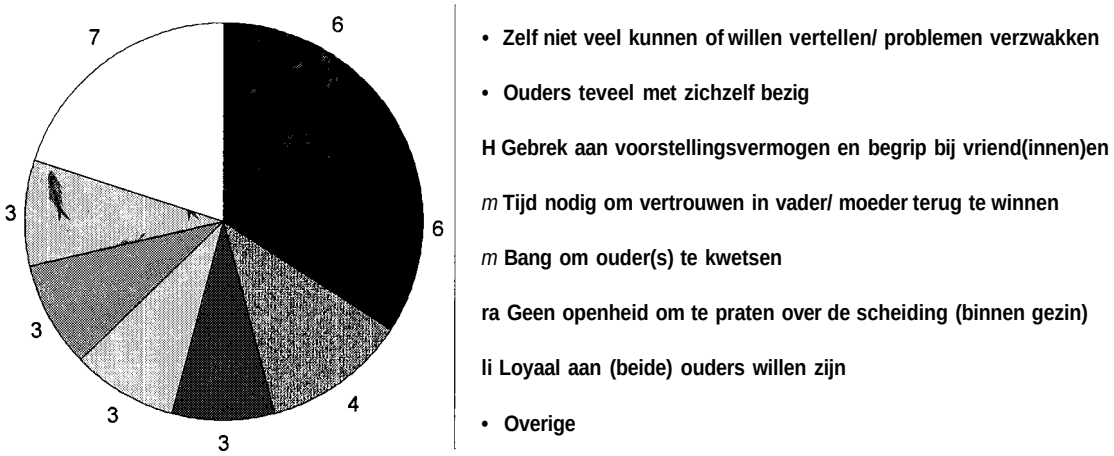

Figuur 19: Redenen voor het niet ervaren van steun (per aantal meest gehoord).

Overige redenen die één of twee keer worden genoemd voor het ervaren van weinig tot geen steun zijn: het zwartmaken van de ene ouder door de andere ouder, school die geen aandacht heeft voor de problematiek, vader die geen contact zoekt, mo€ïder die dochter beklemt en het schamen voor de scheiding (niet willen dat anderen van de scheiding afweten).

7.2.6 Hulpverlening tijdens de echtscheiding

Tijdens de echtscheiding heeft één jongere gesprekken gehad met een psycholoog. De andere twaalf jongeren hebben geen hulpverlening gehad.
Een flinke tijd na de echtscheiding hebben zeven jongeren hulpverlening gehad. Drie van deze jongeren zijn door de huisarts verwezen. School is bij een aantal jongeren op de hoogte geweest van de echtscheiding maar heeft hen niet op het hulpverleningsaanbod gewezen.
Zes jongeren zijn bij een psycholoog geweest (één persoon zelfs twee keer). Twee jongeren zijn bij een schoolpsycholoog geweest en twee andere jongeren zijn bij een onafhankelijke psycholoog geweest (een enkeling bij beiden psychologen). Van de zeven jongeren hebben er drie hulp gehad bij het Algemeen maatschappelijk werk. Eén persoon heeft hulp gehad binnen een GGZ-instellling en later ook binnen de psychiatrie (figuur 20).

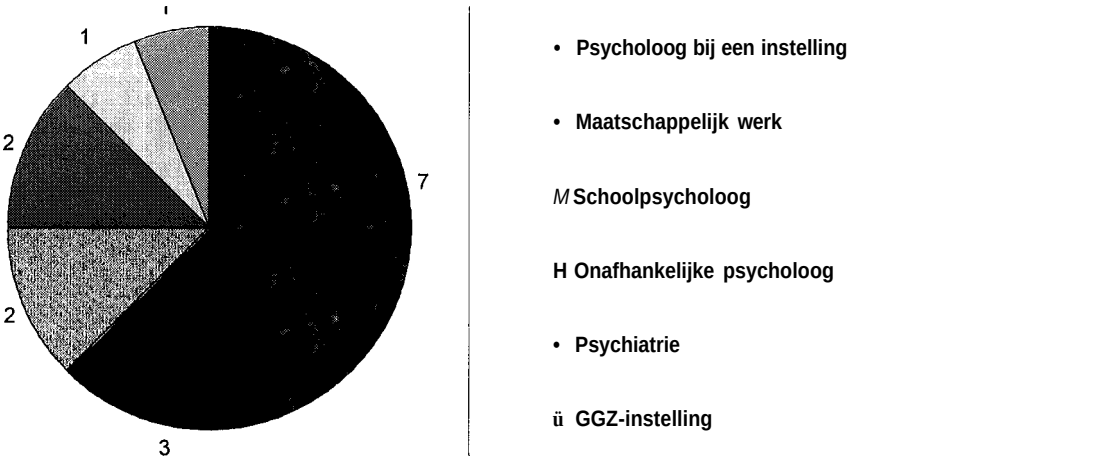

Figuur 20: Aantal keren dat de zeven jongeren deze hulpverlening hebben gehad een ruime tijd na de echtscheiding.

Van twee jongeren wilden de ouders dat zij werden opgenomen binnen een GGZ-instelling. Drie jongeren noemen dat de hulpverlening niet heeft geholpen en dat zij een slechte ervaring hebben met de hulpverlening (onder hen de twee waarvan de ouders opname wilden binnen een GGZ-instelling). Zij vonden geen steun en begrip van de hulpverlener. In één geval wilde de psycholoog zich niet voegen naar de hulpvraag en wilde een andere koers varen.

7.2.7 Bewust van hulpverleningsmogelijkheden

Vijf van de dertien jongeren zijn bewust van de hulpverleningsmogelijkheden. Allen zijn daar bewust van geworden door hun sociale netwerk. Acht van de dertien jongeren waren zich ten tijde van de scheiding dus niet bewust van de hulpverleningsmogelijkheden. Zij noemen als reden dat zij er niet op werden gewezen en omdat zij nog erg jong waren.

Eén jongere was, dankzij het sociale netwerk, op de hoogte van hulpverlening bij het Algemeen maatschappelijk werk. De andere twaalf waren niet bewust van de hulpverleningsmogelijkheden bij het Algemeen maatschappelijk werk. Ook hier kwam hulpverlening niet ter sprake en speelde de jonge leeftijd een rol. Pas jaren later waren drie jongeren bewust van die mogelijkheid,, Zij kregen ook hulp bij het Algemeen maatschappelijk werk (figuur 21).

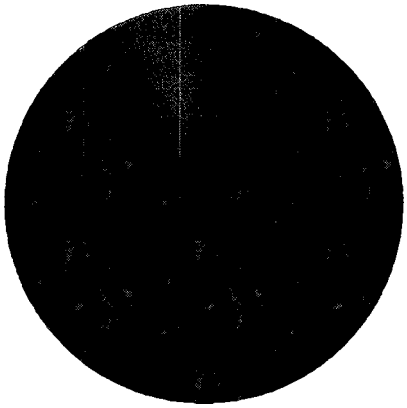

Figuur 21: Bewust van de hulpverleningsmogelijkheden bij het Algemeen maatschappelijk werk (per aantal van de dertien jongeren).

7.2.8 Mening over het aangaan van hulpverleningsgesprekken

Tien jongeren vinden het goed dat hulpverleningsgesprekken bestaan en dat het zinvol is. Drie personen hebben er ook wat aan gehad. Zij vonden de gesprekken met een hulpverlener fijn.

Eén persoon noemt hulpverleningsgesprekken irritant (heeft veel gesprekken bij instanties gehad). Twee anderen noemen dat er geen problemen moeten worden aangepraat. Weer twee anderen noemen het ook een teken van zwakte om gesprekken aan te gaan (figuur 22).

Figuur 22: Meningen over het aangaan van hulpverleningsgesprekken (per aantal meest gehoord).

7.2.9 Hulpverlening aangenomen wanneer bewust van de mogelijkheden

Zes jongeren geven aan dat zij hulpverlening hadden aangenomen als het hen in die tijd werd aangeboden. Twee jongeren zouden twijfelen en het 'misschien' doen. Eén jongere zou ook twijfelen en het waarschijnlijk niet aannemen en vier jongeren zouden geen hulpverlening aannemen (figuur 23).

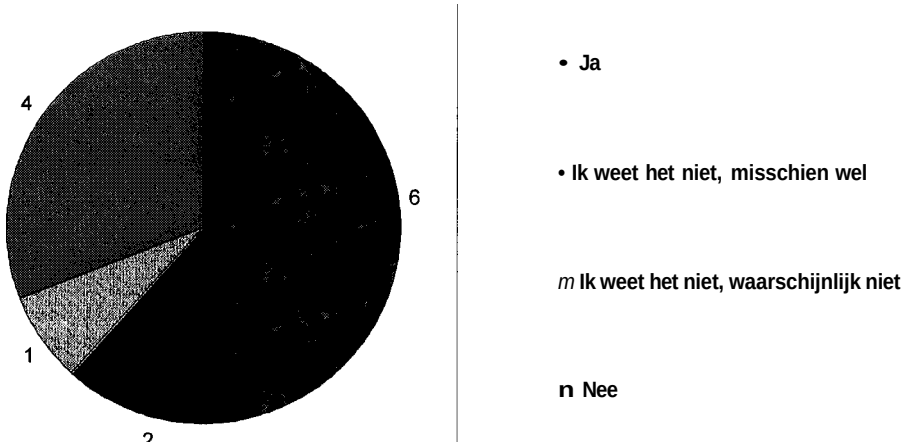

Figuur 23: Aantal jongeren dat hulpverlening had aangenomen als zij zich toen bewust waren van die mogelijkheid.

7.2.10 Drempels die jongeren ervaren

Acht jongeren noemen dat zij het wel alleen aan kunnen. Zeven jongeren noemen dat zij niet wisten dat hulpverlening ook voor hen bedoeld is. Vijf jongeren noemen dat zij de norm hebben om zelf of binnen de familie de echtscheiding te verwerken. En vijf jongeren zeggen zich te schamen om een gebouw binnen te lopen *("stel dat ik gezien word").* Vier keer wordt er benoemd dat zij de ouders willen beschermen door "niet de vuile was buiten te hangen' *("het zijn wel je ouders").*
Drie keer wordt er benoemd dat scheiding tegenwoordig normaal is geworden en drie keer wordt er benoemd dat 'hulp vragen' lastig is.

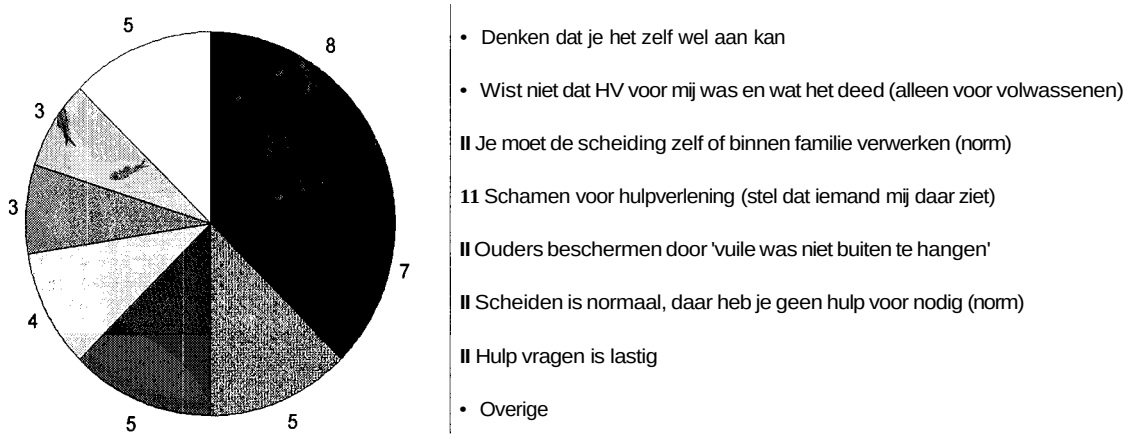

Figuur 24: Drempels die jongeren ervaren (per aantal meest gehoord, volgens dertien jongeren).

Overige drempels die één of twee keer gehoord zijn: ouders hebben geen begrip voor het zoeken van hulpverlening, zorgen om eventuele kosten en het feit dat er een confrontatie plaatsvindt met moeilijke en onverwerkte problemen.

7.2.11 Ideale hulpverlening

Bij de vraag wat de ideale hulpverlening zou zijn als je het zelf mocht samenstellen maken de jongeren een duidelijk onderscheid tussen de 'persoon' van de hulpverlener en de 'soort' hulpverlening.

'Persoon' van de hulpverlener

Er wordt vier keer genoemd dat de hulpverlener begrip moet tonen. Vier keer wordt benoemd dat die persoon 'de tijd neemt voor mij' en doorvraagt naar de situatie. Drie keer wordt het belang van een oprecht persoon genoemd. Termen die één of twee keer worden benoemd zijn: ruimte om jezelf te zijn, luisterend oor, persoonlijke aandacht, iemand die bekend is en die niets met de situatie te maken heeft (figuur 25).

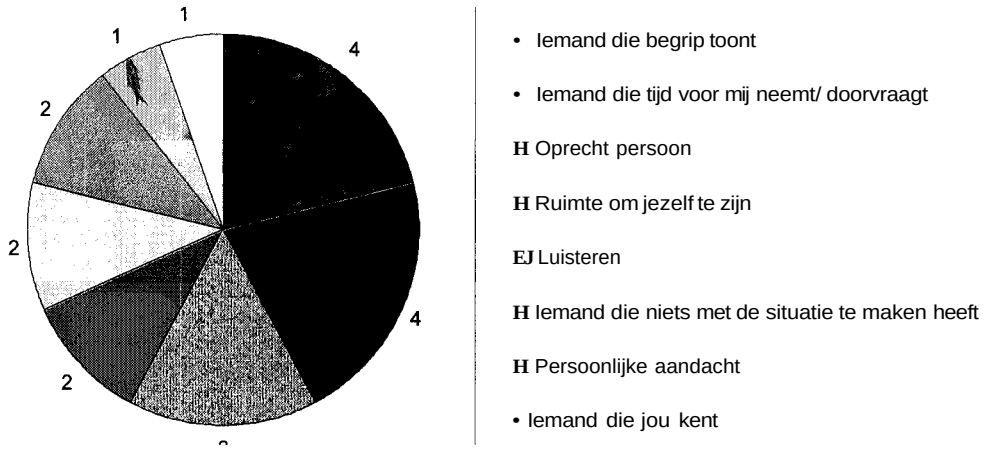

Figuur 25: Kenmerken van de ideale hulpverlener (per aantal meest gehoord, volgens dertien jongeren).

'Soort' hulpverlening

Er worden veel meningen op tafel gelegd over hoe de ideale hulpverlening eruit zal moeten zien. Zes keer wordt 'advies geven' en het 'zoeken naar een oplossing' genoemd. Praten wordt vijf keer genoemd. Ondersteuning bieden, inzichten opdoen en het 'altijd kunnen aankloppen' worden drie keer genoemd.

Daarnaast zijn er nog veel meningen die één of twee keer zijn benoemd: twee jongeren hechten belang aan één op één gesprekken. Oefeningen (voor het opdoen van zelfvertrouwen), seksespecifieke hulpverlening en ouderbegeleiding worden ook twee keer benoemd.

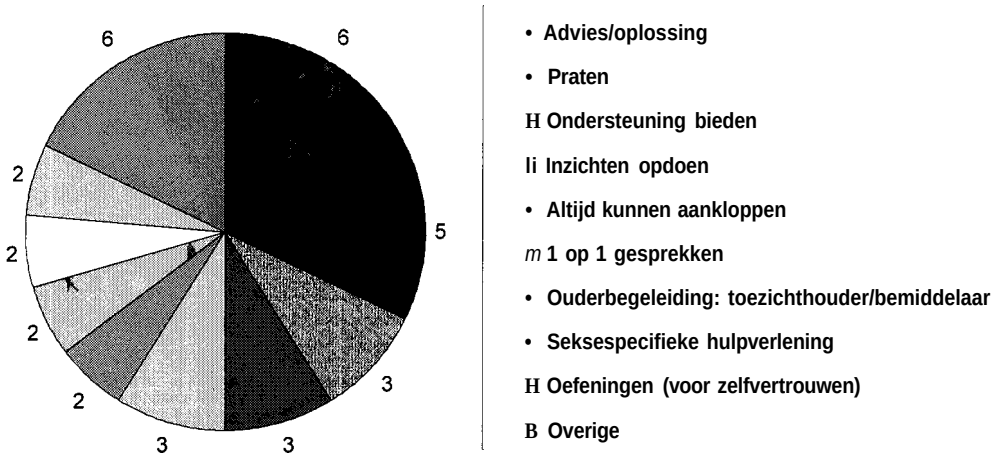

Figuur 26: Kenmerken van de ideale soort hulpverlening (per aantal meest gehoord, volgens dertien jongeren).

Huisbezoeken, hulpverlening buiten school, hulp bij de onngangsregeling en orde scheppen in de chaos worden één keer benoemd. Eén jongere noemt het belang van confronteren en 'een spiegel voorhouden'. En weer een ander noemt "actieve hulpverlening' door middel van dingen doen, zoals fietsen (figuur 26).

7.3 Conclusies

De conclusies van het veldonderzoek zijn op te delen in twee subparagrafen. Er is een onderscheid gemaakt tussen de gevolgen van echtscheiding voor de jongeren en de behoeften en beeldvorming van de jongeren als het gaat om hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk.
Er wordt eerst aandacht besteed aan de gevolgen, om zo de impact van een echtscheiding helder te krijgen. Vervolgens zal er dieper worden ingegaan op de behoeften en beeldvorming over de hulpverlening, om zo een duidelijk beeld te vormen hoe het Maatschappelijk werk aansluit op de echtscheidingjongeren. Aan de hand van deze conclusies zullen er in het volgende hoofdstuk aanbevelingen worden gedaan.

7.3.1 Echtscheiding en de gevolgen voor de jongeren

- **Omgangsregeling**

  Sinds de wetswijziging van 1 januari 1998 wordt er van ouders verwacht dat zij samen het gezag uitoefenen en de omgang met hun kind(eren) regelen. Uit het veldonderzoek komt echter naar voren dat meer dan de helft van de jongeren zelf een invulling aan de omgangsregeling geven. Ouders laten hun kinderen de vrije keuze. Dat is een grote verantwoordelijkheid die op de schouders van de jongere rust. Het is geen afspraak tussen ouders en de jongere, maar eerder een keuze van de jongere zelf. Een jongere wil niet tussen zijn ouders kiezen, maar wordt hiertoe wel "gedwongen'. Uiteindelijk zijn het vooral de praktische overwegingen die doorslaggevend zijn. Jongeren kiezen toch vaak voor een woonplek bij de moeder *("vader werkt veel en moeder zorgt altijd al voor ons").*

- **De zwaarte van echtscheiding**
  De geïnterviewde jongeren benoemen veel zaken die impact op hen hebben gehad. Alle jongeren hebben deze impact als zwaar of moeilijk ervaren. Ze geven de zwaarte gemiddeld een 7,4 op een schaal van één tot tien. Dat houdt in dat er jaarlijks 16.200 jongeren zijn die een moeilijke scheidingssituatie meemaken die een grote impact op hen heeft. Dat is schokkend.

- **Echtscheiding is nóóit positief**
  Het uiteenvallen van het gezin is één van de *meest* heftige gevolgen in de beleving van een jongere. Daarnaast zijn de veranderende familierelaties en een nieuwe relatie van een ouder ook moeilijk om te aanvaarden. Dit blijkt uit zowel het literatuur- als het veldonderzoek. Echtscheidingen worden dus nóóit als positief ervaren, ook niest als daarmee de ruzies tussen ouders zullen 'stoppen'. Het enige wat daarmee wordt bereikt is dat er een keuze wordt gemaakt tussen twee kwaden.

- **Overlevingsstrategieën**
  Alle jongeren uit het: onderzoek hebben een eigen overlevingsstrategie ontwikkeld om met de echtscheiding om te gaan. Het valt op dat veel jongeren zich proberen aan te passen aan de nieuwe situatie door hun ouder te ondersteunen of hen niet tot last te zijn. Ze cijferen zichzelf weg. Dit komt overeen met wat er in de literatuur wordt gezegd. De loyaliteit van de jongere naar de ouders toe is zo groot, dat de neiging om hen te ontlasten groter is dan de neiging om aan zichzelf te denken. Als de ouder een beroep op het kind doet is de kans groter dat de jongere parentificeert, omdat het loyaal is aan zijn ouders. De gevolgen van parentificatie zijn, vooral op lange termijn, aanzienlijk en in sommige gevallen zeer schadelijk voor jongeren. De problemen rondom echtscheiding worden daarnaast door de jongeren gebagatelliseerd, omdat zij deze problemen als iets 'normaals' zijn gaan beschouwen. Echtscheiding komt immers steeds vaker voor.

- **Het (niet) krijgen van steun**
  De meeste jongeren zoeken steun in hun directe sociale netwerk. Vooral ouders, broers en zussen zijn erg belangrijk voor hen. Naast het gezin zijn vrienden en vriendinnen erg belangrijk. Toch blijkt uit hetzelfde onderzoek dat jongeren met veel problemen en vragen niet bij hun netwerk terecht kunnen. Omidat de problemen vaak worden veroorzaakt door de ouders is het lastig om bij diezelfde ouders steun te zoeken. Vaak gebeurt dit dan ook niet, want ouders zijn juist in deze periode erg veel met zichzelf bezig. Daar komt bij dat uit de literatuur blijkt dat ruim een kwart van alle echtscheidingskinderen géén contact meer heeft met de uitwonende ouder. Meer dan de helft van de jongeren geven dan ook aan geen ruimte te ervaren voor hun gevoelens en gedachten of een gebrek aan aandacht te hebben.

7.3.2 De behoeften van jongeren en hun beeldvorming over hulpverlening

- **Afwachtende houding van twee kanten**
  Opvallend is dat meer dan de helft van de jongeren hulp zou hebben aangenomen als het hen werd aangeboden. Zij hebben dus behoefte aan hulpverlening, maar stellen zich afwachtend op. Dit is tegenstrijdig met de werkwijze van het Algemeen maatschappelijk werk. Er wordt verwacht dat de cliënt zelf contact zoekt en met een hulpvraag konrit, terwijl is gebleken dat de jongeren zelf geen hulp zoeken.

- **Onduidelijkheid over hulpaanbod bij echtscheiding**
  Door de afwachtende houding van de jongeren en de instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk, is het niet verwonderlijk dat slechts één jongere tijdens de echtscheiding hulpverlening heeft gehad.

De andere twaalf jongeren hebben geen hulpverlening gehad. Zij geven aan dat hulpverlening niet ter sprake kwam en dat onder andere de jonge leeftijd daarbij een rol speelde. Ook blijkt dat scholen de jongeren niet op het hulpaanbod wijzen. Waarschijnlijk omdat uit de literatuur ook blijkt dat er sinds de invoering van de Wet op de jeugdzorg onduidelijkheid bestaat over de verdeling van het hulpaanbod. Dit maakt het voor verwijzers extra moeilijk om een goede doorverwijzing te doen.

Het Algemeen maatschappelijk werk laat kansen liggen

Er zijn geen instanties die zich specifiek bezighouden met het signaleren van kinderen die in de knel komen door een echtscheiding. Ook is er een gebrek aan instanties die zich specifiek bezighouden met het bieden van hulpverlening aan jongeren van gescheiden ouders. Het Algemeen maatschappelijk werk lijkt zijn kansen te laten liggen als het gaat om jeugdhulpverlening. Dat is zonde, omdat er nu gaten ontstaan tussen de behoeften en het aanbod. Daarentegen zijn er in de loop der jaren wel particuliere initiatieven ontstaan (bijvoorbeeld KIES en het Zandkastelenprogramma) alleen zijn deze programma's, door hun landelijke bereik en de kosten die eraan zijn verbonden, voor weinig mensen toegankelijk.

Gebrek aan duidelijke profilering

Wanneer jongeren toch bewust raken van de hulpverleningsmogelijkheden valt het op dat jongeren massaal bij een psycholoog terechtkomen. Ze worden daarbij verwezen door hun huisarts of door hun sociale netwerk. Jongeren zijn zich daarbij niet bewust geweest van de mogelijkheden van het Algemeen maatschappelijk werk. Hieruit blijkt dus dat de psycholoog, ook onder verwijzers, veel bekender is dan het Algemeen maatschappelijk werk.

Over het algemeen slechte ervaringen met hulpverlening

Bijna de helft van de jongeren die hulpverlening hebben gehad, hebben daarmee een slechte ervaring opgedaan. Zij vonden géén steun en begrip van de hulpverlener. In één geval wilde een psycholoog zich zelfs niet voegen naar de hulpvraag van de jongere omdat: hij een andere koers wilde varen.
Ook blijkt uit de verhalen van twee jongeren dat ouders zelfs overwogen hun kind binnen de GGZ te laten opnemen. Kennelijk gaat men er van uit dat het probleem binnen de jongere zelf schuilt, terwijl er duidelijk problemen ontstaan door omgevingsfactoren.

Onwetendheid grootste drempel om geen hulpverlening te zoeken

Op een enkeling na blijken alle jongeren positief tegenover hulpverlening te staan. Zij vinden het goed en zinvol dat het bestaat. Toch geeft de meerderheid van de jongeren vervolgens aan dat zij waarschijnlijk geen hulpverlening zouden aannemen of in ieder geval daar sterk over zouden twijfelen. Dit wordt veroorzaakt door drie factoren. Loyaliteit aan de ouders blijkt een grote rol te spelen in de keuze voor hulpverlening. Jongeren willen de Vuile was niet buiten hangen' vanwege de norm om de problemen van echtscheiding zelf of binnen de familie te verwerken. Als tweede factor speelt schaamte een grote rol. Hulp vragen wordt nog steeds gezien als een teken van zwakte. Dit maakt het vragen om hulp lastig. Daarnaast heerst er de schaamte om "het gebouw' in en uit te moeten lopen *("stel dat Iemand mij ziet").* Als derde factor blijken jongeren totaal niet geïnformeerd te worden over hulpverleningsmogelijkheden. Jongeren vragen zich bijvoorbeeld af of de hulpverlening anoniem is en wat de kosten zijn. Ook denken zij dat hulpverlening voor volwassenen is. Er heerst dus een grote onwetendheid over de gang van zaken binnen de hulpverlening en het Algemeen maatschappelijk werk in het bijzonder.

Jongeren willen een betrokken maar toch losse en vrijblijvende aanpak

De jongeren hebben een duidelijk beeld hoe de hulpverlening er uit moet zien. Ze maken onderscheid in de inhoud van de hulpverlening en de soort hulpverlening.

Inhoud van de hulpverlening

Het valt op dat de inhoud van de hulpverlening veel overeenkomsten kent met de hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk die we nu al kennen. Jongeren willen adviezen, oplossingen, praten, ondersteuning en inzichten opdoen. Wat doorklinkt in hun antwoorden is dat de jongeren serieus genomen willen worden. Eén persoon zegt nadrukkelijk dat de hulpverlener haar gemaakte keuzes kritisch moet bekijken.

Soort hulpverlening

De jongeren hebben uiteenlopende ideeën over hoe de soort hulpverlening er uit: zou moeten zien. Het valt op dat jongeren een hulpverlener wensen die altijd voor hen beschikbaar is en met wie ze één op één gesprekken kunnen voeren. Groepsgesprekken worden door geen enkele jongere genoemd, terwijl er bij veel instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk een groep voor 'jongeren van gescheiden ouders' bestaat. Jongeren voelen zich uniek in hun problemen en ze kunnen zich moeilijk voorstellen dat er meerdere leeftijdsgenoten zijn die hetzelfde meemaken als zij. Ook is er de schaamte om al deze problemen met meerdere leeftijdsgenoten te bespreken. Dit werpt een drempel op, waardoor-groepen voor gescheiden kinderen niet goed bezocht worden.

Daarnaast willen jongeren contact wanneer de nood hoog is. Gesprekken hoeven dus niet op vaste tijdstippen plaats te vinden. Als het goed gaat mag de frequentie van hulpverlening wat hen betreft best omlaag. Ook hoeven gesprekken niet op vaste plekken plaats te vinden. Waarom geen "ommetje" door het park? Jongeren willen dus losse en vrijblijvende hulpverlening en toch een vaste persoon hebben die hen door de moeilijke perioden heen helpt.

De behoeften van echtscheidingsjongeren

8. Aanbevelingen

Aan de hand van de conclusies die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven, worden er aanbevelingen gedaan aan instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk. Hulpverlening voor jongeren is namelijk weer terug bij het Algemeen maatschappelijk werk. De instellingen moeten hun kansen pakken nu Bureau jeugdzorg de taken rondom hulpverlening bij echtscheiding afstoot.
In de aanbevelingen zal worden beschreven hoe het Algemeen maatschappelijk werk kan aansluiten bij de jongeren en hoe de hulpverlening er door de ogen van de jongeren uit zal moeten zien.

8.1 Aanbevelingen aan het Algemeen maatschappelijk werk

- **Afwachtende houding van twee kanten**
  Er zijn op dit moment twee partijen die beiden een afwachtende houding aannemen. Dat zijn de jongeren en het Algemeen maatschappelijk werk. Eén van de twee partijen zal de eerste stap moeten zetten om nader tot elkaar te komen. Het Algemeen maatschappelijk werk zal om die reden outreachend moeten gaan werken om deze jongeren te bereiken, want zij komen niet uit zichzelf.

- **Onduidelijkheid over hulpaanbod bij echtscheiding**
  Instellingen voor het Algemeen maatschappelijk werk lijken zich niet bewust te zijn van de taak die zij hebben als het gaat om jeugdhulpverlening. Het is beleidsmakers aan te bevelen om goed naar de Wet op de jeugdzorg te kijken om het aanbod van het Algemeen maatschappelijk werk op een juiste manier af te stemmen op echtscheidingsjongeren.

- **Het Algemeen maatschappelijk werk moet kansen pakken**
  Het Algemeen maatschappelijk werk moet een concreet aanbod hebben om jongeren in echtscheidingssituaties te helpen. Het bezwaar is dat die grote toestroom van jongeren in de huidige omstandigheden door het Algemeen maatschappelijk werk niet opgevangen kan worden. Om deze toestroom in goede banen te leiden is het nodig om extra middelen in te zetten. Er moet meer tijd en geld voor deze doelgroep worden uitgetrokken. Het: is een investering die zich uiteindelijk zal terugverdienen.
  Het Algemeen maatschappelijk werk kan een voorbeeld nemen aan de kleinere particuliere initiatieven die al opgestart zijn, maar die door omstandigheden geen landelijk bereik hebben. Elke locatie van het Algemeen maatschappelijk werk zou bijvoorbeeld een KIES-Coach kunnen opleiden.

- **Gebrek aan duidelijke profilering en signalering**
  Uit de conclusies blijkt dat jongeren en hun ouders de weg naar het Algemeen maatschappelijk werk niet weten te vinden. Oo k wordt er nauwelijks doorverwezen naar het Algemeen maatschappelijk werk. Het Algemeen maatschappelijk werk moet zich duidelijker profileren. De aanbevelingen zijn gericht op de profilering naar ouders en jongeren en naar verwijzers.

  Ouders en jongeren
  Het Algemeen maatschappelijk werk zal zich meer moeten laten zien op plekken waar jongeren zich bevinden. Dit kan bijvoorbeeld door posters op te hangen in scholen, woonwijken, discotheken, zwembaden enzovoort.
  Verder moet het 'grijze-sokken-imago' verdwijnen. Wil het Algemeen maatschappelijk werk interessanter en hipper overkomen dan zal het mee moeten gaan met de moderne tijd.

Dit kan bijvoorbeeld door zich op het internet te begeven (denk aan chatten of het starten van een aansprekende jongerensite). Op macroniveau kunnen instellingen van het Algemeen maatschappelijk werk gebruik maken van een landelijke radio- en televisiespot die de naamsbekendheid van de instellingen zal vergroten.

Verwijzers
Het is gebleken dat jongeren eerder bij een psycholoog dan bij het Algemeen maatschappelijk werk terecht komen. Hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk zal in veel van deze gevallen al voldoen. Het is misschien zelfs beter, omdat het Algemeen maatschappelijk werk de problemen aanpakt op psychosociaal niveau. De problemen ontstaan immers door omgevings-factoren en kunnen worden opgelost door de omgevingsfactoren bij de hulpverlening te betrekken.

Verwijzers hebben de taak om problemen bij echtscheidingsjongeren te signaleren. Daarom moeten zij weten wat het Algemeen maatschappelijk werk te bieden heeft als het gaat om jeugdhulpverlening. Zij kunnen op die manier makkelijker doorverwijzen. Maatschappelijk werkers moeten zich daarom duidelijk naar organisaties en verwijzers zoals advocatenkantoren, huisartsen en scholen profileren. Dit kunnen zij doen door bijvoorbeeld informatieavonden te organiseren, folders en ander materiaal te verspreiden en door zich te vestigen met andere disciplines op één locatie. Op deze manier wordt de samenwerking vergroot waardoor er korte lijnen ontstaan.
Daarnaast moeten maatschappelijk werkers zelf ook echtscheidingsjongeren signaleren. Dit kunnen zij doen wanneer zij aan ex-partners hulpverlening bieden. Een standaard vraag zou kunnen zijn of er nog kinderen bij de situatie zijn betrokken.

Er bestaat nog een andere mogelijkheid om te signaleren die lastig te realiseren is. Maatschappelijk werkers zouden outreachend kunnen werken om zo de jongeren te benaderen. Het verschil met de vorige aanbeveling is dat de jongere niet verwezen wordt, maar de maatschappelijk werker het contact zoekt.
Voor deze methode is het nodig dat het Algemeen maatschappelijk werk zicht heeft op de jongeren die in een echtscheidingssituatie verkeren. Advocaten, mediators en andere personen die al vroegtijdig met het gezin in echtscheiding in aanraking komen, zullen een signaal aan het Algemeen maatschappelijk werk moeten afgeven. Hiervoor is wel een wetswijziging nodig, omdat het om privacygevoelige gegevens gaat.

Over het algemeen slechte ervaringen met hulpverlening

Het Algemeen maatschappelijk werk moet zijn aandacht niet alleen op de ouders richten, maar juist naast de jongere gaan staan. Jongeren voelen zich vaak onbegrepen. In de hulpverlening is het daarom belangrijk dat zij steun en vooral begrip krijgen. Men moet voor ogen houden dat het probleem niet binnen de jongere zelf schuilt, maar dat het is ontstaan door omgevingsfactoren. Onderschat de impact van een echtscheiding niet. Een echtscheiding is voor een jongere een enorm moeilijke en woelige tijd. Wijs de jongere daarom niet af om zijn of haar rebellerende gedrag.

Onwetendheid grootste drempel om geen hulpverlening te zoeken

De drempels om hulp te zoeken moeten worden verlaagd en taboes moeten worden doorbroken. Er heerst nog altijd het idee dat hulp vragen een teken van zwakte is en dat er problemen aangepraat zullen worden. Daarnaast vinden jongeren het niet stoer om hulp voor hun problemen te vragen.
Drempels kunnen worden verlaagd door voorlichting te geven op scholen of door informatieavonden te organiseren, zodat jongeren een ander beeld krijgen van 'hulp vragen' en het Algemeen maatschappelijk werk.

De gang van zaken binnen het Algemeen maatschappelijk werk wordt hierdoor duidelijk doordat er inzicht wordt gegeven in de werkwijze.

- **Jongeren willen een betrokken maar toch losse en vrijblijvende aanpak**

De jongeren hebben een duidelijk beeld hoe de hulpverlening er uit moet zien. Ze maken onderscheid in de inhoud van de hulpverlening en de soort hulpverlening.

Inhoud van de hulpverlening

Tijdens de hulpverlening moet de jongere centraal staan. Jongeren hebben een eigen maatschappelijk werker nodig waar zij ondersteuning bij kunnen vinden. Wees als hulpverlener alert op zaken als PAS, loyaliteitsconflicten en parentificatie bij echtscheidingskinderen. Andere zaken die vanzelfsprekend zijn, maar toch belangrijk om te noemen: onzekerheid, het toekomstbeeld, schuldgevoelens en het eventuele stiefgezin waarin de jongere zijn weg zoekt. Wees creatief in het bieden van hulpverlening. Voer niet alleen gesprekken, maar doe ook oefeningen en maak eens een ommetje door het park.

Soort hulpverlening

Hulpverlening moet vrijblijvend en laagdrempelig zijn. Dat houdt in dat er ook na schooltijd hulp gezocht kan worden. Dus ook in de avonden en eventueel op zaterdagen. Jongeren hebben behoefte aan langdurige hulpverlening. Als de nood hoog is willen zij binnen kunnen lopen, bellen, e-mailen of sms-en. Op momenten dat het goed gaat kan de frequentie van het contact omlaag. De jongeren willen het idee hebben dat zij de hele dag welkom zijn.
Groepshulpverlening is zinvol, maar het moet niet het enige aanbod zijn. Jongeren moeten over de streep getrokken worden en dat kost tijd. Op een later moment kan groepswerk wel overwogen worden, wanneer de jongere heeft geleerd om over zijn problemen te praten.

De behoeften van echtscheidingsjongeren

Literatuurlijst

Boeken

Baarda, D.B. & Goede, Ml.P.M. de. & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek* (2e druk). Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff.

Bunthof, A. (2006:a). *Mens en Recht* (6e druk). Gironingen/ Houten: Wolters-Noordhoff.

Erikson, E. (1963). *Chlldhood and society. New* York/ Norton. (In vertaling: *Het Kind en de Samenleving).* Utrecht: Spectrum)

Gun, F. van der. & Jong, L. de. (2006). *Echtscheiding: kiezen voor het kind.* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Heida, A. & Kavelaars, P. & Kraan, CA. & Lohuis, F.N.J.A. & Steenhoff, G.J.W. (2007). *Echtscheidingsrecht* (9e druk). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Heybroek-Hessels, I. & Overgaauw, B. (2004). *Samen gesteld, de dynamiek van het stiefgezin.* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Ladan, A. (1985). *De betekenis van de vader.* Meppel: Uitgeverij Boom.

Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers. (2006). *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker.* Utrecht: Drukkerij Anraad.

Neuman, M.G. & Romanowski, P. (2006). *En de kinderen scheiden mee... het zandkastelenprogramma* (2e druk). Amsterdam;: Uitgeverij SWP.

Slager, F. & Meyer, C. & Verhage- van Kooten, M. (2004). *Verzamelde wetgeving voor de hogere beroepsopleidingen MWD, SPH en HBO-V.* Den Haag: SDU Uitgevers.

Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen* (2edruk). Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Stoorvogel, M. & Westerduin-Jong, A. de. (2003) *Mijn ouders zijn gescheiden.* Kampen: Uitgeverij Kok.

Teyber, E. (2006). *Kind van gescheiden ouders, kind van de rekening?* (4e druk). Amsterdam: AMBO.

Wilterdink, N. & Heerikhuizen, B. van. (2007). *Samenlevingen* (6e druk). Wolters-Noordhoff Groningen.

Zander, J. (2004). *Moeder-kind-vader, een drieluik over ouderverstoting.* Deventer: Rela Publishing.

Internetsites

www.vandale.nl

Vaktijdschriften/ artikelen

Bunthof, A. (2006:b). Ouderschap en scheiding. *Maatwerk2006, nr.* 7, pp. 33-33.

Bunthof, A. (2007). Ouderschap en gezag binnen familiebanden (deel 2). *Maatwerk 2007, nr.* 8, pp. 32-33.

Gieles, J. (2006). Levenslang loyaal; Waarom we doen wat onze ouders willen. *Psychologie Magazine mei 2006.*

Soenens, B. & Luyckx, K. (2003). Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming. *Kind en Adolescent 2003, nr. 24,* p„ 188-199.

Krantenartikel

Neefjes, C. (07 juni 2007). Kind wil rust na scheiding ouders. *Brabants Dagblad.*

On-line PDF-documenten/ artikel

Bureau Visser & van Lith. (2002). *Zandkastelen In Nederland.* http://www.visser-vanlith.nl/new/start.html. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Caleidoscoop. (z.j„). *Caleidoscoop: Leerlingenbegeleiding vandaag en morgen.* http://www.caleidoscoop.be/. Geraadpleegd op 2 februari 2008.

Consultatiebureau. (z.j.). *Onllneconsultatlebureau.* http://www.onlineconsultatiebureau.nl/. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Dokument, NCRV. (18 & 25 februari 2008). *Gedeelde kinderen.* http://www.nci^.nl/ncp/?nav=rcyzjDsHtGATmKnJybBIXfF. Geraadpleegd op 27 februari 2008.

Fischer, T. (10 september 2004). *Parental divorce, conflict, and resources. The effects on children's behavior problems, socioeconomic attainment, and transit/ons in the demographic career.* http://www.nji.nl. Geraadpleegd op 4 april 2008.

Fukkink, R. & Hermanns, J. (2007). *Ervaringen met de kindertelefoon; Een vergelijking tussen de ondersteuning bij de chat en de telefoon.* http://64.233.183.104/search?q=cache:pLOaoccBIUwJ: www.sco-kohnstamminstit:uut.uva.nl/pdf/sco768.pdf+vijf+fasen+gespreksmodel+kindertelefoon&hl=nl&ct=clnk&cd=2&gl=nl. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Geestelijke Gezondheidszorg Nederland, (z.j.). *De GGZ-Sector.* http://www.ggznederland.nl/index.php?p=115274. Geraadpleegd op 9 april 2008.

Gemeentelijke Gezondheidsdienst Nederland, (z.j.). *GGD Nederland Vereniging voor GGD'en.* http://www.ggd.nl/ggdnl/statpagina/show_pagina.asp?paginanr=lll&style=l&titel=Vereniging,. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Gorp, J. van. & Coenen, E. (z.j.). *Gids echtscheiding en omgangsregeling.* http://www.scheidingomgang.nl/omgangsregeling/frames/omgangshuis_f.html. Geraadpleegd op 9 april 2008.

Graaf, A. (april 2000). *Scheiding: Wie en waarom?* http://www.nidi.knaw.nl/web/html/public/demos/dm00041.htnnl. Geraadpleegd op 15 november 2007.

Internethulpverlening. (z.j.). *Gratis hulpverlening voor jongeren. Veilig en anoniem!* http://www.internethulpverlening.nl/ihulp/. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Kindertelefoon. (z.j.). *De kindertelefoon.* http://www.kindertelefoon.nl/volwassenen. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Kort, M. de. & Snels-Dolron, N. (z.j.). *Kinderen In Echtscheiding Situaties.* http://web.klassenwerk.com/nl/kies.php. Geraadpleegd op 11 april 2008,.

KSU uitgeverij. (z.j.). *Alimentatie.* http://www.alimentatie.nl/page?2,321. Geraadpleegd op 10 januari 2008.

Linden, FJ.R. van der. (10 oktober 2007). *Iedereen wint bij afschaffing* f//tssc**/7e**/d/77g.http://www.planet.nl/planet/show/id=219999/conten 882907/sc=937428. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Mediation Trainingsinstituut MTI. (z.j.). *Wat is mediation?* http://www.mediation.nl/over-mediation/wat-is-mediation. Geraadpleegd op 8 april 2008.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, (z.j.). *Dossier Brede school.* http://www.minocw.nl/bredeschool/index.html. Geraadpleegd op 11 april 2008.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (8 februari 2005). *Informatiebrochure Wet op de jeugdzorg,* http://www.minvws.nl/images/fo-wet-jeugdzorg_tcml9-96761.pdf. Geraadpleegd op 7 april 2008.

MOgroep. (z.j.). *Profiel MOgroep.* http://www.mogroep.nl/index.php?p=50514. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Notaris. (6 juni 2007). *Flitsscheiding wordt afgeschaft,* http://www.notaris.nl/nieuws/nieuws.asp?id=152&cat=. Geraadpleegd op 18 februari 2008.

Postbus 51. (z.j.). *Wat is de overheid van plan met het verplichte ouderschapsplan bij echtscheiding?* http://www.postbus51.nl/index.cfm?vid=59BF198D-C295-519D-14C9057AFE99DBFA&containerid=517415FF-C09F-296A-61FF669427684C44&objectid==86F90AB6-C295-519D-IDE9336680788BA7&displaymethod=displaydefaultintro. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Programma ministerie voor Jeugd en Gezin. (14 september 2007). *Alle kansen voor alle kinderen,* http://www.jeugdengezin.nl/images/beleidsprograrnma-2007-2011_tcm21-152387.pdf. Geraadpleegd op 12 november 2007.

Ross- van Dorp, C. (9 augustus 2006). *Hulp aan kinderen in echtscheldingssituaties.* http ://www, minvws. nl/images/2662580._tcm 19-120412.pdf. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Scheidingsmakelaar. (z.j.). *Alimentatie voor het kind.* http://www. echtscheidingsmakelaar.nl. Geraadpleegd op 10 januari 2008.

Sociaal en Cultureel Planbureau. (1998). *Sociaal en Cultureel Rapport 1998: 25 jaar sociale verandering.* http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9057491141/Sociaal en cultureeLrap port_1998.pdf. Geraadpleegd op 15 december 2007.

Sopogo. (24 mei 2005). *Wat is weer samen naar school?* http://www.sopogo.nl/pivot/entrv'.php?icl=31. Geraadpleegd op 15 april 2008.

Spruijt, E. & Bredewold, 1. & Breunese, A. & Chênevert, C. (juli 2005). *Universiteit Utrecht, Kinder- en Jeugdstudies: Effecten van het volgen van KIES.* http://web.klassenwerk.c0m/files**/onder2**:oek.pdf. Geraadpleegd op 11 april 2008.

Spruijt, E. & Kormos, H. & Burggraaf, C. **81** Steenweg, A. (november 2002). *Het verdeelde kind. Literatuuronderzoek omgang na scheiding.* http://www.kinderbescherming.nl/fbi/include/evi_imagebank/img.asp?src=fl expage&id=178&number=l&type=l&download=1. Geraadpleegd op 14 februari 2008.

Stichting Forensische Mediation. (2005). *Forensische Mediation.* http://www.forensischemediation.nl/. Geraadpleegd op 6 januari 2008.

Stroucken, L. (4 februari 2008). *Jongeren uit eenoudergezin stappen vaker over naar lager schoolniveau.* http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2378-wm.htm?wbc_purpose=basiccijferscijferscijferspublicatiescijfersmethoden. Geraadpleegd op 4 januari 2008.

Vermieij, A. & Wel, J. van der. & Krooneman, P J. (december 2005). *Inventarisatie hulpaanbod bij (echtscheiding en omgang.* http://www.regioplan.nl/gfx/content/Eindrapport%20hulpaanbod%2014%20december%202005.pdf. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Vlot, N. (24 november 2006). *Verhuizen met kinderen; niet zonder gevolgen.* http://www.pedagogiek.n**(2t**/content/artikel.php?contentID=15548isubname= Opvoeding&sectieNR=l&&rubriekID=2. Geraadpleegd op 27 februari 2008.

Weerd, M **81** Kroonemian, P J. (augustus 2004). *Opvoed-, opgroei- en gezinsondersteuning in gemeenten.* http://www.regioplan.nl/gfx/content/Eindrapport-Gezinsondersteuning-20%20augusuts%202004.pdf. Geraadpleegd op 10 april 2008.

Werkgroep alimentatiebeleid. (2002). *Het kind centraal: verantwoordelijkheid blijft.* http://www.emancipatieweb.nl/uploads/526/Eindrapport_werkgroep._aliment atiebeleid.pdf. Geraadpleegd op 15 januari 2008.

CBS- bronnen

Bouman, A.M. (1 juni 2004:a). *Vrouwen na scheiding fors in koopkracht terug.* http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2004/2004-1461-wm.htm. Geraadpleegd op 19 februari 2008.

Bouman, A.M. (2e kwartaal 2004:b). *Bevolkingstrends: Financiële gevolgen van echtscheiding voor man en vrouw.* http://www.cbs.nl/NR**/rclonlyre55/**5B87C475-37DA-40C6-8AD8582807F4648B/0/2004k2bl5p019art.pdf. Geraadpleegd op 19 februari 2008.

Bouman, A.M. (4e kwartaal 2004:c). *Bevolkingstrends: Financiële gevolgen van echtscheiding op de lange termijn.* http://www.cbs.nl/NR/rclonlyres/AA28E3EF-E5AE-4221-BBFI-98609AB246El/0/2004k4bl5p085art.pdf. Geraadpleegd op 19 februari.

CBS. (5 september 2007:a). *Huwelijksontbinding door echtscheiding en door overlijden.* http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37425 NED&D1=0-19&D2=(I-11)-I&VW==T. Geraadpleegd op 19 februari 2008.

CEiS. (9 januari 2008:b). *Aantal stiefgezinnen neemt toe.* http://www.cbs.nl/nl-NLymenu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2(308/2008-2360-wm.htm. Geraadpleegd op 14 januari 2008.

Graaf, A. de. (4e kwartaal 2007). *De ervaringen van kinderen met stiefouders.* http://wv/w.cbs.nl/NR/rdonlyres/61747EFl-DF14-4FEE-823B-AE854E2A61FD/0/2007k4bl5p23art.pdf. Geraadpleegd op 12 april 2008.

Steenbrink, N. & Sprangers, A. (26 juni 2006). *Bij zes op de tien scheidingen kinderen betrokken.* http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2006/2006-1976-wm.htm. Geraadpleegd op 15 december 2007.

Steenhof, L. (7 november 2005). *Echtscheidingskinderen scheiden veel vaker.* http://www.cbs.nl/nl-NIL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2005/2005-1818-wm.htm. Geraadpleegd op 7 april 2008.

Steenhof, L. (4e kwartaal 2007). *Bevolkingstrends: Schatting van het aantal stiefgezinnen.* http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/5B06C827-900F-437E-BD361A8387D2F524/0/2007k4bl5pl9art.pclf. Geraadpleegd op 11 februari 2008.

Bijlagen

Bijlage 1

Enquête over jongeren en de echtscheiding van hun ouders

Enquête over jongeren en de echtscheiding van hun ouders

Naam:
Functie:
Instelling:
Locatie werkplek:

Doel: Controleren of de aanname klopt.

Aanname

Sinds de wet op de jeugdzorg 2005 ligt er een grotere taak bij het Algemeen Maatschappelijk Werk wat betreft jeugdhulpverlening. Jongeren kunnen hier nu ook terecht. Echter, wij zien maar weinig jongeren die hulp vragen bij het verwerken van de vele veranderingen in hun leven. De jongeren die zijn aangemeld zijn meestal doorverwezen, door bijvoorbeeld de school of huisarts. Het valt op bij deze jongeren dat zij allerlei problemen hebben ontwikkeld waar zij in vastlopen. Zowel thuis als op school en met vrienden gaat het niet goed. Na enig doorvragen blijkt dat de ouders in een scheiding zitten of al gescheiden zijn.
Er heerst sterk het vermoeden dat er veel meer jongeren zijn die kampen met problemen door de echtscheiding van hun ouders, maar die op de een of andere manier niet in beeld zijn bij het maatschappelijk werk.

Om deze aanname te kunnen stellen, wordt de juistheid onderzocht door enkele vragen te stellen aan medewerkers van Maatschappelijke Dienstverlening Veluwe en Maatschappelijk Werk de IJsselkring te Doetinchem. Beide zijn instellingen voor het Algemeen Maatschappelijk werk.

Antwoorden kun je onder de vragen zetten en daarna weer opslaan[1]

- Komen er jongeren (13 tot 18 jaar) bij het Maatschappelijk werk die problemen ervaren door de echtscheiding van hun ouders?
  - Medewerker 1: *Ja, we zien ze wel.*
  - Medewerker 2: *Ja.*
  - Medewerker 3: *Ja.*
  - Medewerker 4: *Nee. Er komen wel kinderen die slecht functioneren bijv op school vanwege teveel emotionele chaos in hun leven. Een van de veel voorkomende omgevingsfactoren is dat door schelding en spanningen zijn thuis of in verband met de (deels) afwezige ouder.*
    Waarom komen ze niet? Omdat ze vermoed ik zichzelf wegcijferen omdat wat hun pappa of mamma meemaken al erg genoeg is. Soms gaan ze voor hen (hem/haar) zorgen.
  - Medewerker 5: *Ja.*

- Als je je caseload nagaat van het afgelopen jaar (januari 2007- januari 2008). Uit hoeveel cliënten bestond je caseload en hoeveel van deze jongeren heb je als cliënt gehad?
  - Medewerker 1: *5 cliënten.*
  - Medewerker 2: *4 of 5 jongeren.*
  - Medewerker 3: *Ongeveer 5.*
  - Medewerker 4: *Twee (jongen van 15 en meisje van 18j) belden gestimuleerd door hun omgeving.*
    n.b. als ouders hier komen voor echtscheidlngsproblematiek krijgen ze steeds vaker een plek binnen de gesprekken. Daarbij Is een ondergrens van ongeveer 8 jaar. Officieel worden ze dan als cliënt genoemd bij de systeem,
  - Medewerker 5: *Caseload bestaat in mijn geval uit gemiddeld 32 cliënten. Hoeveel ik in totaal in het jaar heb gehad, kan ik nu niet nagaan.*

[1] Onder de vragen staan de antwoorden van de medewerkers die aan de enquête hebben deelgenomen.

Ik heb In afgelopen jaar 1 jongere In mijn caseload gehad met problemen omtrent de echtscheiding van ouders.

- Als je bedenkt dat er iedeir jaar 36 duizend minderjarige kinderen zijn die een echtscheiding van hun ouders meemaken, waarvan 45% (ca. 16.200 jongeren) tussen de 13 en de 18 jaar oud zijn. Wat vind je dan van het aantal jongeren dat bij jou kwam met scheidingsproblematiek?
  - Medewerker 1; *Te weinig!*
  - Medewerker 2; *Ik weet gewoon zeker dat er heel veel jongeren zijn die onze hulp goed kunnen gebruiken. Het komt alleen nog niet altijd binnen bij ons. Mensen weten de weg nog niet en echtscheiding wordt naar mijn mening zwaar onderschat. Omdat het zoveel voorkomt Is het 'normaar en denken leerkrachten, ouders en familie niet meteen aan hulpverlening terwijl kinderen hier wel erg veel last van kunnen ondervinden.*
  - Medewerker 3: *Minimaal.*
  - Medewerker 4: *De beeldvorming van het AMW, de drempel (wachtlijst) maakt dat ons aanbod niet toegankelijk lijkt. Ook wordt ons werk vraaggericht gestuurd. Vragen van buiten om loyaliteitsgroepen te starten heeft: het steeds afgelegd tegen andere prioriteiten. GGnet[2] heeft wel zo'n groepsaanbod (preventief), maar moet er altijd een psychische indicatie zijn. Positief is dat onze contacten met scholen (buurtnetwerk jeugdhulpverlening 0-12jr en Zorgadviesteam (ZAT van ROC) en jeugdzorg (tot 18 jr)eerder signalen doorspeelt en jongeren beter de weg wijst naar hulp.*
  - Medewerker 5: *Weinig.*

- Wat doet het maatschappelijk werk met jongeren die zich met deze problematiek aanmelden? (Denk aan methodieken)
  - Medewerker 1: *Luisterend oor, contextuele therapie, autonomie bevorderen, sociale vaardigheden aanleren of herschikken. Soms rouwverwerking.*
  - Medewerker 2; *Ik gebruik systeemgerlcht werken. Het maken van een genogram en gezlnsgesprekken het meest.*
    Ook verwerkende methoden. Bijvoorbeeld het schrijven van een brief. Het maken van kaarten waarin de verschillen naar voren komen in regels bij vader en moeder. Tekeningen, opdrachten enz enz.
    Ik vind dat wij ook een signalerende taak hebben. Als ouders zich melden omdat ze willen scheiden. Kunnen wij ook kijken of er kinderen in dat gezin zijn en daar meteen een aanbod voordoen. Bijvoorbeeld d.m.v. groepswerk. Lotgenotencontact vind ik ook belangrijk! Ik ben echt een voorstander van het opzetten van een groep voor kinderen van gescheiden ouders.
  - Medewerker 3: *EPST en kortdurende hulpverlening In hier en nu. Verwijzing naar groep.*
  - Medewerker 4: *Ervaringsgericht werken, taakgericht, door middel van spellen beter uiting geven aan bewuster omgaan met eigen emoties en ze onderkennen.*
    Netwerk gericht (bijv. hulsarts, school, familie,sportclub) en systeem gericht als wenselijk Is.
  - Medewerker 5: *Informeren en adviseren.*
    Begeleiden: Inzichtgevende, steunende- en structureerde gesprekken.
    Ontspanningsoefeningen.
    Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau: spelenderwijs.

- Indien jongeren verwezen worden, waar worden deze jongeren naartoe verwezen?
  - Medewerker 1: *Bureau Jeugdzorg of psycholoog,*
  - Medewerker 2: *De praatpaal in Ermelo.*
  - Medewerker 3: *Soms naar GGnet jong volwassenen. Of psycholoog, haptonomie.*

[2] GGNet is een instelling voor geestelijke gezondheidszorg. GGNet Is opgedeeld in vijf subregio's: Doetinehem, Zutphen, Apeldoorn, Zevenaar en het gebied rond Winterswljk-Groenlo.

- *Medewerker 4: Als problemen dieper zitten , of nader onderzoek wenselijk is op gebied van kindfactoren: naar Bureau Jeugdzorg. Zij kunnen indiceren voor nader onderzoek.*
- Medewerker 5; *Bureau Jeugdzorg eventueel.*
  Over het algemeen is omtrent echtscheiding het AMW voldoende.

Bedankt voor het invullen van deze enquête. Wilt u dit bestand opslaan en terug sturen naar het volgende emailadres;

onderzoekechtscheidina@hotmail.com

Vriendelijke groet,

Joyce Top en Tamara Schippers
Vierdejaars studenten Maatschappelijk Werk en Dienstverlening
Hogeschool Windesheim te Zwolle

Bijlage 2

Casus Maria en Wim

Casus Maria en Wim

Casus Maria en Wim (Teyber,2006)

María en Wim waren nu acht maanden gescheiden. Hun middelste zoon, David van twaalf, ontwikkelde ten tijde van de breuk een ernstig symptoom - een maagzwaar. Maria belde de psychologische kliniek om hulp voor de jongen te vragen nadat hun huisarts had uitgelegd dat een maagzwaar een 'psychosomatische ziekte' is, die ten dele veroorzaakt wordt door emotionele spanningen.

Tijdens de eerste therapiesessie met David en zijn moeder kwam de therapeut te weten dat Maria niet onverdeeld positief stond tegenover Davids verlangen om zijn vader te zien. Maria vertelde hoe ongerust ze was als de kinderen bij hun vader waren. Wim bezat jachtgeweren, en al zaten die achter slot en grendel, Maria was er niet gerust op dat hij goed op de kinderen lette. Ze was bang dat er door zijn ondoordachtzaamheid een ongeluk zou gebeuren.

Hoewel de therapeut wel geloofde dat Maria's bezorgdheid echt was, vroeg ze zich toch af of er niet iets ander achter stak. Er kon een loyaliteitsconflict in het spel zijn. De therapeut besloot het hele gezin bij elkaar te roepen, vader, moeder en de drie kinderen, om te zien hoe de andere gezinsleden op de scheiding reageerden, of de veiligheid van de kinderen wel was gewaarborgd en of haar vermoeder omtrent een loyaliteitsconflict juist was.

Tijdens de tweede sessie bleek dit inderdaad te worden bevestigd. Toen ze de praktijkruimte binnenkwam, viel het haar meteen op hoe de bondgenootschappen in het gezin zich weerspiegelden in de plaatsen waar ze waren gaan zitten. Vader en moeder zaten elk aan een kant van de kamer. Het jongste kind, een meisje, zat naast haar moeder, de oudste zoon naast zijn vader. Midden in de kamer, geen centimeter dichter bij zijn moeder dan bij zijn vader, zat David.

De therapeut begon er meteen over. 'Wie vormen er samen een team bij jullie?' vroeg ze. 'Wie is met wie?' Net als in de meeste gezinnen waar polarisatie heerst, wisten ze dat allemaal precies. Moeder en dochter hoorden bij elkaar, vader en oudste zoon, en David balanceerde in het midden, trachtend aan allebei de kanten tegelijk te staan. Hoewel in veel gezinnen zulke bondgenootschappen of subgroepen van gezinsleden aan te wijzen zijn (bijvoorbeeld de grote kinderen en de kleine kinderen, of de jongens en de meisjes), is zo'n ongevaarlijke verdeling veel minder star dan de splitsing in dít gezin.

Bijlage 3

Casus Jelle en Abe

Casus Jellle en Abe

Ter verduidelijking worden de personages aangeduid met hun voorletter. (N)icole, (E)woud, (C)athy, (P)aul, (3)elle, (A)be en programmamaker dhr. (B)romet.

Bij Ewoud en Nicole thuis:

N Voor Ewoud is het ook heel vervelend dat hij zijn kinderen één keer in de twee weken ziet, en hij wil gewoon meer.

B Hij zou eigenlijk meer willen?

N 3a natuurlijk, ik ook,

B Zou je ze wel helemaal bij je willen hebben eigenlijk?

N Oh ja hoor, maar dat willen we al jaren. Maar zolang de rechtspraak altijd moeder verkiest heb je weinig te willen. Vier jaar geleden hebben we het geprobeerd om ze volledig hier te hebben maar de kinderbescherming kiest moeders kant. Maar we gaan het nu weer een keertje proberen.

B Hoe dan?

N We hebben een advocaat in de arm genomen en die is nu bezig. Wie niet waagt wie niet wint

Bij 3elle thuis:

B 3elle, mag ik je wat vragen? 3ij bent niet mee skiën met je vader en Nicole hè? Hoe komt dat?

3 Nee, omdat papa zegt dat ik alleen maar loop te liegen.

B Hoe zit dat dan?

3 Dat moetje niet aan mij vragen, hij heeft het beslist.

B Hoe ging dat? Vertel eens.

3 Nou, we zaten hier op een zondagochtend en we wilden net gaan eten. Papa belde op en begon heel aardig van hoe mijn schaaktoernooi was gegaan. En toen zei hij daarna dat hij een vervelende mededeling had. Hij zei: "3e mag niet meer mee op skivakantie". Nou ik wou eigenlijk toch al niet mee.

B 3e wilde toch al niet mee? Waarom niet?

3 (Twijfelend) Gewoon omdat ik er geen zin in had.

B Hou je niet van skiën?

3 3a gewoon, ik weet het niet.

Tijdens de skivakantie bij vader:

B 3amrner dat 3elle er niet bij Is hè?

E 3a echt, we missen hem intens... Het kon niet anders. We hebben drie weken geleden afgesproken dat we, ik ben bij zijn moeder binnengevraagd, we zaten aan tafel, en hun moeder zei tegen de kinderen dat het liegen vanaf nu af aan afgelopen was, en dat we nu alleen nog de waarheid spreken. Ik zei dat ik dat goed vond. Helaas heeft 3elle een aantal maanden later zijn woord gebroken. En de consequentie daarvan is dat hij, omdat hij liegt, niet mee mag op vakantie.

B Is dat niet een beetje een zware straf?

E Het is een hele zware straf, alleen hebben we hem zö vaak gewaarschuwd, dat hij niet mag liegen maar de waarheid moet spreken en hij verdraaid alles,, Ik heb hem gezegd dat we een lijn moeten trekken.

Bij 3elle thuis:

B Wat heb je gedaan waardoor je niet mee mocht?

3 Poeh, uhh,... nou volgens hem omdat ik alleen maar liep te liegen enzo. Volgens hem...

B En is dat volgens jou ook zo?

3 Knikt en zegt nee.

B Dus het is helemaal niet waar wat hij zegt?

3 (Duidelijk aan het twijfelen) Half, half...

P Jelle, leg hem nou eens uit wat je ook tegen ons zei, (Nu tegen de camera) Kijk, Jelle is doodsbenauwd voor zijn vader, en dat is de reden waarom hij dingen niet durft te zeggen tegen zijn vader. Het betreft een verhaal met de skivakanties en de email daarover maar zijn vader hoe Jelle over bepaalde zaken dacht. Het gaat in dit verhaal over de keuze van de middelbare school.

B Die mail, wat stond daar dan in?

P Daarin hebben we uitgelegd waarom wij zonder overleg met Ewoud naar scholen zijn geweest om te kijken voor een school voor Jelle- Er stond in dat Jelle had aangeven dat hij dat niet met zijn vader wilde doen, en dat ie tegen ons expliciet had aangegeven dat hij daarover geen communicatie wilde met zijn vader.

B Waarom wou hij dat niet?

P Omdat,... dat moet je aan Jelle vragen.

J Nou gewoon, omdat het hier is en ik wfl het doen met degenen die hier wonen, en omdat de school ook hier ïs. Daarom wil ik het met mama en Paul doen.

Tijdens de skivakantie bij vader:

N Ewoud zou samen met zijn ex een school uitzoeken. En Jelle had dat dus alleen met zijn moeder en haar man gedaan. En volgens zijn moeder wilde Jelle expliciet niet dat Ewoud daarbij zou zijn. Toen wij Jelle daar naar vroegen wilde hij dat Ewoud er wel bij was geweest. En toch was het verhaal blijkbaar niet zo. En als je dan Abe hoort dan blijkt dat Jelle helemaal geen zin had om mee te gaan op vakantie, omdat het toch een kutvakantie zou worden. Dus, dan moet ie lekker niet meegaan!

Bij Jelle thuis:

P Toen Jelle bij zijn vader was heeft Ewoud dat mailtje aan Jelle laten lezen en gevraagd of dat waar was. Toen heeft Jelle tegen zijn vader gezegd dat het niet zo was. Hij is dus bang om dat tegen zijn vader te zeggen. Omdat zijn vader dan kwaad op hem wordt. En omdat hij bang is voor wat er dan zou kunnen gebeuren. We kunnen het nu wel weer aan Jelle gaan vragen, maar hij durft het niet te zeggen omdat hij weet dat het opgenomen wordt, en hij weet dat zijn vader dat te zien krijgt.

Tijdens de skivakantie bij vader:

E Het is echt niet leuk, want we missen Jelle continu, hij hoort er gewoon bij.

B Dus je hebt jezelf dus ook een beetje gestraft eigenlijk?

E Ja tuurlijk, maar op een gegeven moment moet je een lijn trekken en wordt het wit of zwart. Het is gewoon echt niet leuk, klaar, Jelle hoort erbij toen ik Nicole heb ontnnoet, en hij was erbij toen ik haar ten huwelijk vroeg. Jelle hoort gewoon bij het skiën.

B Ga je hem nu niet vervreemden van jou?

E Wat zeg je?

B Ga je hem niet vervreemden van jou door dit soort maatregelen te nemen?

E Tja, de toekomst zal het uitwijzen. Ik hoop dat hij hier gewoon een bepaalde les uittrekt. Maar nu moet ik gewoon een lijn trekken.

Bij Jelle thuis:

P De wijze waarop ze dan nu hebben besloten om hem niet mee te nemen op vakantie is natuurlijk hun goed recht. Als zij vinden dat zij op deze manier bereiken dat Jelle daar eerlijker is op wat voor manier dan ook, dan hoop ik dat. Maar ik heb daar zelf zo mijn twijfels over.

B Dat het een andere oorzaak heeft bedoel je?

P Ja dat heeft gewoon een andere oorzaak. Jelle,,, wou jij met papa naar de middelbare school toe?

J (Schudt heftig nee).
P Ja, daar ben je heel duidelijk in geweest naar ons. En daarom hebben we er dus voor gekozen om het niet te zeggen omdat Jelle vroeg om het nog maar even niet tegen zijn vader te zeggen,

(Moeder wrijft ondertussen over 3elie zijn rug als blijk van steun. Jelle pinkt wat tranen weg.)

B En hoe moet dit nou verder?
3 (Even stil) 3a ik weet het niet. Ik zou het niet weten...
B Maar blijf je nou kwaad op Ewoud of wat denk je?

Tijdens de skivakantie bij vader:
B He Abe, dat gebeurt je niet zo vaak hè, datje enig kind bent?
A (Diepe zucht en vouwt met zijn servet)
B Is dat nou anders?
A Kijkt naar beneden en zegt: Nee.
B Is dat hetzelfde?
A (kijkt nog steeds naar beneden en is druk met zijn servet)
E He, geef eens antwoord.
A (Kijkt op en zegt licht verontwaardigd) Ik zeg toch al nee! Al vragend kijkend naar zijn vader.
B Het is toch wel een beetje anders?
A (mompelt) 3a het is niet echt leuk, maar daar pesten jullie mrj ook mee.
E Wat zeg je? (kan hem niet horen)
A Ik zeg daar pesten jullie mij ook mee.
E Nee? Hoe dan?
A Want: ik wil graag dat hij meegaat Maar hij gaat niet mee, dus jullie pesten mij.
N Nee 3eile wilde zelf niet mee.
A Maar dan pesten jullie mij alsnog.
N Nee, Jelle pest jou.
A Dat zei ik: Dan pest ie mij alsnog. Ik bel Jelle zo nog wel even op. Ik heb hem gisteren toch ook gebeld:
N Jelle ligt nu al op bed.
A Maar mama niet, kan ik mama toch bellen. Die is om half 12 nog op. Want ik ben een keer tegelijk met hun naar bed gegaan.
N Om half 12! Zo laat?

Als Abe terug is van vakantie vliegt hij Jelle weer om de nek. De twee staan twee minuten lang huilend in eikaars armen.

Bijlage 4

Casus Martijn

Casus Martijn

Casus Martijn (Teyber, 2006)

Martijns ouders waren pas gescheiden en samen met zijn moeder en twee jongere zusjes verhuisde hij naar een andere stad. Martijn zat voorin de auto naast zijn moeder, zijn twee zusjes zaten achterin. Toen ze de stad naderden waar ze gingen wonen, greep het vooruitzicht om helemaal opnieuw te moeten beginnen Martijns moeder naar de keel.
Zo klein als hij was, had Martijn al geleerd alert op de zorgen van zijn moeder te reageren. Hij merkte meteen dat ze angstig was, en hij stelde haar gerust dat het allemaal wel goed zou komen. Martijn zei tegen zijn moeder, zoals hij dat zo vaak deed, dat ze een goede moeder was en dat hij zeker wist dat ze wel gauw een goede baan zou vinden. Maar ondanks al zijn geruststellende woorden bleef Martijns moeder in de war, het kostte haar steeds meer moeite om op de drukke autoweg de juiste borden te volgen.

Uit zichzelf pakte Martijn de kaart uit het handschoenen vakje om de weg te zoeken! Hij was pas negen, maar hij kon goed kaartlezen en hij wees zijn moeder de weg.

Bijlage 5

Casus Rianne

Casus Rianne

Casus Rianne (Teyber, 2006)

Na haar scheiding gaat mevrouw De Winter haar dochter haar "beste vriendin' noemen en noemde ze Rianne een 'volmaakt' kind omdat zij zo gevoelig en begrijpend is. Rianne vond dit speciale contact met haar moeder prettig. Ook al wou ze dat haar ouders niet gescheiden waren, het was nu toch gemakkelijker. Rianne en haar moeder bespraken samen alles wat er In mevrouw De Winters leven voorviel. De meeste gesprekken tussen moeder en dochter gingen over mevrouw De Winters afspraakjes. Mevrouw De Winter beschreef de mannen met wie ze uitging en vroeg Rianne of ze het moest uitmaken of niet Mevrouw De Winter vertelde haar dochter ook dat haar vriend had geprobeerd haar te kussen voordat ze hem naar haar gevoel goed genoeg kende. Het duurde niet lang of Rianne vroeg de vriendjes van haar moeder waar zij naartoe gingen, wat zij gingen doen en hoe laat zij thuiskwamen! Mevrouw De Winter lacht om Rianne omdat zij haar zorg prachtig vond, Maar Rianne vond het niet grappig. Ze zat in angst om haar moeder die uit was, Ze bleef bezorgd zitten wachten tot haar moeder thuiskwam, en dan gingen ze samen tot diep in de nacht lachend en giechelend haar moeders liefdesleven bespreken,

Rianne voelde zich volwassen en belangrijk omdat ze met haar moeder over dergelijke aangelegenheden kon praten. Vergeleken daarbij vond ze haar schoolvriendinnetjes onnozel en kinderachtig.

Bijlage 6

Casus Michael

Casus Michael

Casus Michael

Michael en zijn gescheiden moeder Nancy stonden al langer dan een jaar met elkaar op voet van oorlog vanaf het moment dat Michaels vader naar het buitenland was overgeplaatst Toen haar ex-man weg was, kwam de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de drie kinderen op Nancy neen De vader van de kinderen nam ze vaak mee een weekeinde mee naar zijn huis, en in de vakanties maakten ze soms tochtjes met hem. Zo af en toe bevrijd te zijn van de last van het grootbrengen van drie kinderen, terwijl ze daarbij nog een baan had en een parttime opleiding volgde, was Nancy's redding geweest

Maar toen de situatie veranderde door het vertrek van haar ex-man werd Nancy overstelpt door de constante eisen van de opvoeding van haar drie kinderen. Om haar stijgende gevoel van wrevel en depressie tegen te gaan begon Nancy de vijftienjarige Michael meer en meer te belasten met de zorg voor haar dochtertje van zeven en haar zoontje van tien.

Michael werd geacht te koken wanneer zij op avondschool zat Ook belast ze Michael steeds vaker in het weekend met de zorg voor de jongsten omdat ze ook tijd voor zichzelf nodig heeft. Een oppas kon zij niet betalen. Nancy voelde zich schuldig dat de Michael zoveel verantwoordelijkheden gaf. Ze had het gevoel dat ze als moeder tekortschoot, maar haar schuldgevoel hield haar alleen maar vaker weg van huis.

Laura de jongste had verdriet om het verlies van haar vader en nu moest ze haar moeder ook steeds vaker missen. Zij begon te jengelen en te smeken dat haar moeder vaker thuisbleef. Er ontstaat een vicieuze cirkel waarin Nancy zich steeds schuldiger gaat voelen en vaker het huis ontvlucht De tienjarige zoon DonaJd kon het niet verkroppen dat zijn oudste broer de baas over hem speelde. Zij gingen steeds vaker met eikaar op de vuist Nancy had invloed meer op hen.

Michael werd boos op iedereen. Hij nam het zijn moeder kwalijk dat ze zoveel van hem eiste, en Donald en Laura moesten het ontgelden. Maar zijn gevoelens waren ook ambivalent. Het gaf hem ook wel een goed gevoel om de leiding te hebben. Die macht was prettig en hij deed er met moeite afstand van als Nancy thuiskwam. Nancy en Michael begonnen als een getrouwd stel te kibbelen over wie er de baas was in huis, De jongens vochten er op los en Laura barstte in snikken uit Het was duidelijk dat niemand meer het gezag had in het gezin.

Eenmaal zover kon Nancy er niet meer tegen. Ze belt de psychologische kliniek om hulp te vragen bij de opvoeding van haar'onhandelbare' tienerzoon.

Bijlage 7

Interview drieluik over ouderverstoting

Interview drieluik over ouderverstoting

Peter(vader)

[… Als mijn kinderen nu foto's zien van vroeger uit de tijd dat er omgang was concluderen ze: "Zie je wel, ik had het wél naar mijn zin bij je../' Ik geloof niet dat de hele situatie me iets positiefs opgeleverd heeft. Het is een negatieve levenservaring.
Het is een aantasting van je gezondheid, ook de fysieke. Ik ben een half jaar overspannen geweest. Ik kon dus ook een halfjaar niet meer functioneren op mijn werk. Voor mijn doen was dat erg lang. Leren huilen heb ik wel, Dat komt vaak 's nachts. Ik lag er dikwijls wakker van. Misschien ben ik milder geworden, heb ik leren relativeren, maar ja dat is iets wat iedereen een beetje meemaakt die ouder wordt. Overigens ben ik toch altijd wel iemand gebleven die zich vastbijt in onrecht. Ik heb ook besloten nooit meer kinderen te krijgen, hoewel mijn partner wel wilde. Ik moet er niet aan denken. Zoiets maak je één keer mee en dan wil je niet meer. Ik zou weer worden geconfronteerd met zelfs maar een splintertje van die gevoelens van angst en wantrouwden. Dat nooit meer.] p. 23,

Eily (moeder)

[… Het is jammer dat het is gegaan zoals het is gegaan. Hij had meer moeten knokken voor zijn huwelijk. Meer positieve steun had mij goed gedaan. Als ik mijn kinderen naar hem had moeten laten gaan, dan hadden ze me moeten dwingen. En misschien was deze enige mogelijkheid ook de beste geweest. Nu hebben ze het er eigenlijk bij laten zitten bij de kinderbescherming.
Pas sprak ik nog een moeder die ongeveer hetzelfde van plan was. Ik zei: "Doe niet zo dom, want je krijgt er later spijt van". Niet dat ik ergens spijt van heb of me schuldig voel, Maar het had, achteraf bekeken, anders gekund. Als ze me hadden gedwongen was ik akkoord gegaan. Onder protest,] p. 29.

Ans (dochter)

[… Zelf zeg ik nog steeds mama en Peter; ik noem hem nog steeds geen papa. Dat is zo lang niet geweest, ik kan het nog niet over mijn lippen krijgen. Dat is het trieste gat, De essentie van dat gemis, is het missen van de natuurlijke band tussen ouder en kind. Een verbond zonder woorden waarin je elkaar aanvoelt. Waar je een keer ruzie kunt maken, kribbig kunt worden, een misser kunt maken en zeker weet dat de ander niet weggaat. Een bloedband dus eigenlijk. Nü moet ik meer op mijn hoede zijn en mijn vader helemaal. Zeker mijn vader is bang wat te verliezen, hij is kwetsbaarder. Voor hem, als ouder die zich verantwoordelijk voelt en al begreep wat ouderschap was voordat ik begreep wat een ouder is, is het helemaal moeilijk. Die onvoorwaardelijke verantwoordelijkheid die hij voor zijn kinderen voelde is geblokkeerd. Dat is ook voor mij een gemis. De natuurlijke weg is afgesloten, afgehakt, de geestelijke navel met mijn vader is in de klem gezet ten bate van die andere opslokkende liefde.]

Bijlage 8

Interview Bureau Jeugdzorg

Interview Bureau Jeugdzorg

Naam: Medewerker M.
Functie: Medewerker Aanmeldpunt en CrisisinterventieTeam
Instelling: Bureau Jeugdzorg Overijssel

Doel: Controleren of de aanname klopt.

Aanname

Sinds de wet op de jeugdzorg 2005 ligt er een grotere taak bij het Algemeen Maatschappelijk Werk wat betreft jeugdhulpverlening. Jongeren kunnen hier nu ook terecht. Echter, wij zien maar weinig jongeren die hulp vragen bij het verwerken van de vele veranderingen in hun leven. De jongeren die zijn aangemeld worden meestal doorverwezen, bijvoorbeeld door school of huisarts» Het valt op bij deze jongeren dat zij allerlei problemen hebben ontwikkeld waar zij in vastlopen. Zowel thuis als op school en met vrienden gaat het niet goed. Na enig doorvragen blijkt dat de ouders in een scheiding zitten of al gescheiden zijn.
Er heerst sterk het vermoeden dat er veel meer jongeren zijn die kampen met problemen door de echtscheiding van hun ouders, maar die op de een of andere manier niet in beeld zijn bij het maatschappelijk werk.

Om deze aanname te kunnen stellen, wordt de juistheid onderzocht door drie vragen aan Bureau Jeugdzorg voor te leggen.

- *Komen er jongeren (13 tot 18 jaar) bij Bureau Jeugdzorg die problemen ervaren door de echtscheiding van hun ouders?*
  Nee, niet met die vraag. Vanuit Bureau jeugdzorg wordt er namelijk geen hulp geboden voor deze jongeren. Als dit alleen de hulpvraag is worden jongeren verwezen naar het algemeen maatschappelijk werk. Daar zijn gespreksgroepen voor jongeren van gescheiden ouders. Vaak zie je wel dat er problemen zijn ontstaan door de scheiding. Maar specifieke hulp voor deze specifieke vraag geeft Bureau jeugdzorg niet.

- *Wat doet Bureau Jeugdzorg met jongeren die zich met deze problematiek aanmelden?*
  verwijzen naar het algemeen maatschappelijk werk. Daar zijn de gesprekgroepen voor jongeren van gescheiden ouders. Deze waren eerst bij Bureau jeugdzorg Overijssel maar dit werd niet meer gefinancierd door de provincie en zijn naar het algemeen maatschappelijk werk gaan.

- *Waar worden deze jongeren naartoe verwezen?*
  AMW, een voorliggende voorziening.

Bijlage 9

Analyse van de vijf functies

Analyse van de vijf functies

Informatiefunctie

- 84% van de gemeenten[1] hebben schriftelijk vastgelegd dat voorzieningen een taak hebben m.b.t. de informatiefunctie.
- 68% van de gemeenten geven de taak aan het consultatiebureau.
  65% van de gemeenten geven deze taak aan de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen.
  Op plaats drie staat het Algemeen maatschappelijk werk. 51% van de gemeenten hebben afgesproken dat het Algemeen maatschappelijk werk hierin een taak heeft.
- 36% van de gemeenten hebben afspraken gemaakt over de prestaties die door het Algemeen maatschappelijk werk geleverd moeten worden m.b.t. de informatiefunctie.

Signaleringsfunctie

- 87% van de gemeenten hebben schriftelijk vastgelegd dat voorzieningen een taak hebben m.b.t. de signaleringsfunctie.
- 71% van deze gemeenten geven het consultatiebureau een taak m.b.t. signaleringsfunctie.
  67% van de gemeenten geven de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen de taak.
  Na de leerplichthandhaving 55% en de peuterspeelzalen 51%, geven 50% van de gemeenten deze taak aan het Algemeen maatschappelijk werk.
- 24% van deze gemeenten geven het Algemeen maatschappelijk werk een specifiek budget voor de signaleringsfunctie.
- 28% van de gemeenten hebben met hen afspraken gemaakt m.b.t. prestaties op het gebied van signalering. 32% van de gemeenten willen rapportages zien over de prestaties van het Algemeen maatschappelijk werk op het gebied van signalering.

Toegangsfunctie

- 76% van de gemeenten hebben schriftelijk vastgelegd dat voorzieningen een taak hebben m.b.t. toeleidingsfunctie.
- 52% van de gemeenten geven deze taak aan het consultatiebureau.
  51% geven deze taak aan de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen.
  Op de derde plek komt het Algemeen maatschappelijk werk. 47% van de gemeenten geven het Algemeen maatschappelijk werk de toeleidingsfunctie.
- 65% van de gemeenten hebben een specifiek budget voor de toeleidingsfunctie.
  Na het consultatiebureau 32% en de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen 26%, komt het Algemeen maatschappelijk werk.
  19% van de gemeenten hebben een budget voor het Algemeen maatschappelijk werk m.b.t. de toeleidingsfunctie.
- 22% van de gemeenten hebben met het Algemeen maatschappelijk werk afspraken gemaakt m.b.t. prestaties op het gebied van toeleiding.

Pedagogischehulpfunctle

- 74% van de gemeenten hebben schriftelijk vastgelegd dat voorzieningen een taak hebben m.b.t. de pedagogischehulpfunctie.
- Wederom krijgt het consultatiebureau 51% en de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen 44% deze taak het vaakst toebedeeld.
  Op de derde plek komt het Algemeen maatschappelijk werk. 41% van de gemeenten geven de pedagogischehulpfunctie aan het Algemeen maatschappelijk werk.
- 62% van de gemeenten hebben een specifiek budget voor deze functie. Het consultatiebureau (36%) en de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen (30%) krijgen het vaakst een budget.

[1] Klein, middel en grote gemeenten.

22% van deze gemeenten hebben een specifiek budget bestemd voor het Algemeen maatschappelijk werk.

- 26% van de gemeenten hebben afspraken met het consultatiebureau m.b.t. prestaties die geleverd moeten worden. En 22% van de gemeenten hebben zo'n afspraak met de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen. Op de derde plek staat het Algemeen maatschappelijk werk.

  22% van de gemeentes verwachten prestaties m.b.t. de pedagogische-hulpfunctie.

Coördinatiefunctie

- 44% van de gemeenten hebben schriftelijk vastgelegd dat voorzieningen een taak hebben m.b.t. de coördinatiefunctie,,
- Het Algemeen maatschappelijk werk staat bovenaan. 23% van deze gemeenten hebben vastgelegd dat zij de taak hebben de zorg voor gezinnen met meerdere problemen te coördineren. Qua percentage staan zij ver boven de andere voorzieningen. De Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen staan op 13% evenals de leerplichthandhaving en Bureau jeugdzorg.
- Slechts 35% van de gemeenten hebben een specifiek budget voor het uitvoeren van de coördinatietaak. 11% van deze gemeenten geeft dit budget het Algemeen maatschappelijk werk. Het staat daarmee ruim boven het consultatiebureau (6%) en de Jeugdgezondheidszorg 4-12 jarigen (6%).
- Slechts 28% van de gemeenten hebben afspraken gemaakt over prestaties die geleverd moeten worden bij het uitvoeren van de coördinatietaak. Het Algemeen maatschappelijk werk staat bovenaan. 11% van de gemeenten verwachten prestaties van het Algemeen maatschappelijk werk. Leerplichthandhaving komt: daaronder met 7% van de gemeenten.

Bijlage 10

Email KIES-Coach

Email KIES-Coach

Voor het onderzoek is het van belang om te weten hoe KIEES gefinancierd wordt. Aangezien dat niet op de site is vermeld, is er contact opgenomen met mevrouw de Kort. Hieronder staat de e-mail die mevrouw de Kort heeft teruggestuurd.

E-mail:

Hallo Tamara,

WSNS-verbanden, schoolbesturen, maatschappelijk werk, GGD's kunnen subsidie aanvragen bij de gemeente voor KIES, uit het potje preventief jeugdbeleid'. Deze organisaties huren dan KIES-Coaches in of laten intern mensen trainen tot KIES-Coach. Zo worden de KIES-Coaches betaald en kost het de ouders niets, zodat het voor alle kinderen mogelijk is. Veel succes met je scriptie. Fijn als je ook verwijst naar onze website www.kiesinfo.com.

Vriendelijke groet,
Maaike de Kort

1

Bijlage 11

Email Zandkastelenprogramma

Email Zandkastelenprogramma

Voor het onderzoek is het van belang om te weten of Zandkastelen alleen door Bureau Lianne van Lith wordt aangeboden en hoe de cursus wordt gefinancierd. Hieronder staat de e-mail die mevrouw van Lith heeft teruggestuurd.

E-mail:

Goedemorgen Tamara,

Wat goed dat jullie een scriptie maken over echtscheiding en preventieve programma's. Er kan niet genoeg aandacht aan worden besteed.
Het klopt dat Lianne van Lith en ondergetekende de enige in Nederland zijn die trainers mogen opleiden en de licentie hebben voor het Zandkastelenprogramma. Het is een geregistreerd programma.
In een twee daagse training leiden wij mensen tot Zandkasteelcoach op, die daarna zelfstandig het programma kunnen en miogen voeren.
Deelnemers betalen het cursusgeld inderdaad zelf. Meer informatie kun je ook vinden op www.zandkastelen.nl,, Uiteraard kun je ons ook mailen als je meer vragen hebt.

Met vriendelijke groet,

Lianne van Lith - Bureau Lianne van Lith - Alkmaar
Marjon de Vroomen - Settlement Echtscheidingspraktijk - Papendrecht

Bijlage 12

Methode van onderzoek

Methode van onderzoek

Inleiding

Om te kunnen stellen wat de behoeften van jongeren van gescheiden ouders zijn is ervoor gekozen om deze behoeften te onderzoeken. In de komende paragrafen is beschreven wat voor soort onderzoek het is, welk onderzoekstype is gebruikt, hoe de onderzoeksopzet is bepaald, voor welke onderzoekspopulatie is gekozen, welke dataverzamelingsmethoden zijn gebruikt en op welke manier de interviews worden afgenomen.

Kwalitatief onderzoek

Kwalitatief onderzoek wordt in het boek van Baarda, De Goede en Teunissen (2005) beschreven als een onderzoek waarbij je overwegend gebruik maakt van gegevens van kwalitatieve aard en dat als doel heeft onderzoekproblemen in of van situaties, gebeurtenissen en personen te beschrijven en te interpreteren. Kwalitatieve gegevens hebben betrekking op de aard, de waarde en de eigenschappen, dus op de 'kwaliteiten' van het onderzochte verschijnsel en niet op de kwantiteiten zoals: de hoeveelheid, de omvang, de frequentie of de mate van voorkomen van iets of iemand.

In de probleemstelling wordt geconstateerd dat er veel nadelige gevolgen zijn voor jongeren van gescheiden ouders en dat het aantal jongeren dat een echtscheiding meemaakt met de jaren toeneemt. Echter deze jongeren worden in beperkte mate bij het Algemeen maatschappelijk werk gesignaleerd. Er wordt onderzocht wat de behoeften zijn van jongeren (tussen de twaalf en de achttien jaar) met betrekking tot de hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk. Er wordt geprobeerd zicht te krijgen op de beeldvorming van jongeren over het Algemeen maatschappelijk werk en hoe dit de gang naar de hulpverlening beïnvloeden.

De behoeften van jongeren staan in het onderzoek centraal. In de eerste instantie leek het belangrijk om zoveel mogelijk mensen te benaderen om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag. Een enquête was daarbij voor de hand liggend. Bij het formuleren van de (overwegend) gesloten vragen bleek al snel dat dit niet de gewenste antwoorden zou opleveren voor het onderzoek. Door gebruik te maken van interviews ontstaat er zicht op de aard, de waarde, en de factoren die de gang van echtscheidingsjongeren naar het Algemeen maatschappelijk werk beïnvloedt.

Onderzoekstype

In een beschrijvend onderzoek kan nadrukkelijk het gezichtspunt of de visie van de betrokkenen zelf worden beschreven. EJaarda e.a. leggen uit dat het gaat om de beschrijving en inventarisatie van gevoelens, belevingen en ervaringen van een persoon of groep van personen.
Dat sluit prima aan bij de onderzoeksvraag, namelijk onderzoeken wat de behoeften en beleving van jongeren zijn tijdens en na de echtscheiding van hun ouders. Kenmerkend is dat de perspectieven van de jongeren op eenzelfde gebeurtenis sterk kunnen verschillen. Het is belangrijk dat de verschillende visies van de jongeren onderzocht en beschreven worden. In het onderzoek wordt er gestreefd naar een zo betrouwbaar mogelijke weergave van de situatie van de verschillende betrokkenen. Het is belangrijk dat de werkelijkheid, zoals de betrokkenen die ervaren, juist wordt beschreven. In het onderzoek wordt vastgesteld wat de behoeften en beleving van de echtscheidingsjongeren zijn en hoe dit de gang naar het Algemeen maatschappelijk werk beïnvloedt.

Naast het kwalitatief beschrijvend onderzoek wordt de aanname uit hoofdstuk één getoetst. Er wordt gesteld dat er binnen het Algemeen maatschappelijk werk weinig

aanmeldingen binnenkomen van jongeren die kampen met echtscheidings-problematiek. Om dit vermoeden te toetsen wordt er gebruik gemaakt van een toetsingsonderzoek. Aan de hand van een enquête, die naar een aantal maatschappelijk werkers van twee verschillende instellingen is gestuurd, wordt onderzocht of de aanname overeenstemt met de informatie die is opgedaan tijdens de jaarstage van het derde schooljaar.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is een kwalitatieve survey. Dit houdt in dat opvattingen en betekenissen, die mensen aan iets of iemand toekennen en gedragingen van personen of groepen, onder zo natuurlijk mogelijke omstandigheden beschreven worden. *\
In het onderzoek wordt er niet tot een enkele casus beperkt, maar er wordt gekeken naar een groter aantal onderzoekseenheden zoals: locatie, situatie en groep. De doelgroep van het onderzoek betreft jongeren tussen de twaalf en de achttien jaar (groep), die een echtscheiding hebben meegemaakt (situatie) en hoe zij omgaan met de mogelijkheid tot hulpverlening bij het Algemeen maatschappelijk werk (locatie).
De dataverzameling bij een kwalitatieve survey is over het algemeen ongestructureerd of semi-gestructureerd. Er wordt gebruik gemaakt van een topiclijst wat maakt dat de dataverzameling semii-gestructureerd is. Alleen met vragen met open antwoordmogelijkheden wordt er een goed beeld gevormd van het onderzoeksprobleem.

Onderzoekspopulatie

Om het veldonderzoek uit te voeren is gekozen voor de populatie jongeren die een echtscheiding hebben meegemaakt tussen hun twaalfde en achttiende jaar. Echter, voor het interview zijn er studenten tussen de twintig en de dertig jaar oud geselecteerd, omdat het vermoeden bestaat dat deze doelgroep een groter reflectief vermogen heeft dan jongeren tussen de twaalf en achttien jaar oud die de echtscheiding (pas) hebben meegemaakt. Om hen te bereiken worden er oproepbriieven door alle gebouwen van de Hogeschool Windesheim opgehangen, omdat ervan uitgegaan wordt dat de meeste studenten zich in deze leeftijdscategorie bevinden.

Voor het oproepen van studenten wordt er gebruik gemaakt van een niet gerichte selectie van respondenten. Uit een nog onbekende populatie van respondenten wordt er een open interview afgenomen, waarbij de respondenten aan kunnen geven wat hun behoeften zijn ten aanzien van de hulpverlening rondom echtscheiding en het Algemeen maatschappelijk werk.

Dataverzamelingsmethoden

De onderzoeksvraag luidt: wat zijn de behoeften van jongeren (tussen de twaalf - achttien jaar) van gescheiden ouders, met betrekking tot hulpverlening vanuit het Algemeen maatschappelijk werk? Deze onderzoeksvraag bevat een aantal begrippen. Sommige begrippen vragen om een nadere uitleg.

Begrippen

<u>Jongeren</u>
- Personen van jeugdige leeftijd;
- Personen tussen de twaalf en de achttien jaar oud;
- Jongens en meisjes.

<u>Gescheiden ouders</u>
- Een vader en moeder die wettelijk niet meer zijn gehuwd;

- Ontbinding van het huwelijk door rechterlijk vonnis.

Behoeften met betrekking tot hulpverlening

- Datgene wat de jongere nodig heeft van gevestigde professionele hulpverleningsorganisaties.

Algemeen maatschappelijk werk

- Een eerstelijns organisatie;
- Professionele non-proflt organisatie;
- Gefinancierd door de gemeente;
- De missie van het Algemeen maatschappelijk werk is het bevorderen dat mensen in onze samenleving tot hun recht komen, als mens en als burger. Maatschappelijk werkers streven ernaar dèft mensen zich in wisselwerking met hun sociale omgeving zo goed mogelijk kunnen ontplooien, naar hun eigen aard, behoeften en opvattingen en dat ze rekening houden met anderen met wie zij samenleven (Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers, 2006).

Betrouwbaarheid en validiteit

In de klassieke zin wordt betrouwbaarheid gedefinieerd als de mate waarin metingen onafhankelijk zijn van toeval. Naarmate de verschillen kleiner zijn is de meting betrouwbaarder. Echter bij kwalitatief onderzoek is dit niet automatisch een pluspunt. Het is belangrijk om open te staan voor onverwachte gebeurtenissen en niet te werken met sterk voorgestructureerde instrumenten. Er zullen onverwachte antwoorden komen waar op ingespeeld kan worden.
Toch moeten de onderzoeksconclusies controleerbaar en inzichtelijk zijn. Om dit te bewerkstelligen wordt er gebruik gemaakt van een bandrecorder. Het voordeel hiervan is dat interviews opnieuw beluisterd kunnen worden. Dit maakt de analyse betrouwbaar en controleerbaar. Naderhand worden de interviews uitgewerkt en schriftelijk vastgelegd. Dit maakt het veldonderzoek inzichtelijk.
Tijdens de interviews is er peer-debriefing toegepast. Dat houdt in dat beide onderzoekers aanwezig zijn. Eén van hen neemt altijd een observerende rol aan. Dit maakt dat er controle is op de kwaliteit van het interview. De observator maakt tijdens het interview veldnotities. Het voordeel is dat er direct getoetst wordt of er een antwoord is gegeven op de vraag.

Validiteit heeft te maken met de juistheid van de onderzoeksbevindingen. Het gaat daarbij om de vraag in hoeverre de onderzoeksbevindingen een goede weergave vormen van datgene wat zich feitelijk in de praktijk afspeelt. Om te controleren of de onderzoeksbevindingen met de werkelijkheid overeenstemmen wordt er gebruik gemaakt van member-checking. Hierbij worden de onderzoeksconclusies ter controle aan de respondenten voorgelegd.

Manier van interviewen

Het interview is een gedeeltelijk gestructureerd interview. Dit houdt in dat er gewerkt wordt met de topiclijst waarin onderwerpen staan die besproken moeten worden. Daarnaast wordt er ook een bepaalde vraagvolgorde gehanteerd. Omdat er sprake is van specifieke topics is het belangrijk om op die punten te focussen. Dit maakt het interview minder breed, ook wel een focused interview genoemd.

Introductie van het interview

Omdat het interview een sterk privé-karakter heeft is het van belang dat de respondenten al tijdens de werving geïnformeerd worden over het onderzoek. Dit houdt in dat er uitleg gegeven wordt over het doel van het onderzoek en welke werkwijze er wordt gehanteerd. Dit wordt gedaan door middel van een oproepbrief. Tijdens de aanmelding van de respondenten wordt er, door middel van een standaard emailbericht, duidelijk gemaakt dat er discreet m€it de informatie van de respondenten wordt omgegaan.

Bij aanvang van het interview wordt met de respondent afgesproken dat de interviews anoniem blijven. Ook wordt er toestemming gevraagd om het interview op te nemen op de bandrecorder.

Volgorde van topics

Bij het opstellen van de topiclijst wordt er gekeken of de volgorde "psychologisch' is, dat wil zeggen door de beoogde respondenten als logisch wordt ervaren. Omdat het onderwerp een sterk privé-karakter heeft worden er eerst makkelijke en daarna pas moeilijke vragen gesteld. In het begin is het verstandig om met de vragen over persoonsgegevens als geboortejaar, leeftijd bij de echtscheiding van de ouders en omgangsregeling te beginnen. Deze feitelijke vragen zijn gemakkelijk te stellen en de respondent kan ze meestal betrekkelijk gemakkelijk beantwoorden.

Bijlage 13

Interviewvragen

Interviewvragen

Doel: Onderzoeken wat de beeldvorming van jongeren is over het Algemeen Maatschappelijk Werk en hoe dit de gang naar het Maatschappelijk Werk beïnvloed.

Datum :
Naam geïnterviewde :
Geboortedatum :
Leeftijd bij scheiding :

1 Had je een omgangsregeling?

2 Welke gebeurtenissen tijdens en na de echtscheiding van je ouders hebben impact op jou gehad?

3 We hebben het net over de impact van de scheiding op jouw leven gehad. Als je de zwaarte van die impact aangeeft op een schaal van 1 tot 10. 1= niet zwaar en 10=heel zwaar. Welk cijfer geef jij die impact?

4 Wat zegt: dit getal over jouw manier om met die impact om te gaan?

5 Uit vele onderzoeken blijkt dat de echtscheiding van hun ouders een grote impact heeft op jongeren. Jongeren moeten de vele veranderingen in hun leven verwerken. Hoe en bij wie uit jouw sociale netwerk kon jij steun vinden?

6 Welke vragen of moeilijkheden had jij waarin je niet gesteund kon worden door de mensen in jouw sociale netwerk?
Hoe komit het dat jij niet werd of kon worden gesteund?

7 Heb je hulpverlening gehad tijdens of na de scheiding van je ouders? Zo ja, waar?

8 Indien nee: Was je in de periode dat je ouders gingen scheiden bewust van de hulpverleningsmogelijkheden?
Hoe komt het dat je je wél of niet bewust was van de hulpverleningsmogelijkheden?

9: Indien geen hulpverlening bij het AMW: Was je in de periode dat je ouders scheidden bekend met hulpverlening vanuit het Algemeen Maatschappelijk Werk?
Hoe komt het dat je je wél of niet bewust was van het aanbod van het Algemeen Maatschappelijk Werk?

10 Wat is jouw mening over het aangaan van een hulpverleningsgesprek(ken)?

11 Had je hulpverlening aangenomen als je bewust was van die mogelijkheid?

12 Waren er drempels die jou belemmerden om hulp te zoeken? Zo ja: Welke drempels?

13 Hoe ziet de ideale hulpverlening aan jou eruit?

Bijlage 14

Overzicht antwoorden op het veldonderzoek

Overzicht antwoorden op het veldonderzoek

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van Microsoft Excel. Hierin staan de gegevens van het veldonderzoek uitgewerkt.

Screenshot 1

E j . J F j__G J K L M N O .....P.....
K g K F ü ïïî B totdat

Trefwoorden

Vraag één
Omgangsregeling.
$
"7
--'«"j
"E"i
' ïö" 1
T j

i Oudere besloten Co-ouderschap
; Kon er een eigen invulling aan geven
Er is/ was een omgangsregeling

Voonpiek:
; Voonpiek. bij moeder
Waonptek bij vader
; Voonpiek bij beide ouders

I Opvallend m.b.t. het onderwerp
Vöonptefc bij modder door boosheid naar vader {schuldrge. veroorzaker}

16' 'l
J 7 j
ÏB i Vraag tw*e
ï9] Gebeurtenissen.
20 l
"¿2 'j
•'2a'j
¿4 !
' 25 j
2B'l
'"¿7"!
29 ;
29 :
"3ö"i
3Ï ;
'¿¿"1
33 i
••'34":
"¿5";
"3b":
'Ö7'i
'38"!
39 J
40J Vraag drie
4f j Zwaarle van impact.
42 i 10 = zwaar. 1 = niet zwa
'43";
'44 ':
'45":
"'46'":
- ·"'"'^
'40 'l

Uiteenvallen van het gezin
Nieuwe partner van ouden», (inpikken plek eigen ouder)
Het moment van scheiden, (niet willen zien aankomen)
Ouder vreemdgegaan tïfdens huwelijk
Ruzies tussen de ouders/ vertellen hoe slecht de ander is
Vertrouwen in ouder verloren (vreemdgaan, beloften verbreken}
Verdriet wat scheiding veroorzaakt bij andere Familieleden
Boodschapper tussen ouders {koeriersdienst}
Gevoel schuldig te zijn aan scheiding
Veel heen en weer moeten refeen
Gemis van ouder [feestdagen)
Verhiraen
Verantwoordelijkheid nemen voor zorg en huishouden
Vader niet meer zien (3 jaar)
Halfzusje erbij
Vader moeten aanspreken m.b.t. financiering studiekosten
Slechte schoolprestaties (evt. blijven zitten]
Fysteke en lichamelijke uitlaatklep van ouders zijn
Familieleden ook gescheiden
Mediabernoeienis, iedereen wist van de scheiding

Acht
Zeven
Negen
mmmi
Vijf
Tien
Vier

Screenshot 2

j Vraag vier Ffeaibei omgaan met schöidíngi' aanpassen aan situatie [kameleon]
1 Manier omgaan met impat Zichzelf wegcijferen (soms om ouder te ontlasten)
Zorg overnemen (huishouden en gezinsleden]
Heel zwaar, totaal niet weten hoe ermee om te gaan
Kant van één ouder Kiezen [emotionele steun en verdedigen}
Negatieve aspecten ombuigen naar positieve aspecten (sterker worden)
Oepressret na scheiding van ouders
Ontwikkelen stoornis (eten/angst)
§7 Kwaadheid naar vader, 'schuldige*
: Kwaadheid naar vriendin van vader
Afwachtende houding aannemen
rïi" : Sterk willen blijven (grenzen overschrijden)
Niet praten over de scheiding
| 62 : Opstandig zijn
| 63 Proberen grip te krijgen op scheiding door eigen conclusies te trekken
i B4 Emoties opschrijven in dagboek
f'W
lis'
| B7 **Viaag vqf** Broerfs) entoï 2us[senj
Steun uit sociale netwerk. Praten en dingen ondernemen met (goede] vriend(innen]en
f'"Ö" Ouder)»
ï® ! Herkenning vinden bij vriend(in]/en (ook scheidingsproblemen]
l' 7D Docenten/ vertrouwenspersoon op school
: Eerst bij moeder maar dat verliep steeds slechter
| 73 Partner
l' "74' \ Ouders van vriend/en (voorbeeldvaders)
FanÉfeJeden van oudeis [tante)
: Opa en oma
r ? 7 '
| 78 **: Opvallend m.b.t. het onderwerp**
i 78 Later pas mee partner* famiiiefvrienden erover kunnen praten
r«r
D L
ij 82 **Vraag zes** : Geen ruimte ervaren voor gevoelens en gedachten
f ¥' **Geen steun uit sociale n*f** **Gebrek** aan aandacht
\ ë4 **[vragen en moeilijkheden)** Graag ouder(s) tevreden willen houden
? "85" Afkeuren van moeders handelen (m.b.t. vreemdgaan vader].
IK Afkeuren van vreemdgaan vader.
\ 87 Gebrek aan regels en sturing van ouder(s) {gemis van grenzen^voorliehting)
| 88 Geheim houden dat ouder nieuwe partner heeft
Het gevosï altijd één van |e ouders teleur te stellen (vieren van feestdagen)
Angsten in relatie met eigen partner
Oorzaak van de scheiding onbekend
i 52 Moeite om mensen te vertrouwen
\ 93 Angst dat er onverwerkte problemen terugkomen
! 94

Screenshot 3

95 **i** **Ooreaal;,: Niet ervaren van steun**
36 **i** Zelf niet veel kunnen of willen vertellen/ problemen verzwakken
97 **i** Dueters teveel met zichzelf bezig
Gebrek aan voorstellingsvermogen en begrip bij uriend(innen)en
Tijd nodig om vertrouwen in vader/ moeder terug te winnen
i o Bang om ouder(s) te kwetsen
toi ' iSeen openheid om te praten over de scheiding Cbirmen gezin)
W' Loyaal aan (beide) ouders willen zijn
A3" Dutter praatte negatief over andere ouder
School geen aandacht voor echtseheidingsproblematiek
ÎG5 Beklemmende relatie met moeder (door angst dochter ook kwijt te rakenJ
toé Anderen hoeven niet van de scheiding van ouders te weten.
"m" Vader zoekt geen contact
ÏÖ8 1

fIO **Vraag zeven** **Hulpverlening tijdens de scheiding**
til **Hulpverlening gehad?** Psycholoog
1Ï2 Tijdens de scheiding geen hulpverlening gehad
fO

"w" **Hulpverlening na de scheiding**
"*"' Huisarts fais veratjzef}
School als verwijzer
ïtë
1Î7 Psycholoog bij een instelling
iié Maatschappelijk werk
"m" Schoolpsycholoog
"tz'rj" Onafhankelijke psuchöloog
tat Psychiatrie
Ï22 GGZ*stelling. . . . .
123"
124 **Nooit hulpverlening gehad**
125'

Ï2B" **Opvattend m.bx het onderwerp»**
Ï2?" Slechte ervaringen met hulpverlening (onbegrip van hulpverlener)
"m HV hielp niet
123 Ouders willen opname in GGZ-instelling
'W
131

I'a" **; Vraag acht** **Bewust van huipuerleningsmogelijfcheden**
134 **; Bewust van HV-mogelijkh** Niet bewust
135 Welbewust
136

Ï37 **Hoe komt dat?**
138 Door jonge leeftijd geen zicht op sociale kaart
133" Hulpverlening niet ter sprake gekomen
M Vel bewust door sociale netwerk.
141

Opvallend m.b.t. het onderwerp
143 School besteedde geen aandacht aan hulpverlening
144
145

1 1 1 1 6
1 1 1 I I B
1 1 4
1 : 1 : 3
1 1 1 3
: \ 1 i 2
\ i i I I ; **: t**

lllllllllllllllllllJlllllllllllilil

1 1 1 1 1 1 1 1 12
1 1 1 I i i 6
! j j i D
1 2 1 1 7
1 : ! 1 ; **1 2**
1 i j : ! 1
iiiiiïiiiliiiii;iiiiii^
1 1 1 f B
1 1 1 **3**
1 2
1 1 1 **t** I 1 S
WËÊËIIËÊÏÊËiÊÊSÊÊ
1 S 1 1 1 1 1 7
1 1 1 1 6
1 1 I i i 5

l!!lï!!!!!l!i;li!il!!iil;l

Screenshot 4

;J46 **i Vraag negen**
i 147 **Bewast van het AMV?**
! Ï4ë'**i**
Ü43 !
! 15u **i**
\W)
! 152 **I**
I 1531
f ï s ï l
\m'
! isë
! Ï57 i
i 156 **J Vraag tien**
; 159 **j Mening aangaan HV.**
i'ïa'''**i**
I'iSÏ":
j 162 i
i'tsa":
JIfrH
j 165 !
JÏBG j
j'i?"!
Vraag elf
;ïè9 **1 HV aangenomen?**
!W;
i f l ï **I**
! 172 !
(Wl
I f74 **Vraag twaalf**
\W **Drempels *m.b.t.* HV.**
! f76
; '177'
i W
! 179
I 181
i 183 !
I 184!

I 166 **j Vraag dertien**
i 187 **j Ideale hulpverlening.**

; 15D :

i 193
i't34"i
! 195

Bewust van hulpverlening vanuit het AMV?
Met bewust
Wel bewust

Hoe komt dat?
AMV is niet ter sprake gekomen/nog nooit van gehoord
Wel bewust door sociaal netwerk

Opvallend m.b.t. het onderwerp
Vel belust van AMV maar pas jaren later

Goed/zinvol dat het bestaat
Mensen hebben het nodig
Ik heb er zelf veel aan gehad/ ik zie dat anderen er wat aan hebben
Bulpverleningsgesprekken zijn fijn

Ei moet geen probleem aangepraat worden
Teken van zwakte
Irritant (veel gesprekken bij veel hulpverleningsinstanties gehad)

Ja
Ik weet het niet, misschien wei
Ik weet het niet, waarschijnlijk niet
Mee

•enken dat je het zelf wel aan kan
Wist niet rfat HV voor mij was en wat het deedfalleen voor volwassenen)
Je moet de scheiding zelf of binnen familie verwerken (norm)
Schamen voor hulpverlening [stel dat iemand mij daar ziet)
Ouders beschermen door 'vuile was niet buiten te hangen'
Scheiden is normaal, daar heb je geen hulp voor nodig [norm]
Hulp vragen is lastig
Vader en/of moeder getn begrip voor het zoeken van hulpverlening
Eventuele kosten
Angst dat er allerlei problemen omhoog worden gehaald

Persoon" van de hulpverlener:
Iemand die begrip toont
Iemand die tijd voor mij neemt/ doorvraagt
Oprecht persoon
Ruimte om jezelf te zijn
Luisteren
Iemand die niets met de situatie te maken heeft
Persoonlijke aandacht
Iemand die jou kent

1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 12
I \ \ \ 1 ! **!** **i** : ! 1

1 1 1 1 1 1 1 1 10
I \ **I** **!** 1 **I** **i** **i** **I** **i** 1

WÊÊgÊÊIÊÊÊÊÊË

1 1 1 1 1 1 1 1 9
IIIIiIIIIIIIIIIIIi
! ! I i i I i i 3
^^

i 1 1 ! 2
IIIIIIi

1 1 1 1 1 1 6

! **i** **i** I I ! **i** \ i **5 1**

1 1 1 1 1 1 1 8

1 1 1 **i** **I** **i** **i** 5
1 1 1 1 1 5
1 I I ! I ! 1 4
|ii|||||»
1 1 1 3
! 1 1 j : ! i j 2

i i I I f I ™
\ 1 1 **I** 1 ! 1 4
ìiiiiiiiii1
: 1 ! 1 : ! \ ! ! 2
^ • • ^ » É È § ! ^ ^ ^ ^ ^ A - ' ' **i I**
I i **i** **!** \ \ \ 2
I I I i I I i Ä
i \ I 1 I ••• \ 1

Screenshot 5

¡mí
lm
f «]
lm
12011
¡Mí
ïm\
ïml

¡mí

¡211 :
| 212 \

Soort hulpverlening:

Praten
Ondersteuning bidden
Inzichten opdoen
Altijd kunnen aankloppen
1 op 1 gesprekken
Guderbeyfltiuing; Hoe met kinderen üm tegasnf töeïichthcudefi'bsmiddelaa
Seksespecifieke hulpverlening
Oefeningen [voor ieffWFtrouwen]
Orde scheppen in chaos
Confronteren/ spiegel voorhouden
Hulp bij omgangsregeling
Hulpverlening buiten school
Actieve hulpverlening dmv. dingen 'doen' (fietsen o.i.d.)
Huisbezoeken

Opvallend m.b.t. het onderwerp

Vijzen op mogelijkheid tot hulpverlening